BİLİM-SANAT-KÜLTÜR

Bahar 2016, Sayı 20

ISSN: 2146-4820

PANORAMA Khas

Türkiye'de Kadının İki Büyük Sorunu

Amerikan Seçimleri ve Endişeli Seçmenler

Oscar'da Ödüller Kimlere Gitmedi?

DOSYA: ENERJİ VE POLİTİKA

Enerji ve siyaset konularının birbirlerleri ile bağlantısına dair içinde bulunduğumuz coğrafyada son günlerde ortaya çıkan en kapsamlı örnek Türk-Rus enerji ilişkileridir. Bu dosyada; "Rusya, Türkiye'ye verdiği doğalgazı keser mi?" sorusunun yanı sıra "Türkiye İran'ın doğalgazını kazanabilecek mi?" sorusu da ele alınmıştır.

De fructu arborem cognosco

(Ağacı meyvesinden tanırım.)

Erasmus, Adagia, 1.9.39.

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ 1997

İÇİNDEKİLER

03 Sunuş

04 Galeri Khas'ta Vertigo ve Yer Çekimi
Haber: Zeynep Mengi Öztel
Küratörlüğünü Kadir Has Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman'ın üstlendiği, Ressam Seydi Murat Koç'un 'Vertigo ve Yer Çekimi' sergisi 4 Mart-4 Haziran tarihleri arasında Galeri KHAS'ta görülebilir.

08 Gerçek ve Tekinsiz: Öldüren ve Sağaltan
Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman
Fotoğrafın ne olduğu sorusu biraz da fotoğrafın görsel bilincimize ve dünyamıza ansızın girmesiyle ve 20. yüzyılın başında ortaya çıkar çıkmaz-neredeyse 400 yıllık görsel yöntemleri sarsmasıyla ilgili bir durum.

12 Kimlik Bunalımı Yaşayan Ülkede, Halkın Gündeme Bakışı da Değişiyor
Prof. Dr. Banu Baybars Hawks
Bu yıl beşincisi gerçekleştirilen "Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması"nın 2015 yılı sonuçları, gündemin önemli konuları hakkında halkın değişen bakış açısını ortaya çıkardı.

24 Değme Zaman Yönetimine Taş Çıkaran Pareto İlkesi
Yrd. Doç. Dr. Nur Ayvaz Çavdaroğlu
Yaşamdaki pek çok şey (kâr, ödül, çıktılar vs.) dengeli biçimde dağılmamıştır. Bazı etkenler sonuçları oluşturmakta daha fazla paya sahiptir.

26 Oscar'a Damgasını Vuran, "Ödüllerin Kimlere Gitmediği" Oldu
Doç. Dr. Melis Behlil
28 Şubat akşamı Hollywood'da Sinema, Sanatları ve Bilimleri Akademisi (AMPAS) 88. Ödül törenini düzenledi. Başka bir deyişle, "Oscar'lar sahiplerini buldu".

28 2015 Sinemada Sürprizlerin Yılı Oldu
Doç. Dr. Murat Akser
Sinema dili ve tekniği açısından dünyada değişik estetik gelişmelerin kendini gösterdiği ve hatta pekiştirdiği 2015 yılı, Türkiye sinemasına da pay çıkarılan bir yıldı.

32 Uzay Yolu ile Kimsenin Gitmediği Yere Gitmek
Prof. Dr. Feza Kerestecioğlu
Türkiye'de birçok kişinin aşina olduğu ve yayınlandığı her dönemde farklı kültür ve politik anlayış sergileyen Uzay Yolu, bu yıl 50. yılına ulaştı.

34 Fotoğrafik Bulunmayan İstanbul'un İzinde
Ulaş Tosun
Belgesel Fotoğraf Atölyesi, sosyo ekonomik nedenlerle İstanbul'u yurt edinen farklı aidiyetlerden kadınların bulunduğu 10 kişilik ekiple çalışmalarına başlamış olup, Nisan ayında bir sergi gerçekleştirmeyi planlıyor.

39 DOSYA: ENERJİ ve POLİTİKA

40 Enerji ve Siyaset: Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri
Prof. Dr. Volkan Ediger
Enerji ve siyaset konularının birbirlerleri ile bağlantısına dair içinde bulunduğumuz coğrafyada son günlerde ortaya çıkan en kapsamlı örnek Türk-Rus enerji ilişkileridir.

47 Son Gelişmeler Işığında Türkiye-Rusya Enerji İlişkileri
Prof. Dr. Mitat Çelikpala
Türk F-16'sının Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağını, daha önce açıklanan angajman kuralları uyarınca 24 Kasım 2015'te düşürmesi Türk-Rus ikili ilişkilerinin son 15 yılına hakim olan işbirliği havasının sonunu getirdi.

50 Türkiye, Yaptırımlar Sonrası İran Doğalgazını Kazanabilir mi?
Yrd. Doç. Dr. Akın Ünver
İran ile P5+1 (Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, ABD+Almanya) arasında devam eden nükleer program müzakerelerinin 14 Temmuz 2015'te başarıyla sonuçlanması, beraberinde İran'a yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılması tartışmalarını getirmiştir.

52 Dijital Dönüşümü Yeniden Düşünmek
Öğr. Gör. İsmail Hakkı Polat
Son dönemde iş dünyasının sürekli konuştuğu Nesnelerin İnterneti, Endüstri 4.0, Büyük Veri, 4. Endüstri Devrimi gibi Dijital Dönüşüm kavramlarının sosyal bileşenlerini de tartışmaya dahil etmeden yenilikçi bir dönüşüm gerçekleştirmek mümkün görünmüyor.

54 Saklı Bir Açık Hava Müzesi: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı
Öğr. Gör. Dr. Şehnaz Şişmanoğlu Şimşek
Bugün Unkapanı'ndan Aksaray ya da Taksim istikametine yönelenler için her gün önünden geçtikleri bir yapı: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı,bir "Açık Hava Müzesi" niteliğinde.

58 Türkiye'deki Kadının En Büyük İki Sorunu Eğitimsizlik ve Koca Şiddeti
Yrd. Doç. Dr. Aslı Çarkoğlu-Doç. Dr. Mary Lou O'Neil
Kadir Has Üniversitesi'nin bu yıl ikincisini gerçekleştirdiği Türkiye'de Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması sonuçları açıklandı. Araştırma'ya göre kadınlar; koca şiddeti ve eğitimsizlikten muzdarip.

61 Amerikan Seçiminin Kaderini "Endişeli Seçmen" mi Belirleyecek?
Dr. Gülfem Saydan Sanver
8 Kasım 2016'da yapılacak Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık seçimleri, seçime daha aylar olmasına rağmen şimdiden tartışmaların odak noktasına oturdu. Adaylar, vaatler, seçmenler ve elbette kampanya süreçleri özellikle haber bültenlerinin gündeminin ana konusu haline geldi.

64 2016 ABD Seçimlerini Anlamanın Yolları
Derleyen: Adem Emre Topçu
Amerika Birleşik Devletleri 8 Kasım'da 2020 yılına kadar başkanlık görevini devralacak yeni başkanını belirleyecek. Peki, başkan adayları Ortadoğu'yu nasıl değerlendiriyorlar, Türkiye hakkında ne düşünüyorlar?

67 Sahada Yaratmak: Tekne ve Yelkenli Tasarımı
Yrd. Doç. Dr. Ayhan Ensici
Üniversitelerde bulunan bölümlerin verimliliğinin dışında, üniversitelerin, öğrencileri sektöre yavaş yavaş adım attırmaya yönelik çalışmalar yapması gerekir. Kadir Has Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Bölümü'nde tasarım, sadece okul içerisinde sürmediği için öğrencilerin verimliliğin arttığı gözlemlendi.

70 Mitoslar, İnsan Yaşamındaki Gerçek Dinamikleri Ortaya Koyan İlk Tasarımlardır
Didem G. Önal
Eski Yunan dilinde söylenen söz, anlatılan öykü anlamına gelen Mitos sözcüğü ile birlikte iki sözcük daha vardır: Epos ve Logos. Epos, belli bir düzen ve ölçeğe göre okunan söz; Logos gerçeğin insan sözüyle dile gelmesidir.

ISSN: 2146-4820

BİLİM-SANAT-KÜLTÜR

PANORAMA *Khas*

Bahar 2016, Sayı 20

Kadir Has Üniversitesi adına Sahibi-Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Aydın

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
Ayten Görgün Smith

Yayın Kurulu
Bülent Çaplı
G. Didem Önal
Hasan Bülent Kahraman
İsmail Hakkı Polat
Mithat Bereket
Sevda Alankuş
Şehnaz Şişmanoğlu Şimşek

Tasarım
Hande Çalık Baş

Fotoğraf
Ulaş Tosun

Çeviri
N. Buket Cengiz

Baskı
G.M. Matbaacılık ve Ticaret A.Ş.
100 Yıl Mah. MAS-SİT 1. Cad. No.88
34204 Bağcılar-İstanbul
0 212 629 00 24

Baskı Tarihi
Nisan 2016

Yönetim Yeri
Kadir Has Üniversitesi
Kadir Has Kampüsü
34083 Cibali İstanbul

İletişim
0 212 533 65 32
dergi@khas.edu.tr
www.khas.edu.tr

Yayın Türü
Ulusal-Süreli-3 ayda 1 yayınlanır

Bu dergide yayınlanan yazı ve fotoğrafların tüm hakları **PANORAMA *Khas*** Dergisi'ne aittir. Önceden yazılı izin alınmaksızın hiçbir iletişim, kopyalama ve yayın aracı kullanılarak yeniden yayınlanamaz, çoğaltılamaz, dağıtılamaz, satılamaz veya herhangi bir şekilde kamunun ücretli/ücretsiz kullanımına sunulamaz. Akademik yayın ve haber amaçlı alıntılar bu kuralın dışındadır. Bu dergide yayınlanan yazılarda belirtilen fikirler yalnızca yazar/yazarlarına aittir.

SUNUŞ

Evrensel Birlik, Evrensel Akıl ve Evrensel Öz

Kadir Has Üniversitesi olarak bu yıl beşincisini gerçekleştirdiğimiz Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimleri Araştırması sonuçlarına göre, Türkiye halkı ülkenin en büyük sorunu olarak terörü görüyor. Araştırmayı Türkiye yerine Dünya'da yapsaydık, kuşkusuz yine "terör" dünyanın en önemli sorunları arasında çıkardı. Günümüzde terörün küresel bir sorun olduğu iddiasına kuşkuyla bakanlar dahi, son aylarda birbirinden çok farklı şehirleri (Ankara, Paris, İstanbul, Brüksel, Bağdat ve Lahor) hedef alan saldırılardan sonra herhalde artık farklı düşünüyorlardır.

Yaşamın merkezinde yer alan soru ve sorunları araştırmayı misyon edinen Kadir Has Üniversitesi, Mart ayında bir başka araştırmanın sonuçlarını daha kamuoyu ile paylaştı. Türkiye'de kadınlık ve erkekliğe atfedilen özelliklerin ülkedeki aile, çalışma ve siyaset dünyasına yansımaları ve zaman içindeki değişimlerini izleyen araştırma ile, Türkiye genelinde kadının en büyük sorunu olarak şiddetin görüldüğü bir kere daha ortaya kondu. Bu yıl ikincisi yapılan araştırmada incelenen yansımalar toplumda sıklıkla "kadın sorunları" olarak adlandırılıyor olsa da, hepimizin hayatını etkiledikleri gerçeğinden kaçmamız mümkün değil.

Bu anlayıştan hareketle, sosyal sorumluluk projeleri kapsamında dört yıldır sürdürdüğümüz Belgesel Fotoğraf Atölyesi çalışmalarının bu yılki konusunu sosyo-ekonomik nedenlerle İstanbul'u yurt edinen kadınlar olarak tespit ettik ve aralarında Kamerunlu, Suriyeli, Ermeni, Muhafazakar, LGBTİ gibi farklı aidiyetlere sahip 10 kadına fotoğrafçılık eğitimi verdik. Çektikleri fotoğrafların hikayelerinin tanınmış yazar ve sanatçılar tarafından kaleme alınan sergi Cibali Kampüsü'nde izleyicilerini bekliyor.

Enerji ve siyaset gibi evrensel kavramlar bir araya gelince, ortaya ilginç sonuçlar çıkması kaçınılmaz oluyor. Son aylarda Türk-Rus enerji ilişkileri kapsamında çok konuşulan bu ilişkiye açıklık getirmek üzere, **PANORAMA *Khas***'ın bu sayısında dosya konusunu "Enerji ve Politika" olarak belirledik. Dosyada konuya farklı açılardan bakan ilginç yazılar okuyacaksınız.

İnsan yaşamındaki dinamikleri ortaya koyan ilk tasarımlar olarak mitosları değerlendiren bu sayımızın son yazısı, insanlığın milyonlarca yıldır sürdürdüğü sorgulamaların sonunda, "ben kimim, nereden geldim, amacım ne, beni kim gönderdi?" gibi bir dolu hala çözümlenmeyi bekleyen soruyla bugüne kadar geldiğini tespit ediyor. Öte yandan, bunca yaşanmışlıktan sonra, varlığımızı devam ettirmenin ve huzur bulmanın temel yolunun, evreni ve yaşamı anlamlandırma çabamızın merkezine özümüzü değil, karşımızdakinin özünü koymaktan geçtiğini hala kabul edemeyenlerin varlığı hepimizi huzursuz ediyor; etmeli.

Bir başka deyişle; sizce de mutluluğun yolu evrensel anlayış, evrensel akıl ve evrensel özden geçmiyor mu? Düşünmeye devam…

Yaz sayısında yepyeni bir **PANORAMA *Khas***'ta buluşmak dileğiyle…

Mustafa Aydın

STATED CENTER

GALERİ KHAS'TA
VERTİGO ve YER ÇEKİMİ

Haber: Zeynep MENGİ ÖZTEL

Khas Medya ilişkileri sorumlusu

Küratörlüğünü Kadir Has Üniversitesi Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman'ın üstlendiği, Ressam Seydi Murat Koç'un 'Vertigo ve Yer Çekimi' sergisi sevenleri ile buluştu. Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü'nde bulunan çağdaş sanat merkezi Galeri KHAS'ta gerçekleştirilen sergi 4 Mart-4 Haziran 2016 tarihleri arasında görülebilecek.

Sergi açılışında Küratör Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman, şunları söyledi: "Seydi Murat Koç'un resimleri bizim güncel resim alanımızda dahi çok önemli, çok yaratıcı, çok etkileyici bir çizgiye oturuyor. İçinde yaşadığımız dünyanın verileri, Koç'un resimlerinde bambaşka bağlamlar oluşturuyor. Zaman zaman önceki sergilerde gördüğümüz gibi verili bazı imgelerden kalksa dahi bu resimler bize yepyeni ufuklar açıyor. Koç, imgeyi bağlamından koparmakla kalmıyor, onu yeni imgelerle buluşturuyor. Üstelik bu imgeler, çok kışkırtıcı biçimde klasik dünyanın ve imgelemin figürleri. Böylelikle ortaya çok katmanlı bir resimsel söylem çıkıyor. Pop sanatın öğelerinden yararlanmaktan da çekinmeyen Koç; ortaya çok zevkli, düşündürücü, sorgulamaya iten, yargılayan ve yargılatan, kurmacayla tanıdık olanı kesiştiren, zaman zaman tekinsizleşen bir görsel sunuyor. Galeri KHAS sergisi vurucu bir sergi. Eserlerinde anlatılmak isteneni gerçeküstü bir duyguyla bizlere aktaran sanatçı, yerinden edilmiş figürlerle her şeyin bir merkeze döneceğini, yazgının kaçınılmazlığını anlatıyor. Koç, sergi alanının modern mimarisi ile eserlerindeki antikite imgelerini de bir araya getirip yapı bozumu yaratmayı başarmış."

"RESİMLERİMDE YER ÇEKİMİNİN ETKİSİ VAR."

Resimlerinde kendisinin de sonradan fark ettiği yer çekiminin etkilerinin olduğunu belirten Seydi Murat Koç: "Vertigo ve Yer Çekimi Sergisi Hasan Bülent Hocamızla beraber oluşturduğumuz bir proje. Bir yıl önce temellerini atmaya başladığımız bu seçkide son dönemimi kapsayan işler var. Burası gerçekten mükemmel bir mekân. Burada tezatlık oluşturmak istedim. Eserlerimde bulunan antikiteden işler ile buranın modern mimarisini bir araya getirerek bir yapı bozumu yarattım. Hocamız eserlerimi incelediğinde onda uyanan duygunun bir yer çekimi olduğunu belirtti. Ben de bu konuşmadan sonra yer çekimi ile ilişkim olduğunun farkına vardım. Bunun psikolojik bir şey olduğunu anladım. Çünkü sanatçı farkında olmasa da içinde bulunduğu durumu ve yaşadıklarını eserlerine yansıtıyor. Bu sebeple bazen bir dış göze ihtiyaç duyuyoruz. Sergi de buna buna işaret ediyor." diye konuştu.

ÇAĞDAŞ SANAT VE ANTİKİTENİN BİRLEŞİMİ

'Vertigo ve Yer Çekimi' isminin nasıl oluştuğunu Prof. Dr. Kahraman ise "Koç, öteden beri izlediğim bir sanatçıdır. Yaptığı resimlerin hepsinde ortak bir problematik gördüm. Nitekim bu serginin adını da o yüzden böyle koyduk. Vertigo baş dönmesi demek. Koç'un ilk günden beri bütün resimlerinde yerle ilgili bir problem var. Yani uçmaya, sıçramaya, yerden kopmaya, yere konmaya çalışan bir takım nesne ve kişilerin resimlerini yapıyor. Düşündüm ve onun baş dönmesi dediği meseleye ben yer çekimini ilave ettim. Yer çekimi merkez demektir, yere basmak demektir. Ben 21. yüzyılda böyle bir resmin o problematikler etrafında ne ifade ettiğini sorgulamaya çalıştım. Ayrıca çağdaş sanatın dünyanın boşluğuna atılmış, kendiliğinden oluşmuş bir şey olmadığını düşünüyorum. Bunun mutlaka bir kökü olmalı. Burada metaforik imgeler olarak antikite figürleri yer alıyor. Eserlerinde Apollonlar, Zeuslar, Hadesler, Afroditler var. Onların çağdaş dünyada ortaya konmuş ve mimari kökeni olan bir takım görüntülerle bütünleştirilmesinin de yine üstünde durulması gereken bir sorunsal olduğu kanısındaydım. Bunu çok önemsiyorum. Bu yer çekimi kavramını bu yapıtların bizim merkezimiz olan antikiteye bir gönderme ifade ettiğini vurgulamak üzere sergiye ad olarak bunu seçtim." şeklinde açıkladı.

"ESERLERDE DEVAMLILIK OLMALI."

Koç'un resimlerinde sanatçının iç dünyasından çıkma imgelere rastlandığını ifade eden Prof. Dr. Kahraman, "Koç'un resimlerine bütün olarak bakıldığında birbirinin içinden çıkmış olan imgelere dayanıyor. Dolayısıyla bunun bir sürekliliği var. Bizim çağdaş sanatçılarımızda bu pek görülen bir durum değil. Bizde sanatçılar her yaptığı resimde kendi yaptığı tarihini yeniden kurmak ve yeniden başlatmak kaygısında. Bence birbirini bütünleyen imgelerle türetilmiş olan resimsel söylem, sanatçının hem kişisel tarihi açısından hem de sorunsallarını yerleştirebilmesi bakımından daha önemli. Sanatçımızın bu sergisi bence bugüne kadar yapmış olduğu bütün serilerinin bir toplamı gibi. Bu da beni özel olarak bir sanatçıyla kurduğum ilişki bakımından ilgilendiren bir durumdu." dedi.

"ÜNİVERSİTELER KÜLTÜR VE SANATA DESTEK OLMALI"

Serginin üniversitelerinin bünyesinde bulunan Galeri KHAS'ta gerçekleşmesinden duyduğu mutluluğu söyleyen Kadir Has Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Mustafa Aydın da; "Üniversitelerin pek çok faaliyetlerinin yanı sıra kültüre ve sanata da mutlaka destek olmaları gerektiğine inanıyoruz. Kadir Has Üniversitesi olarak biz geçmişten beri buna destek oluyoruz. Bu galeri de çabamızın son ürünüdür." diye konuştu.

Giz/li/dir Görüntü

Galeri KHAS'ta açılan bir önceki sergi ise küratörlüğünü Rektör Yardımcısı Prof. Dr. Hasan Bülent Kahraman'ın yaptığı Dr. Erhun Şerbetçi'nin sergisi "Giz/li/dir Görüntü" idi. Sergiyi Prof. Dr. Kahraman şu cümleleriyle açmıştı: "Sanat tarihinin en önemli sorusu ve sorunu olan 'görmek' ve 'görünen' konuları, Şerbetçi'nin resimlerinde bambaşka bir boyuta erişiyor. Şerbetçi, tarihin geride bıraktıklarını saptıyor. Böylelikle ve öncelikle görüntünün güncel ve tarihsel gerçekliğine bir iz düşürüyor. Bu iz, tarihin bize aktardıklarını bugünün bakış açısıyla somutlaşmış bir gerçeklik halinde sunmuyor. Şerbetçi, görüntünün yanılsama ve sanallık boyutlarını vurguluyor. Gerçeğin çok yüzlülüğü ister istemez tarihsel olanın ve gerçek sandığımızın sorgulanmasına doğru genişliyor."

GERÇEK VE TEKİNSİZ: ÖLDÜREN VE SAĞALTAN

Prof. Dr. Hasan Bülent KAHRAMAN
Khas öğretim üyesi

Fotoğrafın ne olduğu elbette çok sorulmuş bir soru. Bu biraz da fotoğrafın görsel bilincimize ve dünyamıza ansızın girmesiyle ve 20. yüzyılın başında ortaya çıkar çıkmaz- neredeyse 400 yıllık görsel yöntemleri sarsmasıyla ilgili bir durum. Dolayısıyla fotoğrafın varlık bilimiyle ilgili soruları biraz da 20. yüzyılın sorularıydı.

Zaman ilerleyince anlaşıldı ki, her teknolojik dönüşüm yeni bir fotoğrafik gerçeklik üretecektir. Böyle olduğu içindir ki, 20. yüzyılın başından 1960'lara gelindiğinde Polaroid kamera yepyeni bir görsel koşul oluşturacaktı. Warhol'dan Newton'a kadar sayısız ressam ve fotoğrafçının bu alana yönelmesi, polaroidleri kullanması bir tesadüf değildi. Yeni yeni bir görsellik yakalama çabasıydı.

20. yüzyıl tamamlanırken ve 21. yüzyıl açılırken ortaya büsbütün farklı bir algı düzlemi çıkmıştı. Yeni görsellik bu defa bilgisayarlar aracılığıyla oluşturuluyordu. 'Photoshoplar', daha sonraki gelişmeler düşünüldüğünde 'masum' sayılmalıydı. Hızla gelişen yeni teknolojiler fotoğraf ontolojisine yeni bir boyut ekliyordu. Bu, fotoğraf denen varlığın 'tekinsizliğini' oluşturan en önemli unsur olan yanılsamanın 'sanallık' düzeyine tırmanmasıydı.

Fotoğraf ontolojisi başlangıçta kendisini sanallık kavramıyla özdeşleştirmedi. Tercih edilen kavram **'yanılsama' (illusion)** idi. Rönesans sonrası görsel bilinç tarihinin en önemli unsuru, çünkü, yanılsamaydı. Perspektife dayalı görüntü bir yanılsama içeriyor, bu da **gerçek-mimesis-yanılsama** ilişkisini sürekli olarak gündemde tutuyordu. Resmin yanılsamalar yaratarak kendisini yeni bir boyuta taşımasından yaklaşık 400 yıl sonra fotoğraf o gerçeklik sınamasını yeniden üretiyordu.

II

Gerçeğin 'resmini' yapmayan, doğrudan doğruya kendisini görüntüye dönüştüren fotoğrafın bu özelliği bir **tekinsizlik** duygusu doğuruyordu. Ama tekinsizlik sadece bununla sınırlı değildi. **Barthes**'ın tespit ettiği gibi fotoğraf, varoluşsal düzeyde tekrarlanamayacak olanı mekanik olarak sonsuzca tekrarlama yetisine sahipti. Resim, görüntüyü (diyelim ki, fotoğraf gibi, aynen/birebir) kopya etse dahi; ancak bir kez yapabilirdi. (Nitekim farklı yöntemler kullansalar da fotorealistler bu girişimi gidebileceği en uç noktaya eriştirdi.) Fotoğraf ise aynı görüntüyü mekanik olarak sonsuzca çoğaltabilirdi.

Tekinsizlik bununla sınırlı değildi. Gene Barthes'a dönersek, gerçekle kurduğu ilişki ne olursa olsun, fotoğraf 'dile tercüme edilmeyen', kodsuz yani tercümeyi sağlayacak hiçbir işareti barındırmayan bir olgudur. Kendisinde sonludur da diyebiliriz buna. Nedenini Barthes'ın bu saptamasına getirdiği açıklamadan biraz ayırarak ama onun fotoğraf konusundaki ana kabulüne dönüp söylersek; bu, onun ölümle ilişkisindendir. Fotoğraf daima ölümle 'bağlıdır'. Çünkü, fotoğrafın saptadığı nesne bir süre sonra ölecek; fakat fotoğraf onu tarihler boyunca yaşatacaktır.

İlginç; çünkü, aynı şey resim için geçerli değildir. Bir resmin nesnesi ölebilir. Ama resim nesnesiyle ilişkili değildir. Resim zaten bir nesneyi resmettiği andan itibaren onun (nesnenin) ölmüş olduğuna hükmedilir. Resim, daima ressamına kayıtlıdır. Resmin ölümle ilişkisi ressamının ölümüyle ilişkilidir. Ressamın ölmesidir ilginç olan, resimler söz konusu olduğunda. Çünkü resim subjektif, ressam tarafından gerçekleştirilen bir varlıktır. Halbuki fotoğrafta daima nesnesi ölür. Çünkü, çok uzun süre, fotoğrafı, fotoğrafçının değil (kısmen doğru olarak) kameranın çektiğine inanıldı. Ölümünse tekin bir duygu oluğunu söylemek kolay değil.

Hatta daha ileri gitmeden Barthes'ın getirdiği fotoğraf ve gerçek ilişkisini biraz **Lacan**'ın gerçeği tanımlayışına benzetmek mümkün. Lacan da gerçeğin daima mevcut olduğunu, sembolikten farklı özellikler taşıdığını düşünüyordu. Sembolik olan mevcut ve namevcut arasındaki ilişkidir. Sembolikte, mevcut-namevcut çatışması bize daima bir şeyin eksik olabileceğini duyumsatır. Oysa gerçek olan gerçektir ve daima yerindedir. Tersinden söyleyelim yerinde olan gerçektir.

Dolayısıyla gerçek olan dilin dışındadır. İfade edilemez diyelim; hatta buna gerek de yoktur, gerçek kendisini dile getirir. Lacan'ın deyişiyle sembolik olana direnir gerçek olan. Lacan, gerçekle ilgili asıl şaşırtıcı tanımı; onun gerçeğin, imkansız olduğunu söyleyerek yapar. İmkansızdır, çünkü, asla sembolik düzene dahil edilemez ve gerçek olan asla tahayyül edilemez. Gerçek, gerçektir.

Fotoğrafın bu muhakeme içinde gerçek olduğunu; ama resmin sembolik olduğunu belirtelim. Fotoğrafın tekinsizliğinin de gene bu gerçeklik durumundan kaynaklandığını vurgulayalım.

III

Nitekim, Barthes bu mantığını daha da geliştirir ve fotoğrafı iki düzlemde açıklar **studium** ve **punctum**.

Studium, Barthes'a göre fotoğrafçıyı bir nesneyi görüntülemeye, bizi de o nesne-fotoğrafa bakmaya iten dürtüdür. Bu 'merak' kültürle ilişkilidir. Fotoğrafçıyı özgülleştiren, dolayısıyla izleyiciyi de özgülleştiren bu duygudur. Herkes her şeye bakmıyor ya da herkes her şeye bakıp geçiyor. Bir nesneye ve görüntüsüne bakmak, onu anlamak tutkusuyla eş anlamlıdır.

Kültürel/ortak kültürel nedenlerle bir fotoğraftaki anlam herkes tarafından çıkarsanabilir. Anlam, bu yönüyle herkese açıktır. Herkes o anlama ulaşabilir. (Bu anlamın mutlaka tanımlı olmasından söz etmiyoruz, 'bir' anlam üretmesinden bahsediyoruz.) Anlamı üreteceğimiz imge bütündür ve kodlanmıştır. İmgenin anlamı kendi içinde saklıdır. O anlam bir bakışta görülebilir. (Hiçbir şeyin imgesini taşımayan fotoğraflar için de bu tanım geçerlidir; önemli olan resmin bir bakışta görülmesidir.)

Kısacası studium bir fotoğrafın kültürle ilgili boyutudur. Fotoğrafın hem içinde olduğu ve hem de dışına taşıdığı olguların bütünüdür studium. Barthes'ın gazetecilik fotoğraflarını studium'a örnek göstermesi boşuna değildir. Ötedeki bir anlamı bize taşıyandır bu yanıyla fotoğraf.

Punctum, fotoğrafın öznel ve/ya mahrem anlamlar çıkaracağımız yanıdır. Birisine bakarız ve ansızın tanırız. Bu, punctum'dur. (Kaldı ki, punctum, travma demektir.) Yukarıda fotoğraf-dil-gerçeklik ilişkisini değerlendirirken yaptığımız saptamaların fotoğraftaki evresi budur. Lacancı gerçek punctum düzeyinde ortaya çıkar ve 'tanıdığımız' nesne/şey, zihnimizde gerçekle iç içe geçtiğinden dille açıklanamaz olur. Oradadır, tanıyoruzdur, gerçektir, artık sembolik olanın alanına girmeyecektir, dilden kaçacaktır, dile gereksinimi olmayacaktır-diyelim.

Punctum-gerçek ilişkisi tarihseldir. Veya diyelim ki, tarihsel olanda konaklar. Barthes'a göre bu ilişki gene fotoğrafın temel yapısal özelliklerinden türer. Çünkü, fotoğraf tarihsel olarak tersinlenmez bir şekilde dizinseldir (indexicality); yani bir şeyin belirtisidir, bizi bir şeye götürür. Bu tasnif (modern bilincin en önemli özelliklerinden biri olarak) nesneyi parçalarına ayırır. O ayrıntılar düzeyinde bizi, bizden öte bakışımızı (gaze) yakalar. Bu edimin tarihsel olanla doğrudan ilişkisi vardır.

Tanımak ve bilmek tarihsel bir edimdir. Bildiğimiz ve tanıdığımız her şey tarihsel olandır. Bildiğimiz her şey bilmekle/öğrenmekle ilgilidir. Biliyorsak, geçmişte/tarih içinde öğrenmişizdir. Anımsadığımızda, tanıdığımızda, tarihi, tarihsel olanı anımsamışızdır. Fotoğraf bu oluşumla ilişkilidir ve bize bildiğimiz/tanıdığımız, tanışıklık kurduğumuz anda öznelliğimizin başladığını ve o öznelliğin bir tarihle ilişkili olduğunu anlatır. Bizim tarihimizin gene ölümümüzle bitmesi bundandır. Fotoğrafın her düzeyde ölümle ilişkisi bu karmaşık mekanizmanın sonucudur.

IV

Erhun Şerbetci'nin fotoğraflarını açıklamak için bu çerçeve önemlidir. Çünkü Şerbetci'nin imgeleri bildiğimiz fotoğrafik gerçekliğin dışında oluşuyor. Bu imgeler çok katmanlı ve fotoğrafik ontolojiyi farklı düzeylerde zorluyor. Dolayısıyla burada değindiğimiz gerçeklik-dil/punctum-studium ilişkisini derinleştiriyor.

Şerbetci, tarihsel mekanların fotoğraflarını çekiyor. Bazen de o mekanlardaki bir ayrıntıyı görüntülüyor. Fotoğrafları, mekanik denebilecek panoramalar veya Barthes'ın ifadesiyle studiumu vurgulayan iletişimsel görüntüler değil. Bu niteliğe daha yakın duran bazı görüntüleri de bulunabilir. Fakat gene de o mekanları 'ilk bakışta' tanımlayamıyoruz; çünkü tanıyamıyoruz. Tanıyamıyoruz çünkü o mekanlar bildiğimiz, bize tanıdık gelen yapılar/alanlar değil. Tarihsel, unutulmuş, 'orada', yer, ne yerinde dursa bile bilmediğimiz yerler. Hele ayrıntıları bize taşıyan görüntülerde büsbütün kayboluyoruz.

Buradan hareketle söz konusu fotoğrafların birer studium boyutu taşımadığını belirtelim. Belki o anlama gelecek boyutları var: işte, tanımış olabilceğimiz mekanlar! Fakat 'çıkaramıyoruz', bilgiye, bilmeye dayalı bir ilişki kuramıyoruz, dolayısıyla bir kültürel kodlamadan ve o kodun getirdiği ortak dilden söz edemeyiz. Ama biz bilmesek de bunlar 'bilinen/tanımlı' mekanlar. O uzak bilginin yarattığı ortak bir dil var. Fakat konuşmayan suskun bir dil bu!

Peki bu durum bu fotoğrafların gerçekle kurduğu ilişki hakkında bize ek bir şeyler söylemiyor mu? Mutlaka söylüyor. Şunu söylüyor: geriye dönersek, Barthes ve Lacan, fotoğrafın gerçekle kurduğu ilişkide dilin 'olmadığını' söylüyordu. Gerçek oradaysa dile gereksinim duymaz. Gerçek gerçektir. Şerbetci'nin görüntüleri bir nesneden kalkıyor, orada duran bir nesneyi görselleştiriyor. Bu yanıyla dile gereksinim duymuyorlar.

Duymazlar. Ama bu fotoğraflar gerçeğin bizim için, izleyen için örtülü olduğu noktada sembolik olana dönüşmesini ve dili gereksinmesini vurguluyor. Dolayısıyla gerçek oldukları oranda suskun, sembolik olduğu oranda konuşkan fotoğraflar bunlar. Aynı şekilde Lacancı bütün sembolizma gibi bu özelliklerin mevcudiyet-namevcudiyet (var-yok) ilişkisi üstünden kuruyor. Yani fotoğraların nesneleri bizim için varsa gerçektirler ve susarlar; yoksa konuşurlar ve semboliktirler.

Öte yandan tüm fotoğraflar farklı katmanlardan oluşuyor. Bir çekirdek 'esas' etrafına kurulmuş diğer görüntüler! Bu çok önemli bir nokta. Yukarıda söylediklerimizi bambaşka bağlamlara taşıyor.

Çekirdek görüntü tanıdık olabilir, neticede nesnel/tarihsel bir mekana aittir. Fakat Şerbetci onları dönüştürüyor ve yeniden çoğaltıyor. Böylelikle belirttiğimiz gibi gerçeğin çoğulluğunu, fotoğrafın gerçek üretme kapasitesini vurguluyorlar. Bunu yaparken, imgesini tanıdığımız, tanıyabileceğimiz/bilebileceğimiz her fotoğrafta o tanıdık olanı tanımadığımız bir nesneye dönüştürerek yani bir öznelleştirmeye tabi tutarak hem her fotoğrafın aynı zamanda gerçek ve sembolik olmasına yol açıyor hem de çok bilinçli olarak fotoğrafın dili gereksinmesine ve dili ötelemesine yol açıyor. Daha açık söylersek bu fotoğraflar hem gerçeğe hem de sembolik olana tekabül ediyor. Bu niteliklerini bu fotoğrafların, çok özgül değerleri olarak kaydetmek gerekir.

Bu durum fotoğraf ontolojisi bakımından hayati derecede önemli bir yenilik ve boyut. Çünkü, her şeyden daha fazla fotoğrafın gerçeklik boyutunu sorgulamaya açıyor. Bunu fotoğraları studium alanından çıkarıp punctum düzeyine çekerek gerçekleştiriyor. Böylelikle; Şerbetci'nin, fotoğraflarının, sadece görselliklerindeki düzey nedeniyle değil, görselliklerinin ontolojik yapısı nedeniyle de 'sanatsal' olmasına olanak sağlıyor. Eğer sembolik olandan söz ediyorsak ve sembolik olanın 'resimle' daha doğrudan ilişkili olduğunu belirttiysek, o zaman bu fotoğrafların aslında kendi özgürlüklerini içeride barındıran 'resimler' olduğunu matematik bir sahihlikle söyleyebiliriz.

İşin ilginç yanı bu 'mekaniğin' gerçekten bir tekinsizlik üstünden kurulması. Bir nesnel görüntünün dönüştürümü tekinsizlik duygusunu had safhada ayaklandırır. Tekinsiz olan. Freud'un söylediklerini anımsayalım, bilinen bilinmeyen arasından eş ağrılıkta salınır. Ama son kertede bilinmeyenden tekinsizlik duygusunu yaratan. Mekan planında tekinsiz olan boşluk duygusuyla ilgilidir. Mekan kaydırmaları, mekan-figür ilişkisinin kopması, mekanın zamansızlık duygusu uyandırması diğer nedenlerdir. Şerbetci, mekanik bir müdahaleyle ve nesnel olanı öznel olana taşıyarak, görüntünün mekan-figür ilişkisini kopararak bunu sağlıyor. Bir şey daha ekleyelim. Bilinen tarihseldir dedik. Bildiğimizi bilinmeze dönüştürerek bu defa da tarihselliğimizle olan ilişkinin bağını koparıyor. Bize ait öznel tarihimizi dönüştürüyor. Tekinsiz bu değilse nedir?

V

Bu fotoğrafların neredeyse tümü arkeolojk mekanlar. Bizim kişisel tarihimizin öncesinden gelen bir tarihe yaslanıyorlar. Sadece zihinsel olarak sahiplenebileceğimiz, sadece mekanik bilgiyle 'dokunabileceğimiz' ve kavrayabileceğimiz bir zaman düzeyi var bu resimlerde. Bu görüntülerin çoğu Bizans yapılarına ait. Ortaçağ'dan ve Gotik mimariden söz ediyoruz. Gotik kavramının kendisinin kültürel düzeyde hangi anlamları içerdiğini biliyoruz. Kültürde Gotik tekinsizlikle bütünleştirilir. Ne var ki, bütün bu tanımsal tekinsizlik pozisyonlarına karşılık Şerbetci'nin görüntülerinde tekinsiz olanın yoğun bir şiirsellikle bütünleştiğini görmek de mümkün.

Bu biraz tarihsel olandan kaynaklanıyor. Tarihsel olan özü itibariyle romantiktir. Çünkü geçmişiyle ve nostaljiyle iç içedir. Bilginin somut ve nesnel boyutlarına karşılık tarihsel olan daima tahayyül etme olanağı yaratır. Şerbetci'nin fotoğraflarında, tahayyül, edilgen bir olgu değil, tersine gerçekliği eğip bükerken dahi bir kurguya ait olarak kullanılan bir eleman.

Bir diğer husus bu görüntülerin klasikle kurduğu ilişki. Hatta klasiğin içinden türetilmeleri. Bu, ilginç açılımlar doğuran bir evresi bu fotoğrafların. Çünkü, klasiğin/tarihsel olanın değişmezliği ve kalıcılığını kabul etmekle, benimsemekle ve fotoğraflara birer gerçeklik düzlemi, nesnesi ve bağlamı olarak yansıtmakla birlikte, hatta yer yer bu fotoğrafların arkeolojik birer işaret olmasına çalışmakla birlikte Şerbetci, sanallık düzeyindeki mekanik müdahalelerle klasiğin dokunulmazlığını fotoğrafın bir olanağı olarak tartışmaya açıyor.

Mapplethotpe'dan başlayarak son dönemde (1980'ler sonrasında) klasik, bitmeyen bir söylem olarak fotoğrafta çok kullanıldı. Ne var ki, bunun, belirttiğimiz bir denge içinde ele alınması çok nadir görülen bir durum. Burada klasiğin devreye sokulması salt gerçekle kurulan ilişkiye yönelik müdahalelerle sınırlı değil, klasiğin güncelle olan ilişkisine yönelik bir boyut da var. Çünkü, görüntülenen klasik mekanlar bugün de ayakta olan ve bazıları kullanımda bulunan mekanlar.

Bu özellikleriyle bilincimizin hatta bilinç dışımızın derin katmanlarını işaret ediyorlar. Bize ait olanla bizim dışımızda kalan şeklinde temellendirildiğinde bu görüntülerdeki klasik fotoğrafın hem *studium* hem de *punctum* niteliklerinin kesiştiği bir kavşağa dönüşüyor. Tarihsel olanın nesnelliği ve öznelin bu kavşağın ana özelliği.

Öyle olunca da bu fotoğrafların şiirselliği bir kere daha öne çıkıyor. Çünkü, Valery'ye göre şiir dünyaya ait bilgimize 'bir şey yapıyordu.' Sözcükler (Valery onları 'semboller' olarak nitelendiriyordu) dünyayla ve dünyanın nesneleriyle farklı ilişkiler kuruyorlardı. Yani, artık nesneleri değil öyle bile olsa nesnelerden ötesini söylüyorlardı. Bunu gerçeğin ötesine geçmek diye tanımlayabiliriz ki, Şerbetci'nin bilinenden, klasikten kalkarak gerçekleştirdiği tam da buydu.

Ayrıca, bu fotoğrafların özünü meydana getiren ölüm bahsettiğimiz klasikler daha da yoğun ve sarsıcı bir ilişki kuruyor. Başta belirttiğimiz ilkeleri anımsayarak, fotoğraf, nesnesini öldüren bir olguydu. Peki, nesne ölü ise ne yapacağız? Bu ilginç bir nokta. Çünkü, klasik hem ölmüş, geçmişe ait, geçmişe intikal etmiştir hem de geçmiş yüküne/bağına rağmen bugün yaşayandır. Hatta bugünü tayin edendir. Dolayısıyla bu düzeyde de Şerbetci'nin fotoğrafları katmanlar halinde açılıyor.

Önce 'ölümle' doğrudan ilişki kurarak fotoğrafın ölüm boyutuna bir im düşüyor. İkincisi; fotoğrafın, belirttiğimiz nedenlerden ötürü, nesnesini öldürdüğü gerçeğini ters yüz ediyor; çünkü, bu nesnelerin (arkeolojik, klasik mekanlar) 'ölümsüzlüğünü' vurgulayarak fotoğrafın ontolojik dinamiklerine meydan okuyor. Bu, belki de ölümün ölümsüzlüğünden kaynaklanan bir durum ve şüphe yok ki had safhada ilginç bir durum.

Ölümün ölümsüzlüğü ise galiba ebediyetten bahsedebileceğimiz son kertedir. Şerbetci'nin fotoğrafları da bu düzeyde yer alıyor. Unutmayalım ki, tekinsiz olan hem öldüren hem de sağaltandır; tıpkı, **pharmakon/ecza** gibi…

KİMLİK BUNALIMI YAŞAYAN ÜLKEDE, HALKIN GÜNDEME BAKIŞI DA DEĞİŞİYOR

Prof. Dr. Banu BAYBARS HAWKS

Khas öğretim üyesi

Bu yıl beşincisi gerçekleştirilen "Türkiye Sosyal-Siyasal Eğilimler Araştırması"nın 2015 yılı sonuçları, gündemin önemli konuları hakkında halkın değişen bakış açısını ortaya çıkardı. Araştırma için, 9-17 Aralık tarihleri arasında Türkiye genelini temsil eden 26 ilde 1000 kişi ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirildi.

SİYASİ KİMLİK

Araştırmada ilk olarak katılımcıların siyasi görüş ve etnik kökenleri sorgulandı. Son üç yılda kendini muhafazakar olarak tanımlayanların oranı %37'nin üzerindeyken, bu oran 2015 yılında %20,7 oldu. Bunun yanında %14,7 lik bir kesimin kendini dindar olarak tanımladığı görüldü. Bu yıl ilk defa "dindar" kategorisi tanımlanmış olduğundan, geçmiş yıllarda bu kesimin de kendini "muhafazakar" olarak nitelendirdiği düşünülürse, toplumdaki muhafazakar kesim oranının %35-%37 hattında stabilleşmiş olduğu sonucuna varılabilir.

Türk Halkının Siyasi Yelpazadeki Yeri

Kendinizi siyasi açıdan nasıl tanımlarsınız?

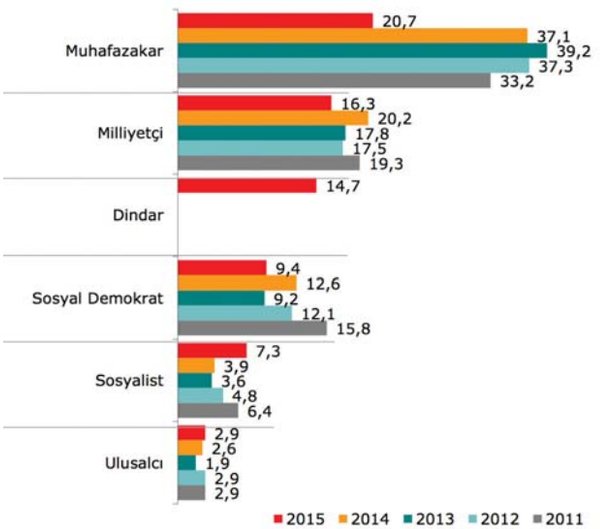

ETNİK ÇOĞUNLUK "TÜRK"

"Kendinizi etnik olarak nasıl tanımlarsınız?" sorusuna, araştırmaya katılanların %65,7'si "Türk", %11,1'i "Kürt" cevabını verdi. 2014 yılında katılımcıların %8,0'ı, 2015 yılında %3,5'i etnik kökenini belirtmek istememiştir.

EN BÜYÜK SORUN: TERÖR

Araştırma sonuçlarına göre halkın 2015 yılında Türkiye'nin en büyük sorunu olarak terörü gördüğü anlaşıldı. 2014 yılında terör için "Türkiye'nin en büyük sorunu" diyenlerin oranı %13,9 iken, 2015 yılında bu oran büyük bir sıçrama yaparak %39,3'e ulaşmıştır. %16,3 ile ikinci sırada gelen işsizliğin ise geçen yılın %33'lük oranının çok gerisinde kaldığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin Gündemdeki En Önemli Sorunu

Türkiye'nin şu andaki en büyük sorunu sizce nedir?

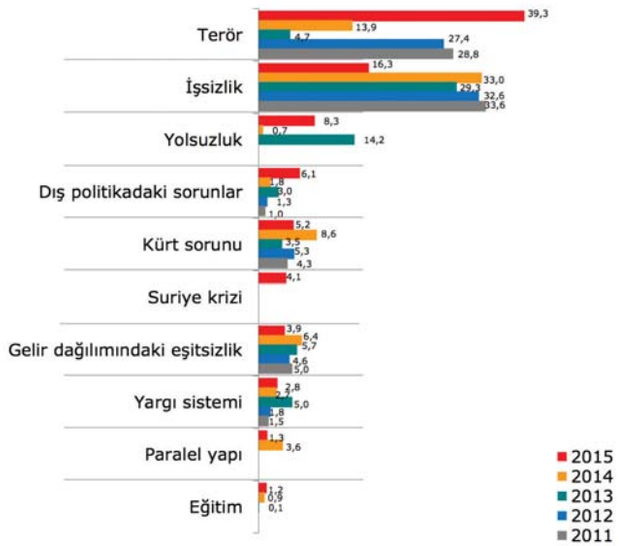

Burada dikkat çekici olan, araştırmanın bu soruya ait tüm kırılımları incelendiğinde de en büyük sorun olarak terörün ortaya çıkmasıdır. Örneğin; 2014 yılında Türkiye'nin tüm bölgelerinde en büyük sorun işsizlik olarak görülürken, 2015 yılında tüm bölgelerde terörün en büyük sorun olduğu ifade edilmiştir. Yine etnik köken bazında bakıldığında; hem Türk hem de Kürt kökenli katılımcıların "en büyük sorun nedir?" sorusuna, "terör" cevabını verdikleri görüldü.

TERÖR SORUNUNUN ÇÖZÜMÜ

Ankete göre halkın terör sorunu için çözüm önerisinde ise dengelenme gözlenmektedir. 2014 yılında, terör sorununun çözümü için en etkin yolun %39,2 ile askeri yöntemler olduğu ortaya çıkmıştı. Ancak bu yıl bu oranın %31,6'ya gerilediği gözlemlenirken, siyasi yöntemlerde geçen yılki oran değişmeyerek %30,9'da kaldı. Bu sonuca bakarak, Türk halkı terör sorununu çözmede hem askeri hem de siyasal yöntemlerin kullanılması gerektiğini düşünüyor denilebilir. Yine ortaya çıkan önemli bir veri ise kültürel politikalar ve ekonomik önlemler seçeneklerinin geçen yıllara göre artış kazanmasıdır.

"EKONOMİK OLARAK SIKINTIDAYIZ."

Araştırma sonuçlarına göre vatandaş ekonominin gidişatını iyi görmemektedir. 2014 yılında "Son bir yılda yaşanan ekonomik gelişmeler sizi nasıl etkiledi" sorusuna, katılımcıların %45,3'ü "kötü" cevabını verirken, bu yıl bu oran %53,2'ye çıkmıştır. Ekonomik olarak iyi durumda olduğunu söyleyenlerin oranı ise %5,3'de kalmıştır. Ekonomik olarak etkilenmediğini veya iyi durumda olduğunu söyleyenlerin çoğunluğunun muhafazakar kesimden, ekonomik olarak kötü durumda olduğunu söyleyenlerinin çoğunluğunun ise kendisini "Cumhuriyetçi" olarak tanımlayan kesimden olması dikkat çekicidir. Öte yandan ankete katılanların %67,4'ü Merkez Bankası'nın siyasetten bağımsız olması gerektiği görüşündedir.

Ekonomik Gelişmelerden Etkilenme Durumları

Son bir yılda yaşanan ekonomik gelişmeler sizi nasıl etkiledi?

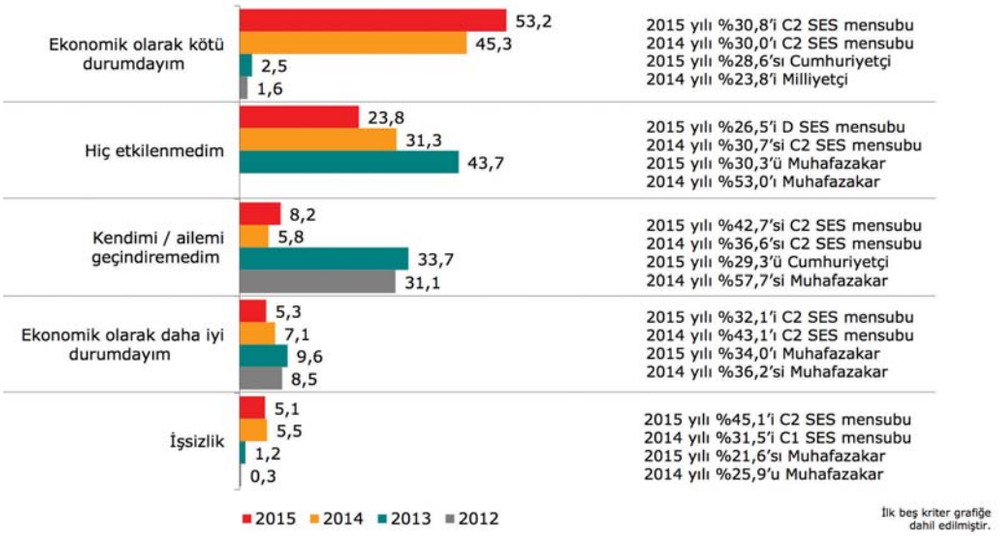

"PKK İLE MÜCADELE BAŞARISIZ."

Hükümetin PKK ile mücadele performansının da sorgulandığı araştırmada katılımcıların %45,8'inin hükümeti PKK ile mücadele konusunda başarısız bulduğu ortaya çıktı. Katılımcıların siyasi eğilimleri açısından incelendiğinde ise AK Parti seçmeninin %29,8'i, CHP seçmeninin %52,8'i, MHP seçmeninin %67,2'si ve HDP seçmeninin %73,8'inin hükümetin PKK ile mücadele performansını başarısız bulduğu görülmektedir.

Hükümetin PKK ile Mücadele Performansı

Son bir yılda PKK terörü ile mücadele konusunda hükümetin gösterdiği performansı nasıl değerlendiriyorsunuz?

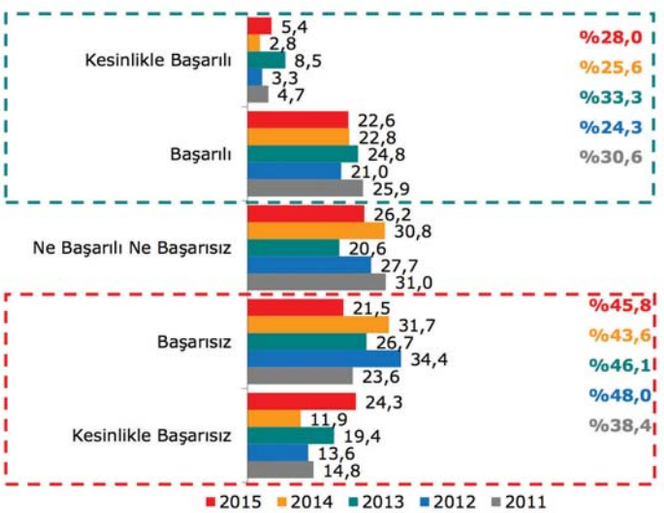

"TÜRKİYE BÖLÜNME TEHLİKESİ ALTINDA."

Araştırma sonuçları, halkın Türkiye'nin bölünme tehlikesi altında olduğunu algılama durumunda yükseliş olduğunu göstermektedir. Buna göre "Sizce Türkiye bölünme tehlikesi altında mı?" sorusuna katılımcıların %54,2'si "evet" cevabını vermiştir. 2014 yılında bu oran %46,2 olarak gerçekleşmişti. Bu sonucun siyasi parti, bölgeler ve etnik kökene göre dağılımında ise Türkiye'nin bölünme tehdidi altında olduğunun, halkın yaklaşık olarak tamamında ortak algı olarak ortaya çıktığı gözler önüne serilmektedir.

Türkiye'yi Bölünme Tehlikesi Altında Algılama Durumu

Sizce Türkiye bölünme tehlikesi altında mı?

Siyasi Parti	Evet (%)	Hayır (%)	Fikrim Yok (%)
AK Parti	46,6	45,2	8,2
CHP	57,2	32,8	10,0
MHP	60,9	35,2	3,9
HDP	70,3	18,9	10,8
Bölgeler	**Evet (%)**	**Hayır (%)**	**Fikrim Yok (%)**
Marmara Bölgesi	64,3	29,7	6,0
İç Anadolu Bölgesi	41,9	43,6	14,5
Ege Bölgesi	34,8	59,4	5,8
Akdeniz Bölgesi	67,3	24,3	8,4
Doğu Anadolu Bölgesi	36,4	47,0	16,7
Karadeniz Bölgesi	50,0	45,3	4,7
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	69,2	25,0	5,8
Etnik Köken	**Evet (%)**	**Hayır (%)**	**Fikrim Yok (%)**
Türk Kökenliler	53,9	39,1	7,0
Kürt Kökenliler	44,1	40,5	15,3

"HALKIN IŞİD ALGISINDA DEĞİŞİM VAR."

2015 yılında, IŞİD'in halk tarafından terör örgütü olarak algılanması ve Türkiye için tehdit olarak görülmesinde gerileme gözlemlenmektedir. Buna göre, katılımcılar 2014 yılında %93,2 oranında IŞİD'e terör örgütü derken, bu yıl bu oran %86,4 olmuştur. IŞİD'in Türkiye için tehdit oluşturduğu algısı ise 2014 yılındaki %82,3'lük orandan, 2015'de %78'e düşmüştür. Halkın %54,1'i IŞİD'e karşı doğrudan yoğun hava saldırılarının düzenlenmesi gerektiğini desteklerken, Diyarbakır, Suruç ve Ankara'da yaşanan patlamaların da tek başına IŞİD tarafından gerçekleştirildiği görüşündedir. Bu konudaki soruya katılımcıların %45,1'i "tek başına IŞİD yaptı" derken, % 50,2'lik bir kesim ise "bu olayların sorumlusu IŞİD'dir" ifadesini kullanmıştır.

"DOĞU VE GÜNEYDOĞU'DA UYGULANAN SOKAĞA ÇIKMA YASAKLARI ONAYLANIYOR."

"Doğu ve Güneydoğu Anadolu'nun çeşitli il ve ilçelerinde uygulanan sokağa çıkma yasakları ve yapılan operasyonları doğru buluyor musunuz?" sorusuna katılımcıların % 54'ü evet cevabını verirken, %34'lük bir kesim doğru bulmadığını söylemiştir. Kürt kökenli katılımcıların %28,8'i, Türk kökenlilerin ise %58,9'u yasakları uygun gördüğünü belirtirken, siyasi parti kırılımlarına bakıldığında HDP'ye oy verenlerin %30,6'sının sokağa çıkma yasağı ve yapılan operasyonlara destek verdiği dikkat çekmektedir.

HÜKÜMETİN KÜRT SORUNU KARNESİ

Araştırmaya göre halkın Kürt sorunu konusunda hükümetin icraatlarını başarılı bulma oranında yükseliş gözlenmiştir. Geçen yıl bu oran %25 olarak gerçekleşirken, bu yıl küçük bir artışla %29,9 oldu. Hükümetin Kürt sorunu konusundaki politikalarını başarılı bulanların %19,1'i "Çözüm süreci nedeniyle başarılı buluyorum" derken, başarısız bulanların çoğunluğu (%36,8) "yıllardır terörün bitmemesi" ni neden olarak göstermektedir.

Hükümetin Kürt Sorununa Yönelik Politikalarının Değerlendirilmesi

Hükümetin Kürt sorunu konusundaki politikalarını ve yaklaşımlarını ne kadar başarılı veya başarısız bulduğunuzu söyleyebilir misiniz?

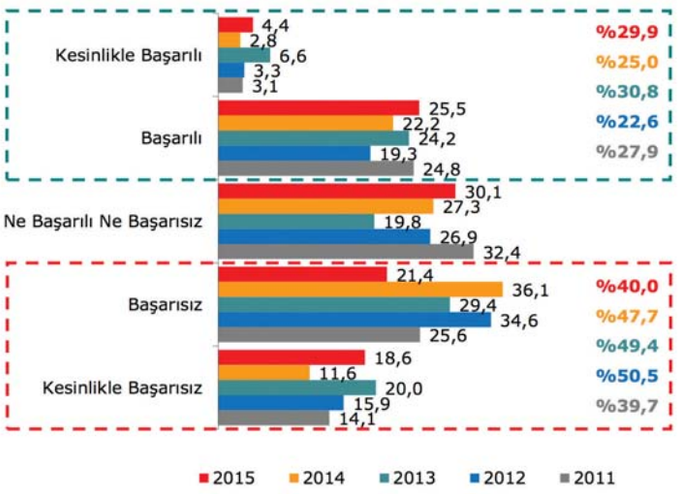

"PKK, KÜRTLERİ TEMSİL ETMİYOR."

2015 yılında 2014 yılından farklı olarak, PKK'nın Kürt halkını temsiliyet oranında bir düşüş görülmüştür. 2015'de PKK'nın Türkiye'de yaşayan Kürtleri temsil edebilme oranı, son dört yılın en düşük düzeyine gelmiştir.

HDP'nin Kürt halkını temsiliyetine bakıldığında ise, 2014 yılında bu oran %31,3 iken, 2015 yılında %32,2 olarak ölçümlenmiştir. Bu sonuç için Türk ve Kürt kökenliler bazında bir ayrıştırma yapıldığında ise, Türk kökenlilerin %26,4'ünün, Kürt kökenlilerin %57,6'sının HDP'nin Kürt halkını temsil ettiğini düşündükleri ortaya çıkmaktadır.

HDP'nin Kürt Halkı'nı Temsiliyeti

Sizce HDP, Türkiye'de yaşayan Kürtleri ne derecede temsil edebilmektedir?

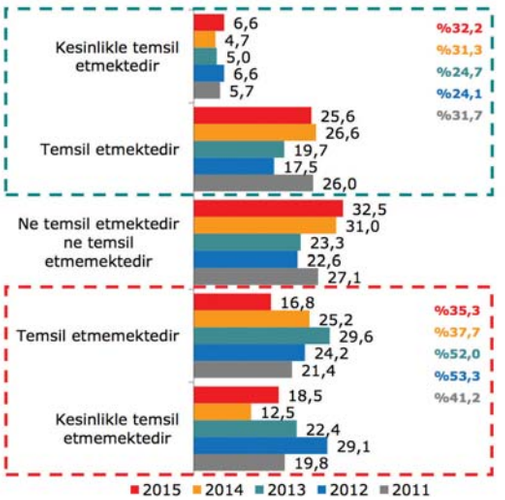

PKK'nın Kürt Halkı'nı Temsiliyeti

Sizce PKK, Türkiye'de yaşayan Kürtleri ne derecede temsil edebilmektedir?

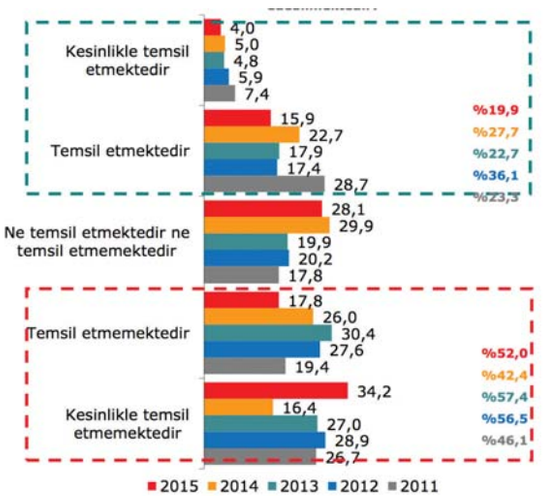

Abdullah Öcalan'ın PKK ve HDP Üzerindeki Etkisi

Sizce Abdullah Öcalan'ın PKK üzerinde ne kadar etkisi vardır?

Abdullah Öcalan'ın, HDP üzerinde etkili olduğunu görenlerin oranında (% 15,6) geçmiş yıllara göre düşüş gözlemlenmektedir.

Sizce Abdullah Öcalan'ın HDP üzerinde ne kadar etkisi vardır?

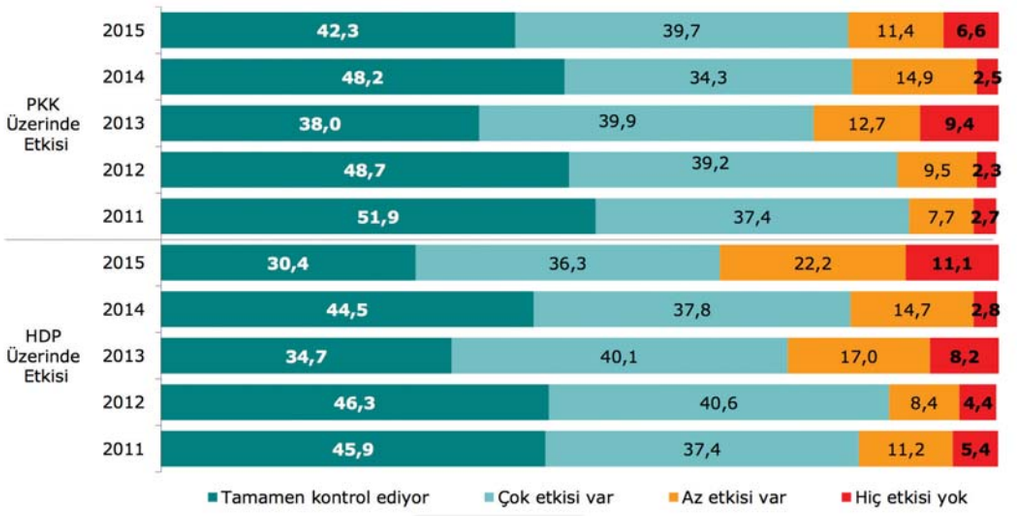

"ÇOĞUNLUK ÇÖZÜM SÜRECİ DİYOR."

Çözüm süreci yeniden başlamalı mı sorusuna katılımcıların %53'ü destek vermektedir. Bunun yanında Kürtlerle Türkleri bağlayan ana unsur, çoğunluk tarafından (%47) "Müslümanlık" olarak görülmektedir. "Ortak tarih" seçeneği %26,7'lik oranla ikinci sırada yeralmaktadır.

Kürtlerle Türkleri Bağlayan Ana Unsur

Kürtlerle Türkleri bağlayan ana unsurun ne olduğunu belirtebilir misiniz?

ORTAK KANAAT: ÜNİTER DEVLET YAPISI

Türkiye'de devlet yapısının nasıl olması gerektiği sorusuna verilen yanıtlar, çoğunluğun (%64,6) üniter devletten yana olduğunu göstermektedir. Bu sonuç Türk ve Kürt kökenliler özelinde ayrıştırıldığında ise kendisini Türk olarak tanımlayanların %70,3'ünün, Kürt olarak tanımlayanların ise %58,2'sinin üniter devlet yapısına destek verdikleri gözlemlenmektedir.

Sizce Türkiye'de devlet yapısı ne şekilde olmalıdır?

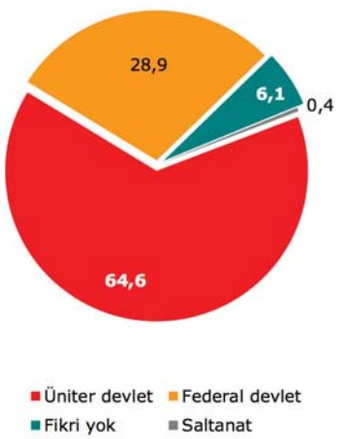

Etnik Köken		%
Kendisini Türk Olarak Tanımlayanlar	Üniter Devlet	70,3
	Federal Devlet	20,4
	Saltanat	1,2
	Fikrim Yok	8,1
Kendisini Kürt Olarak Tanımlayanlar	Üniter Devlet	58,2
	Federal Devlet	24,2
	Fikrim Yok	17,6
Etnik Köken		**%**
AK Parti	Üniter Devlet	60,5
	Federal Devlet	33,1
	Saltanat	0,2
	Fikrim Yok	6,1
CHP	Üniter Devlet	66,4
	Federal Devlet	24,4
	Saltanat	0,2
	Fikrim Yok	8,8
MHP	Üniter Devlet	64,8
	Federal Devlet	29,7
	Saltanat	1,6
	Fikrim Yok	3,9
HDP	Üniter Devlet	77,5
	Federal Devlet	18,9
	Fikrim Yok	3,6

KÜRTLER NASIL YÖNETİLMEK İSTİYOR?

Türkiye'de yaşayan Kürtlerin istedikleri yönetim şekli ile ilgili fikirleri sorgulandığında, çoğunluğun (%32,6) Kürtlerin bağımsız Kürt devleti istediklerine ilişkin bir algıya sahip oldukları görülmektedir. Diğer taraftan, bu düşünceye sahip olanların oranı 2012 yılından beri düşüş eğilimindedir. Etnik köken kırılımlarına bakıldığında ise, kendisini "Kürt" olarak tanımlayanların çoğunluğu "Kürtler özerk yönetim istiyor" derken, "Türk" olarak tanımlayan çoğunluk Kürtlerin bağımsız devlet istemekte olduğunu düşünmektedir. Genel sonuçlarda, Kürtlerin "daha demokratik bir Türkiye Cumhuriyeti" istediklerine ilişkin algının güçlendiği görülmektedir.

Türkiye'de Yaşayan Kürtlerin İstedikleri Düşünülen Yönetim Şekli

Sizce Türkiye'de yaşayan Kürtler yönetim şekillerinden hangisini istemektedirler?

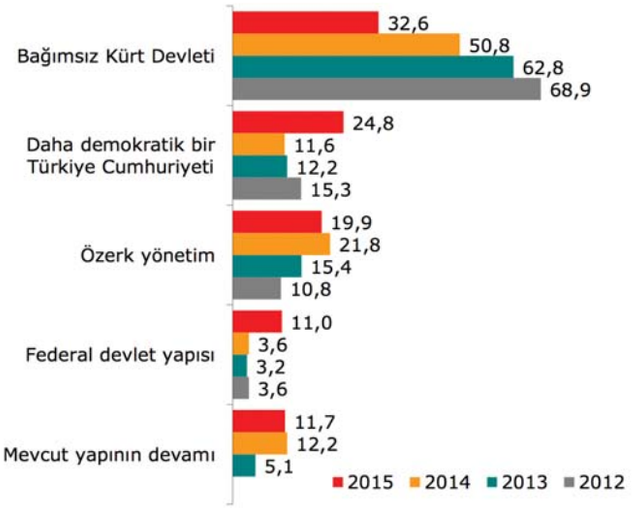

EN BAŞARILI SİYASİ PARTİ LİDERİ AHMET DAVUTOĞLU

2015 yılının en başarılı parti lideri sıralamasında ilk sırayı %42,3 ile Ahmet Davutoğlu'nun aldığı görülmektedir. Davutoğlu'nu sırasıyla %25,5 ile Kemal Kılıçdaroğlu, %14,9'la Selahattin Demirtaş ve %10,9 ile Devlet Bahçeli takip etmektedir. Araştırmanın ortaya çıkardığı önemli bir veri, parti başarısı ile parti lideri başarısının birbiri ile paralel gitmesidir. Oysa, Recep Tayyip Erdoğan'ın başbakan olduğu dönemlerde, kendisi partinin hep birkaç puan önünde yer almakta, yani partisini sürükleyen lider görünümü çizmekteydi. Erdoğan'ın Cumhurbaşkanı olarak performansına bakıldığında ise, başarılı bulanların oranının %43,6, başarısız bulanların oranının ise %40,7 olduğu ortaya çıkmaktadır. 2014'den 2015'e Cumhurbaşkanını başarısız bulanların oranının %35,9'dan %40,7'ye yükselmesi bir diğer dikkat çeken unsur olmuştur.

Siyasi Parti Liderlerini Başarılı Bulma Derecesi

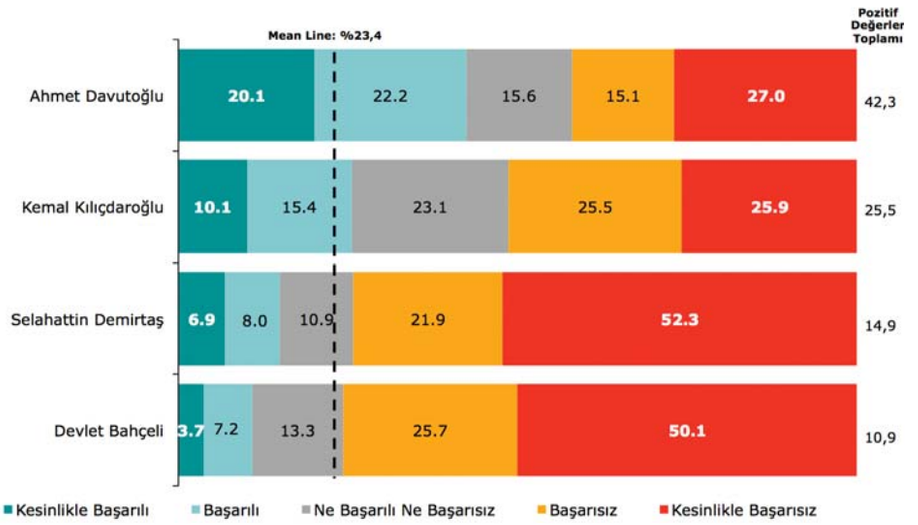

Partileri Başarılı Bulma Derecesi

Genel olarak değerlendirdiğinizde, siyasi partileri ne kadar başarılı veya başarısız bulduğunuzu söyleyebilir misiniz?

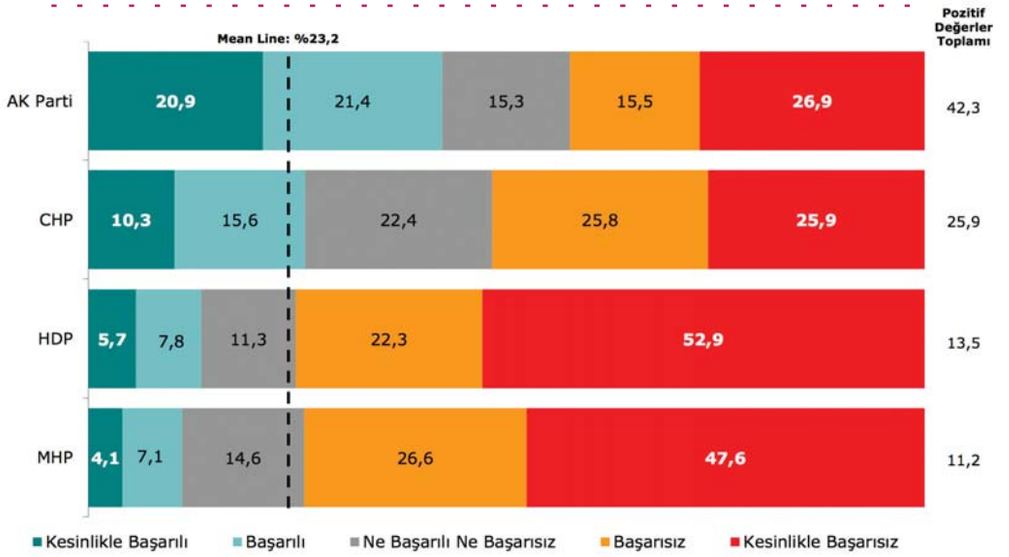

GÜVEN SIRALAMASINDA "ORDU" LİDERLİĞİ KİMSEYE BIRAKMIYOR

2015 araştırma sonuçları, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yine vatandaşın en güvendiği kurum olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bu sonuç, 2011 yılından beri araştırmanın değişmeyen sonuçlarından birisidir. Katılımcıların % 62,4'ü TSK'yı başarılı bulurken, %51,9 ile polis teşkilatı ikinci sırada ve %49,8 ile üniversiteler takip etmektedir. En az güvenilen kurumlar ise %33,9 ile siyasi partiler ve %27,8 ile medya olmuştur. 2015 yılında, tüm kurumlara güven oranlarında geçen yıllara göre artış gözlemlenmiştir.

Kurumlara Güven Derecesi

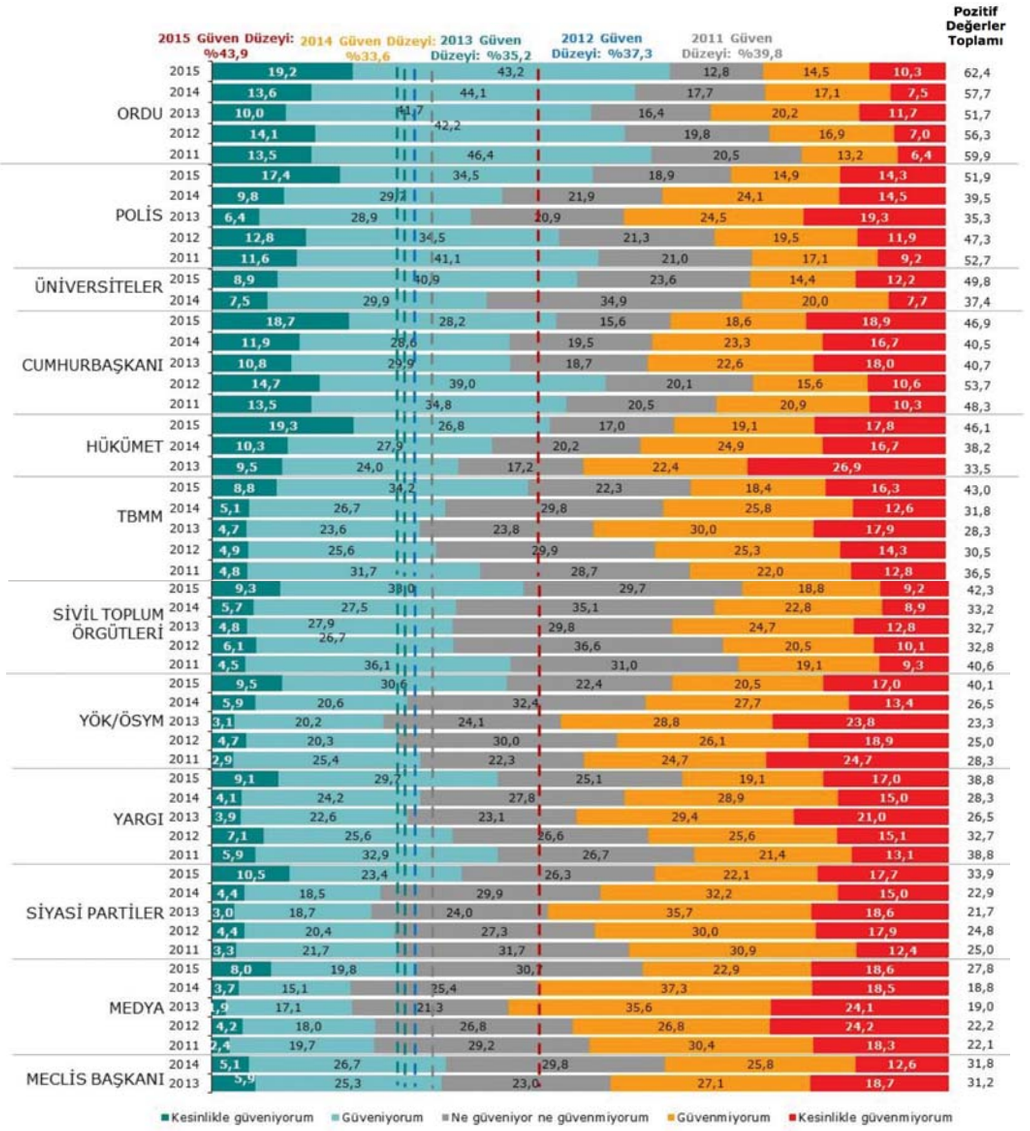

HALK BAŞKANLIĞA DESTEK VERMİYOR

Cumhurbaşkanlığı makamının Çankaya Köşkü'nden Beştepe'deki Cumhurbaşkanlığı Külliyesi'ne taşınmasını %44'lük bir kesim onaylamadığını belirtmiştir. Katılımcıların %75,4'ü Cumhurbaşkanının partili değil tarafsız olması gerektiğini düşünürken, "üllkenin yönetim tarzı nasıl olmalı?" sorusuna çoğunluk (%68,9) "parlamenter demokrasi" cevabını vermiştir. Başkanlık sistemine olan destek ise, geçen yıla göre 10 puan artmasına rağmen %22,1'de kalmıştır. Halkın başkanlık sistemini istememesinin nedenleri arasında ilk sırayı %32,2 ile "kutuplaşmayı artırır" alırken, ikinci sırada %27,1 ile "tek adamlığa yol açar" görüşü yer almaktadır.

Ülkenin yönetim tarzının nasıl olması gerektiğini düşünüyorsunuz?

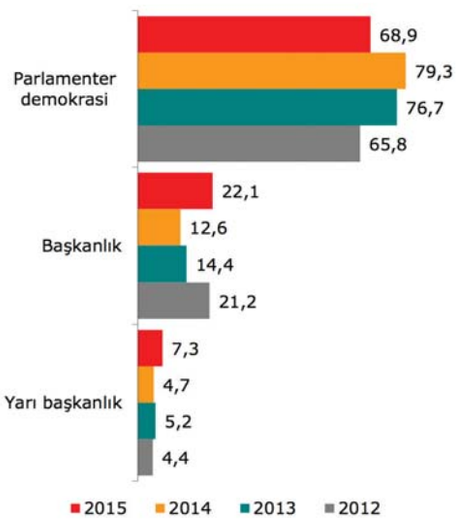

"YARGI SİYASALLAŞIYOR."

2015 yılında yargının siyasallaştığını düşünenlerin oranı, 2014 yılına göre artış göstererek %65 olmuştur. Bu sonucun siyasi partilere oy verenler bazında dağılımlarına bakıldığında ise, yargının en çok siyasal olduğunu düşünenlerin %91 ile HDP seçmeni olduğu, onu %75,6 ile CHP seçmeninin izlediği görülmektedir.

AVRUPA BİRLİĞİ'NE DESTEK AZALIYOR

Avrupa Birliği'ne olan destek 2014'de %71,4 iken, bu yıl %65,1'e gerilemiştir. Türkiye'nin AB'ye üye olabileceğini düşünenlerin oranı da düşerek %38,3 olmuştur. Aynı düşüş trendi, Türkiye'nin NATO üyeliğinin devam etmesine verilen destekte de gözlemlenmiş, 2014 yılında bu oran %76,2 iken 2015 yılında %69,5'e gerilemiştir.

Türkiye'nin AB'ye Üye Olabileceğini Düşünme Durumu

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne üye olabileceğini düşünüyor musunuz?

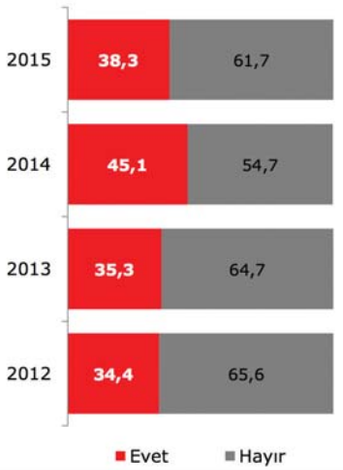

"TÜRKİYE'DE DEMOKRASİ VE İNSAN HAKLARI MESELESİ AB ÜYELİĞİNİ ENGELLİYOR."

Araştırmaya katılanlara yöneltilen "Türkiye'nin AB üyeliğini engelleyen veya geciktiren sebepler nelerdir?" sorusuna verilen cevaplardan, demokrasi ve insan hakları konusunun %40,8 ile ön planda yer aldığı dikkati çekmektedir. Din ve kimlik farklılığı (%39,5) ve Türkiye'nin ekonomik sorunları (% 31,8) gösterilen diğer engelleyici sebepler arasındadır.

"Türkiye'nin AB Üyeliğini engelleyen veya geciktiren sebepler nelerdir?"

"TÜRKİYE DIŞ POLİTİKADA YALNIZ HAREKET ETMEMELİ."

2013 yılına kadar Türkiye'nin dış politikada yalnız hareket etmesini destekleyen tavrın, son iki yılın sonuçlarına göre düştüğü gözlemlenmektedir. Dış politikada başka ülkelerle ittifak kurulması görüşü ise artış eğilimindedir. Bu sonuç, halkın algısında artan güvenlik endişelerinin bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Türkiye dış politika konularında en yakın kiminle işbirliği yapmalıdır?

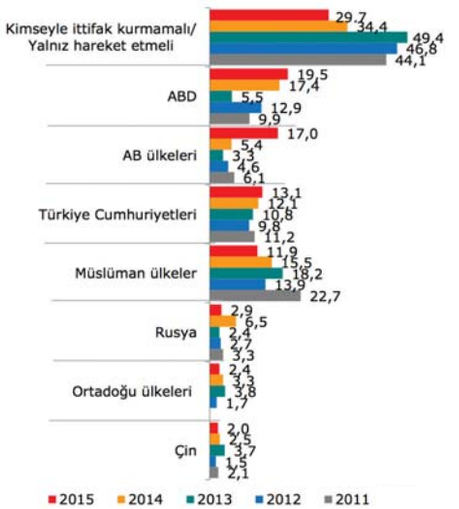

"EN TEHLİKELİ ÜLKE ARTIK İSRAİL DEĞİL."

2011'den bu yana yürütülen araştırmanın değişmeyen sonuçlarından biri, Türkiye için en büyük tehlike oluşturan ülkenin İsrail olmasıydı. Bu yıl İsrail yerini %64,7 ile Rusya Federasyonu'na bırakmıştır. Rusya ile yaşanan problemlerin halkın algısına da aynı paralelde yansıdığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan; ABD, Suriye ve İsrail'in Türkiye için tehdit oluşturma oranları 2015 yılında düşmüştür.

Ülkelerin Türkiye İçin Tehdit Oluşturma Durumları

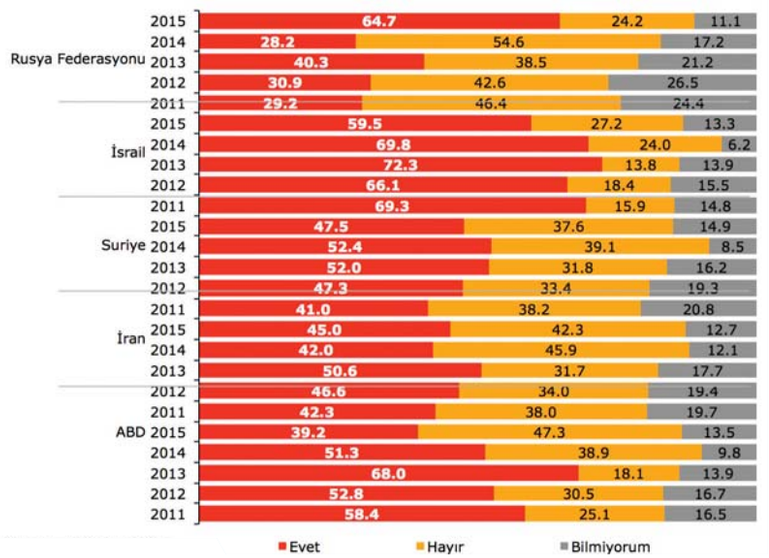

Ülkelerin Türkiye İçin Tehdit Oluşturma Durumları

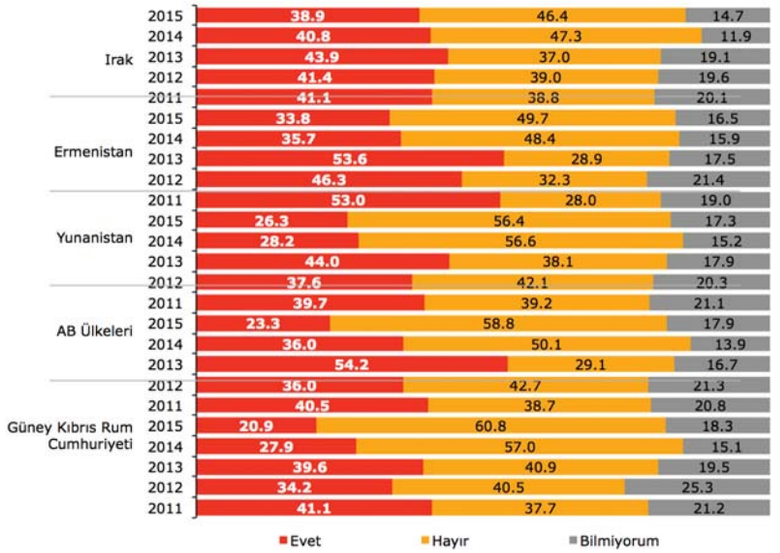

"TÜRKİYE DEMOKRATİKLEŞİYOR."

Araştırma verilerine göre halkın çoğunluğu (%53,3) Türkiye'nin demokratik bir ülke olduğunu düşünmektedir. Bu sonuç, siyasi partilere göre değerlendirildiğinde ise; AKP'lilerin % 69,5'inin, MHP'lilerin %47,7'sinin, CHP'lilerin %41,2'sinin ve HDP'lilerin ise %18,9'unun Türkiye'yi demokratik bir ülke olarak gördüğü ortaya çıkmaktadır.

Türkiye'de demokrasinin durumuyla ilgili tespitlerden hangisine katılıyorsunuz?

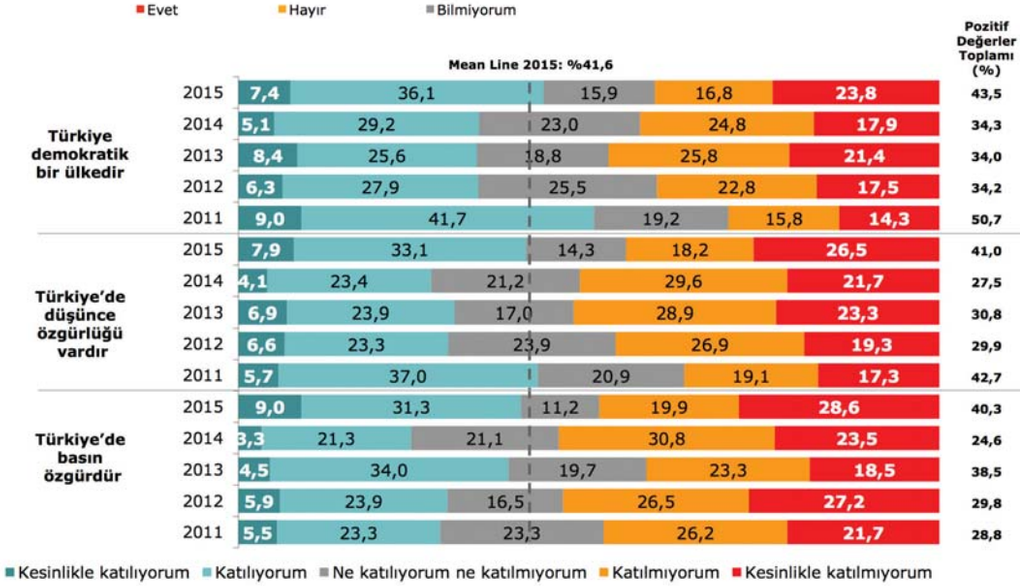

ORTAK KANAAT: "TÜRKİYE'DE SİYASAL KUTUPLAŞMA VAR."

Türkiye'de siyasal kutuplaşma olup olmadığına dair düşünceleri sorulduğunda, çoğunluğun (%63,1) böyle bir kutuplaşma olduğunu düşündüğü ortaya çıkmaktadır. Bu sonuç, seçmen bazındaki kırılımlar açısından incelendiğinde ise HDP seçmeni içinde sözkonusu oranın (%78,4) çok yüksek olduğu dikkati çekiyor. Türkiye'deki kutuplaşmanın ekseni sorgulandığında ise en yüksek oranın %40,2 ile laik-müslüman kutuplaşması olduğu görülüyor. Bu oranı, %26,2 ile sağcı-solcu, %20,3 ile batılı-doğulu ve %7,8'le zengin-fakir eksenleri takip etmekte.

Türkiye'deki Kutuplaşma Ekseni

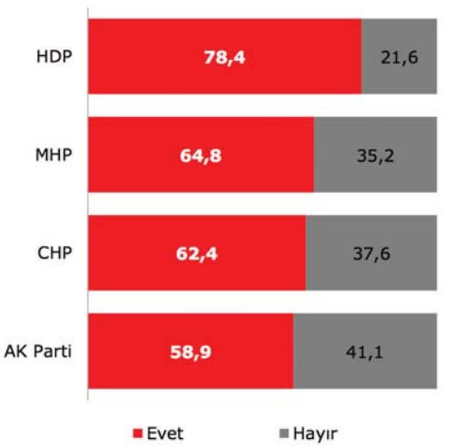

TÜRKİYE'DE ÖTEKİLEŞTİRME

Halkın çoğunluğu (%53,9) Türkiye'de ötekileştirme olduğuna inanmıyor. Ötekileştirme olduğunu düşünenlerin çoğunluğu ise (%26,2) en çok Kürtlerin ötekileştirildiğini düşünmekte. Türkiye'de ötekileştirilen kesimler, siyasi görüş ve Türk/Kürt kökenliler kırılımlarında sorgulandığında ise; muhafazakarlara göre en çok Kürtlerin, sosyal demokratlara göre ise en çok müslümanların ötekileştirildiği ortaya çıkıyor. Aynı sonuç, Türk/Kürt kökenliler açısından incelendiğinde; Kürt kökenlilerin çoğunluğunun (%51,5) Kürtlerin ötekileştirildiğini düşündüğü, Türk kökenlilerin çoğunluğunun ise (%25,4) tüm kesimlerin ötekileştirildiği düşüncesine sahip oldukları görülmektedir.

Türkiye'de Ötekileştirilen Kesimler

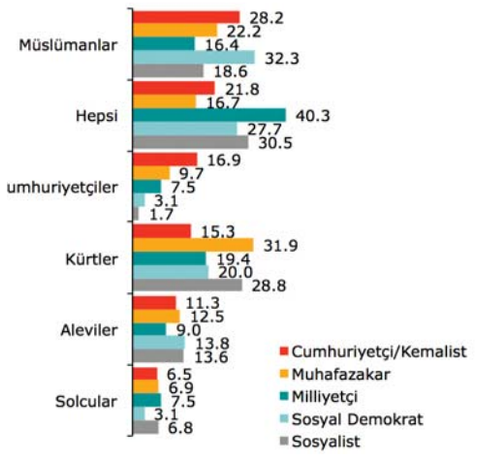

Türkiye'de Ötekileştirilen Kesimler -Türk/Kürt Kökenlilere Göre-

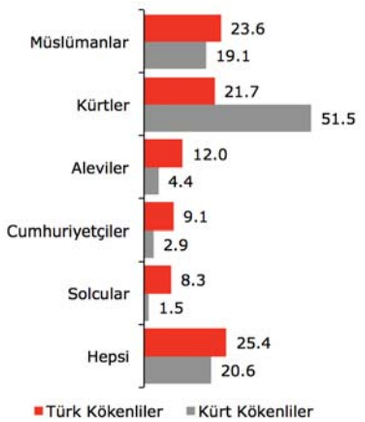

"MAHALLE BASKISI KÜRTLER ÜZERİNDE YOĞUNLAŞIYOR."

Türkiye'de mahalle baskısı var mıdır sorusu yöneltildiğinde "hayır" cevabını verenlerin oranı %62,4 olarak ölçümlenmiştir. Ötekileştirme sonuçlarına paralel olarak, mahalle baskısı olduğunu düşünenler, bu baskının en çok Kürtler üzerinde (%35,6) olduğunu ifade etmektedir. Bunun yanında en çok Kürtler üzerinde mahalle baskısı olduğunu düşünen siyasi kesimin sosyalistler olduğu görülmektedir.

Mahalle baskısı meselesi Türk/Kürt kökenliler açısından değerlendirildiğinde ise; Türk kökenliler %34,3 oranında Kürtler üzerinde baskı olduğuna inanırken, Kürt kökenliler için aynı oran %62 olarak gerçekleşmektedir.

Türkiye'de Üzerinde Mahalle Baskısı Olan Kesimler

-Türk/Kürt Kökenlilere Göre-

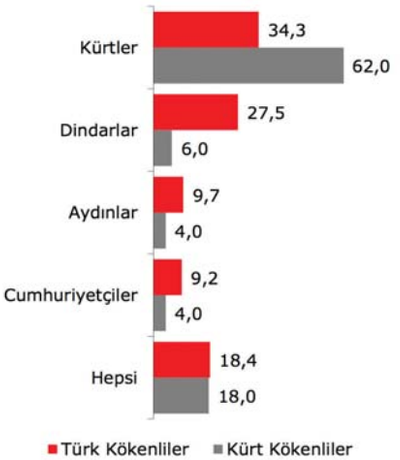

"KENDİMİZDEN FARKLI OLANLARLA BERABER YAŞAMAK İSTEMİYORUZ."

Katılımcılara kiminle birlikte yaşamak istemedikleri sorulduğunda ilginç sonuçlarla karşılaşılmaktadır. Muhafazakarların dinsel olarak farklı olanlarla, milliyetçilerin cinsel tercihleri farklı olanlarla, cumhuriyetçilerin ise kültürel ve etnik olarak farklı olanlarla birarada yaşamak istemedikleri görülmektedir.

TÜRKİYE'NİN DİNDAR- LAİK ALGISI

Araştırma sonuçlarında dikkat çeken başlıklardan biri, Türkiye'nin dindar veya laik olarak değerlendirilmesidir. Katılımcıların çoğunluğu (%53,4) Türkiye'yi dindar bir ülke olarak görmektedir. Kırılımlar bazında bakıldığında ise, kendini muhafazakar olarak tanımlayan kesimin %63,8'inin ülkeyi laik olarak gördüğü ortaya çıkarken; kendini sosyalist olarak tanımlayanların %79,5'inin Türkiye'nin dindar bir ülke olduğunu düşündüğü görüldü. Oy verilen parti açısından incelendiğinde, tüm parti seçmenlerinin ortak görüşü Türkiye'nin dindar bir ülke olduğudur.

Türkiye'yi dindar veya laik olarak değerlendirme

-Siyasi Görüşler-

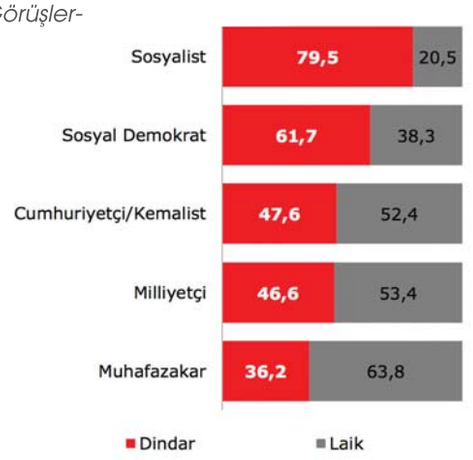

"BATILI MIYIZ YOKSA DOĞULU MU?"

Araştırmada, Türkiye'nin batılı veya doğulu olarak değerlendirilmesine ilişkin veriler de dikkat çekicidir. Ağır basan görüş %51 oranla Türkiye'yi doğulu olarak değerlendirmektedir. Burada kendini muhafazakar olarak tanımlayan kesimin çoğunluğunun (%62,8) ülkeyi batılı olarak gördüğü ortaya çıkarken, sosyalistlerin çok büyük bir oranının Türkiye'yi doğulu olarak tanımladığı görüldü. Bu kırılıma siyasi partiler açısından yaklaşıldığında, AK Parti seçmeninin %55,4 oranında ülkeyi batılı gördüğü, CHP seçmeninin ise %54,8 oranında doğulu gördüğü gözler önüne serilmektedir. MHP ve HDP seçmenlerinin çoğunluğu da ülkenin doğulu olduğu görüşündedir.

Türkiye'yi Batılı veya Doğulu Olarak Değerlendirme

-Siyasi Görüşler-

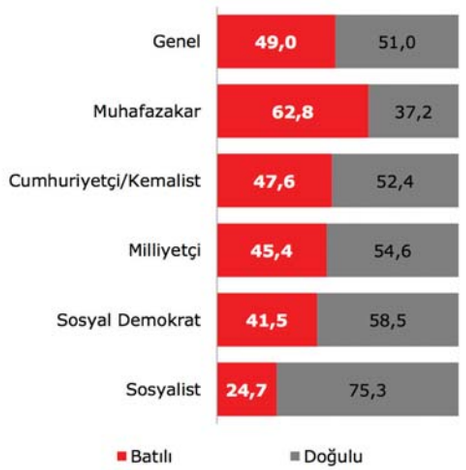

Araştırmada, Türkiye'yi Avrupalı olarak görenlerin oranı %42 iken, Ortadoğulu olarak görenlerin oranı %58 olarak belirlenmiştir. Katılımcılar siyasi açıdan incelendiğinde, muhafazakarların ortalamanın üstünde bir oranla Türkiye'yi Avrupalı olarak değerlendirdiği görülürken; Cumhuriyetçiler, Milliyetçiler, Sosyal Demokratlar ve Sosyalistlerin çoğunluğunun ülkeyi Ortadoğulu gördüğü göze çarpmaktadır.

Türkiye'yi Avrupalı veya Ortadoğu Olarak Değerlendirme

-Siyasi Görüşler-

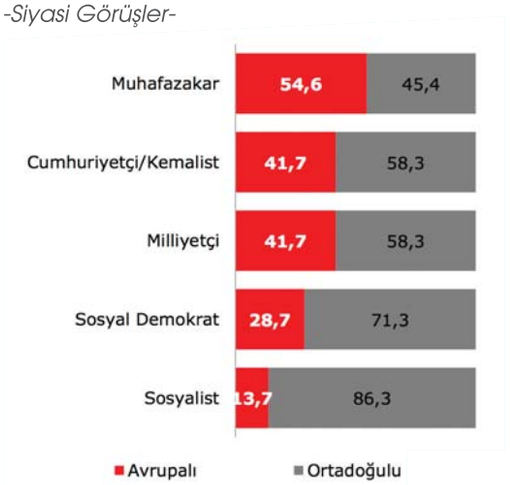

Türkiye modern mi yoksa ve geri kalmış bir ülke midir sorusuna, çoğunluk (%57,3) "modern bir ülkedir" cevabını vermektedir. Değerlendirme seçmen kırılımında ele alındığında, AKPlilerin %69,1'inin, MHPlilerin yüzde 55,5'inin Türkiye'yi modern bir ülke olarak gördüğü sonucu çıkmaktadır. Öte yandan, CHPlilerin %50,8'i, HDPlilerin ise % 71,2'si Türkiye'yi geri kalmış bulmaktadır.

Türkiye'yi Modern veya Geri Kalmış Olarak Değerlendirme-

-Siyasi Görüşler-

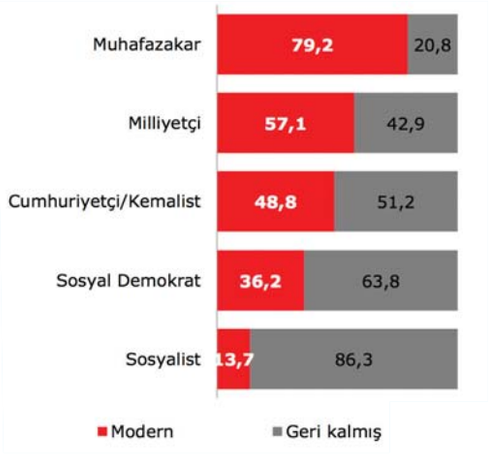

TÜRKİYE İYİ YÖNDE DEĞİŞİYOR

Türkiye'de yaşanan değişimin de sorgulandığı araştırmada, katılımcıların %63,4'ü Türkiye'nin değişen bir ülke olduğunu belirtmiş ve 2014 yılı ile karşılaştırıldığında bu değişimin iyiye gittiğini düşünenlerin oranı %55,7'den %60,4'e yükselmiştir. Ülkede iyiye ve kötüye giden değişimlerin neler olduğu sorgulandığı ise, ekonomik göstergelerin ilk planda yer aldığı görülmektedir. Çoğunluk ülkede iyiye giden değişimi "ekonomik büyüme" olarak görürken, yine çoğunluk kötüye giden değişim olarak "ekonomik kriz"i göstermektedir.

Türkiye'nin Değişmekte Olan Bir Ülke Olma Durumu

-Siyasi Parti-

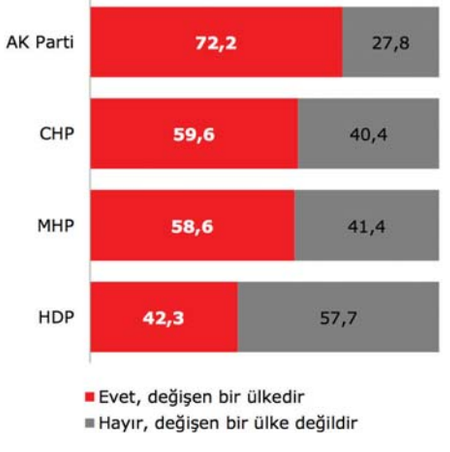

Türkiye'de Yaşanan Değişimin Yönü
-Siyasi Parti-

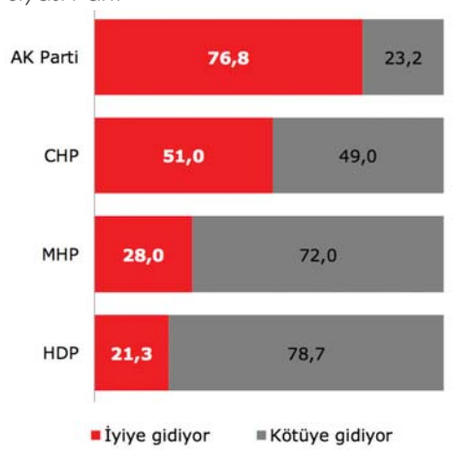

"MUTSUZLAŞIYORUZ."

Türkiye'de yaşamaktan duyulan memnuniyet sorgulandığında; çok mutlu ve mutlu olanların oranının %60,7'den %48'e düştüğü; mutsuz ve çok mutsuz olanların oranı ise %19,7'den %25,7'ye yükseldiği görülmektedir.

Türkiye'de Yaşamaktan Mutlu Olma Durumu

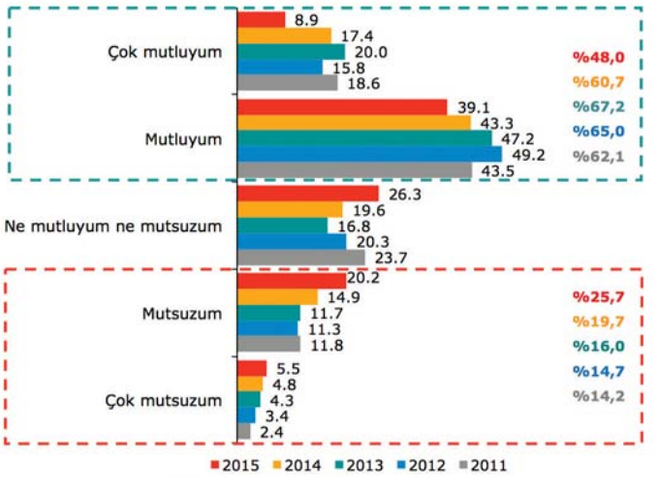

ARAŞTIRMANIN ANA BAŞLIKLARI

Türkiye ve sorunları,
Ekonomi,
Terör,
Kürt Sorununa Yaklaşım,
Siyaset,
Dış Politika,
Yargı Sistemi,
Demokrasi ve Medya,
Toplumsal İlişkiler,
Kimlikler ve Değişim

ARAŞTIRMANIN KÜNYESİ

Kadir Has Üniversitesi Türkiye Araştırmaları Merkezi tarafından hazırlanan ve saha çalışmasının Akademetre yönetiminde yürütüldüğü araştırmada, kantitatif araştırma yöntemi uygulandı. Araştırma kapsamında; İstanbul, Ankara, Konya, Bursa, Kocaeli, İzmir, Aydın, Manisa, Tekirdağ, Balıkesir, Adana, Antalya, Hatay, Zonguldak, Samsun, Kayseri, Kastamonu, Kırıkkale, Trabzon, Gaziantep, Diyarbakır, Mardin, Malatya, Bitlis, Erzurum ve Ağrı illeri kent merkezlerinde ikamet eden 18 yaş ve üzeri 1000 kişi ile görüşüldü.

DEĞME ZAMAN YÖNETİMİNE TAŞ ÇIKARAN PARETO İLKESİ

Yrd. Doç. Dr. Nur AYVAZ ÇAVDAROĞLU

Khas öğretim üyesi

Bir işteki etkinin büyük kısmı, onu etkileyen faktörlerin yalnızca küçük bir oranı tarafından belirlenir. Yaşamdaki kâr, ödül, çıktılar gibi pek çok şey dengeli biçimde dağılmamıştır. Bazı etkenler sonuçları oluşturmakta daha fazla paya sahiptir. Bu formül "Pareto ilkesi" ya da diğer adıyla "80/20 prensibi" diye bilinir.

İşletme ve/veya endüstri mühendisliği tekniklerinin iş yaşamında sağladıkları faydaların yanında güzel bir özellikleri daha vardır: Pek çoğu kişisel yaşamımıza da uygulanabilir ve işleri oldukça kolaylaştırabilirler. Örneğin "sırt çantası problemi"nden haberdarsanız, valizinizde son kalan yere saç maşası mı yoksa yedek bir mayo mu koymanız gerektiğine daha kolay karar verirsiniz. Ya da iş etüdü dersi almışsanız, yemek yaparken malzemeleri hazırlamanın daha pratik bir yolunu keşfetmiş, ergonomi dersi sonrası bilgisayar monitörünün altına koyacağınız kalın bir kitabın boyun ağrıları ile baş etmede çok faydalı olabileceğini fark etmişsinizdir.

Her biri iyidir, hoştur, yeri geldiğinde yaşam kalitenizi arttıracak harika çözümler üretmenize yardımcı olurlar. Ancak tüm bu teknikler içerisinde biri vardır ki, değme zaman yönetimi yöntemlerine taş çıkarır. Ayrıca insanlar arasındaki gelir

eşitsizliğinden suç işleme istatistiklerine, hatta bir bezelye tarlasındaki bitkilerde toplam tane miktarlarının dağılımına kadar çok farklı sosyolojik, psikolojik, ekolojik olguyu açıklayabilir. Bunlar da yetmezmiş gibi doğru "müşteri yönetimi"nin nasıl yapılacağı ya da bir firmanın kârlılığını artırması için hangi ürün gruplarına odaklanması gerektiği gibi konularda da yöneticilere yardımcı olur. Evet, inanması güç; ancak böyle sihirli bir formül gerçekten var ve "Pareto ilkesi" ya da diğer adıyla "80/20 prensibi" diye bilinir.

Pareto ilkesi basitçe şöyle der: "Bir işteki etkinin büyük kısmı (yüzde sekseni), onu etkileyen faktörlerin yalnızca küçük bir oranı (yüzde yirmisi) tarafından belirlenir." Bu sayılar her zaman seksen-yirmi olmak zorunda değildir, yetmiş-otuz, ya da doksan-on, hatta toplamı yüz etmeyen bambaşka oranlar da olabilir. Ancak ana prensip aynıdır: Yaşamdaki pek çok şey (kâr, ödül, çıktılar vs.) dengeli biçimde dağılmamıştır. Bazı etkenler sonuçları oluşturmakta daha fazla paya sahiptir.

Bu sihirli prensip, bundan 110 yıl kadar önce İtalyan ekonomist Vilfred Pareto tarafından keşfedilmiştir. Pareto, ülkedeki arsaların yüzde 80'inin nüfusun yüzde 20'sine ait olduğunu fark eder ve ardından bu kuralı genelleştirir. Gerçekten de şimdi bile dünyadaki insanların gelir dağılımına baktığımız zaman en zengin yüzde yirminin tüm gelirin yüzde seksenine sahip olduğunu; zenginliğin geri kalan yüzde yirmilik dilimininse insanlığın yüzde sekseni tarafından bölüşüldüğünü görürüz. Yine, örneğin dünyadaki suçların yüzde sekseni, suç işleyen suçlu nüfusunun yalnızca yüzde yirmisi tarafından gerçekleştirilir (bu noktada sosyolojik bir çıkarım yapmak adına "bazı insanlar kolay kolay ıslah olmuyor" demek de mümkündür...).

Aynı prensip iş yaşamında pek çok konuda da geçerlidir. Örneğin; Microsoft, ürettiği yazılımlar ile ilgili gelen müşteri şikayetlerinin yüzde sekseninin tüm yazılım hatalarının yüzde yirmisi ile ilgili olduğunu saptamış; önceliğini bu yüzde yirmilik kodlama hatalarını düzeltmeye yöneltmiştir. Yine, bir şirketin deposundaki binlerce malzemenin yalnızca yüzde yirmisini doğru yönetmek, tüm envanter maliyetlerinin yüzde seksenini minimize etmeyi sağlayabilir. Böylece Pareto ilkesi mantığına dayanan ve ABC kuralı adıyla bilinen basit ama etkili envanter yönetimi ilkesi geliştirilmiştir: ABC kuralına göre malzemeler, maliyet ve kullanım sıklığı temelinde üç ana gruba (A, B ve C) ayrılır ve en önemli grup olan A grubundaki malzemeler daha sofistike yöntemlerle, C grubundakiler ise fazla zaman ayırmadan basit yöntemlerle yönetilir. Böylece daha az çabayla toplam envanter maliyetleri büyük oranda düşürülebilir.

Yalnızca depolanan malzemeler değil, bir şirketin satış portföyündeki ürünleri ele alırsak da benzer bir sonuca varırız: Örneğin bir gıda firması belki onlarca farklı ürün üretip satışa sunar. Ancak firmanın satış rakamlarına baktığımız zaman onlarca ürün içerisinden yalnızca 5-6 tanesinin toplam satışların ve kârın büyük kısmını getiriyor olduğunu görmek şaşırtıcı olmayacaktır. O zaman örneğin dağıtım ağı planlanırken bu "kaymak tabaka" ürünlerin her markette her zaman bulunabilir olmasını ön plana almak şirketin yapabileceği en akıllı iştir.

İş dünyasından bir başka örneği müşteri ilişkileri yönetimi konusundan verelim: Yine Pareto prensibi gereği, bir şirketin gelirinin yüzde sekseni müşterilerinin yüzde yirmisi tarafından getirilir. Bu "önemli" müşterileri belirleyip onlara daha iyi hizmet vermeye çalışmak, bu arada onlara küçük hediyeler gönderme, bireysel danışmanlıklar sunma gibi ufak ama gönül okşayıcı hamlelerde bulunmak kârlılığı artıracaktır. O halde bazı şirketlerin övünerek belirttikleri "her müşterimize eşit hizmet veriyoruz" motto'su, küçük müşteriler için gurur okşayıcı olsa da şirket açısından pek de mantıklı bir strateji değildir!

Peki bu kuralı kendi yaşamımıza uygulamamız mümkün mü? Hem de nasıl! Örneğin elinizde tamamlamanız gereken pek çok proje varsa bir Pareto analizi yaparak işe başlayabilirsiniz: Bu projelerden hangileri size (maddi, manevi) en fazla getiri sağlayacaktır? Peki tamamlanmaları için sarf etmeniz gereken efor ve süre nedir? Eğer işleri "getiri/harcanacak emek" oranlarına göre sıraya dizecek olursanız, başka kısıtlar (örneğin bir işin diğerinden önce tamamlanması gerekliliği, bazı işleri düşük getirilerine rağmen en kısa zamanda tamamlama zorunluluğu vs.) olmadığı sürece bu sırayı takip etmeniz, size "kısa sürede alınan önemli sonuçlar" olarak geri dönecektir. Ya da diyelim ki bir öğrencisiniz, çok sayıda ders alıyorsunuz ve her birinden en iyi notu getirme amacındasınız. Öyleyse dersi derste dinleyerek öğrenme çabasını minimize etmek, derslerde hocanızın işaret ettiği önemli yerlere daha fazla çalışmak; uzun, detaylı ve size öğrenme anlamında katkısı az olan ödevleri pas geçip (ya da daha az zaman ayırıp) notu yüksek olan projelere odaklanmak, az çabayla çok işler başarmanızı sağlayacaktır. (Tam bu noktada öğretim üyeleri olarak kendimize de pay çıkaralım: Öğrenme çıktılarına hizmet etmeyen gereksiz detaylarla bezeli ödevler vermek, iyi bir eğitim yaklaşımı değildir. Bu ödevleri yapmayan öğrencileri kınamamak lazım, onlar yalnızca kendi bireysel çıkarlarını maksimize etme çabasındalar!)

Özel hayatınıza da Pareto ilkesi uygulamaya ne dersiniz? Mesela çok sayıda arkadaşı olan sosyal bir insansınız diyelim. Ancak herkes gibi zamanımız kısıtlı; diyelim ki insanlara gerektiği kadar vakit ayıramamaktan yakınıyorsunuz. Bu durumda önceliği kimlere vereceksiniz? Kendinizi yanında en rahat hissettiğiniz, en eğlenceli muhabbetleri yaptığınız, size mutluluk katkısı en yüksek olan birkaç arkadaşınızı belirleyin. Ve arkadaşlarınızla geçirmek üzere planladığınız vaktin çoğunu bu birkaç kişiye ayırın. Göreceksiniz ki sonuçta çok daha tatmin edici bir sosyal yaşantıya kavuşacaksınız.

O halde günün birinde yine yapmanız gereken dağ gibi işler yığıldığı zaman, Pareto kuralını hatırlayın: Bu işlerin en önemli yüzde yirmisini hallettiğiniz zaman elde edilmesi gereken sonuçların yüzde seksenine ulaşmış olacaksınız. Evet, belki mükemmeliyetçi bir insansanız veya aşırı titiz bir ev hanımıysanız bu sonuç sizi tatmin etmeyecektir; ancak sosyal yaşamı hareketli bir öğrenci, kısa sürede terfi almak isteyen bir çalışan veya pek çok işi aynı anda götürmek zorunda olan bir insan (yani çalışan bir anne!) iseniz Pareto kuralı hayat kurtarır!

Kaynakça

· *http://betterexplained.com/articles/understanding-the-pareto-principle-the-8020-rule/*

· *Introduction to Operations and Supply Chain Management: International Edition. C. Bozarth& R. B. Handfield. 2012 with ISBN-13: 9780273770084*

· *http://management.simplicable.com/management/new/examples-of-the-pareto-principle*

· *Principles of Supply Chain Management. S. Webster, Dynamic Ideas, Belmont, MA, 2009 with ISBN: 978-0-9759146-7-0.*

· *https://en.wikipedia.org/wiki/Pareto_principle*

BU YIL OSCAR'A DAMGASINI VURAN, "ÖDÜLLERİN KİMLERE GİTMEDİĞİ" OLDU

Doç. Dr. Melis BEHLİL

Khas öğretim üyesi

28 Şubat akşamı Hollywood'da, Sinema Sanatları ve Bilimleri Akademisi (AMPAS) 88. Ödül törenini düzenledi. Başka bir deyişle, "Oscar'lar sahiplerini buldu". Dünyanın dört bir köşesinde tanınan, sevilen yıldızlar, pek de tanınmayan ama o yıldızların filmlerinin yaratılmasında anahtar rol oynayan teknisyenler, belki daha da az tanınan animasyoncular, belgeselciler, kısa filmciler, umutla Dolby Theater'in koltuklarını doldurdu.

Ve yine dünyanın dört bir köşesinde, gelenek olduğu üzere, "zenginin malı züğürdün çenesini yorar" misali, farklı saat dilimlerinde milyonlarca izleyici kimin ne giyeceğini, kimin ödül alacağını, kimin konuşmasında ağlayacağını, Akademi'nin Leo'ya sonunda bir Oscar verip vermeyeceğini görmek üzere televizyonlarının başına kuruldu.

Oscar ödülleri ve törenini anlatmadan önce, belirtmek gereken birkaç husus var. Oscarlar, o yılın en iyi filmlerini veya oyuncularını belirlemiyor. Belirlenen, Akademi'nin (çoğu erkek, çoğu beyaz, yaş ortalaması 63 olan) üyelerinin, o sene görebildikleri filmler arasından en takdire şayan hangilerini buldukları. Hal böyle olunca zaten İngilizce olmayan, ABD'de dağıtım şansı bulamayan, daha riskli ve deneysel olan neredeyse tüm filmler eleniveriyor. Öte yandan, oylama süreci de pek basit değil. Akademi, hepsi bir araya gelip de "bu sene şu kişiyi ödüllendirelim" diyen, bilinçli bir jüri değil. 6 bin civarı üye, kendi başlarına birer oy pusulası dolduruyor. Diğer üyelerin ne oy verdiğini bilmedikleri ve sadece tahmin edebilecekleri için kimi zaman ödül sezonunun gidişatına göre karar veriyorlar -yani esas kazanmasını istedikleri adayın hiç şansı yok gibi görünüyorsa, oylarını ikinci tercihlerinden yana kullanabiliyorlar (Türkiye'deki seçmenlere tanıdık gelebilecek bir durum). En iyi filmin belirlenme süreci daha da karmaşık. Üyeler, aday beş ila on filmi tercih sırasına diziyor. Eğer bir film yüzde 50'den fazla pusulada bir numaraya oturmuşsa otomatik olarak kazanıyor. Ama tabii bu kadar çok aday ile böyle bir durum çok istisnai olduğu için eleme süreci başlıyor. En az birinci sıra oyu olan film eleniyor, ona birincilik vermiş pusulaların oyları, her birinin ikinci sırasındaki filme gidiyor, ta ki filmlerden biri

oyların yüzde 50'sini geçene kadar. Üyeleri bölen filmler olduğu senelerde (ki bu yıl The Revenant için bunu söylemek mümkündü), çok kişinin bir numarası olmasa da ikinciliğe yerleştirilen filmler, aradan sıyrılarak sürpriz yapabiliyor böylelikle. Tüm bu oylama süreci nedeniyle Oscar dağılımlarını ve tahminlerinin en iyi ekonomideki oyun kuramıyla açıklanabilecek olması muhtemel; ama o konuyu işin uzmanlarına bırakarak bu seneki ödüllere ve törene dönelim.

2016 Akademi Ödülleri'ne esas damgasını vuran, ödüllerin kime gittiğinden ziyade, kimlere gitmediği oldu. Adaylar 14 Ocak 2016 sabahı, Kaliforniya saatiyle 5:30'da açıklandı (ödül töreninin aksine, bu duyuru esnasında dünyanın geri kalanının uyanık olması ve haberleri kendilerine "normal" gelen bir saatte alması göz önünde bulunduruluyor). Sonuçların duyurulmasıyla beraber de itirazlar yükselmeye başladı. Zira aynı 2015 adaylıklarında olduğu gibi dört kategorideki 20 oyunculuk adayı arasında, beyaz olmayan tek bir kişi yoktu, potansiyel adaylar olmasına rağmen. Nasıl geçen sene Selma'daki oyunculuklar ve yönetmenlik es geçildiyse, bu sene de çok konuşulmuş olmasına rağmen nedense Akademi'nin dikkatini çekmemiş performanslar vardı. Bunların belki de en önemlisi, İdris Elba'ya bilahare Oyuncular Birliği (SAG) Ödülleri'nde En İyi Yardımcı Erkek Oyuncu heykelciğini getirecek olan rolüydü. Yine aynı filmdeki (Venedik Film Festivali'nden ödüllü Beasts of No Nation) rolüyle Oscar'lardan bir gün önce verilen bağımsız sinema ödülleri Independent Spirit'lerde En İyi Erkek Oyuncu ödülünü alan Ganalı 15 yaşındaki Abraham Attah Akademi için fazlasıyla tanınmamış bir sima idi belki, ama Will Smith'in Nijeryalı bir doktoru canlandırdığı Concussion'daki performansının tamamen göz ardı edilmesine ne demeli? Yine benzer şekilde, Latin Amerika veya Asya kökenli hiçbir oyuncu söz konusu dahi edilmedi. Hatta 20 aday arasında en "koyu" renkli olanın İsveçli Alicia Vikander olması da bir espri konusu haline geldi. Tabii sorun sadece adaylıklarda değil, ABD nüfusunun artık sadece yüzde 65'i beyazlardan oluşurken filmlerdeki karakterlere baktığımızda bu oranın hala yüzde 100'e yaklaşıyor olmasında.

Bu tartışmalar sürerken, ödül törenini sunacak ismin aylar öncesinde tanınmış siyahi stand-up komedyeni ve oyuncu Chris Rock olarak duyurulmuş olması, törene dair merakı da arttırdı (ancak yeterince arttıramamış olacak ki, ödül töreni son sekiz yılın en düşük izlenme oranlarını aldı -ancak bunu kimi siyahi liderlerin boykot çağrılarından ziyade, aday filmlerin gişede fazla başarı kazanmamış olmalarına bağlamak mümkün). 28 Şubat gelip çattığında, izleyiciler ödülleri kimin alacağı kadar, Rock'un konuya ne kadar değineceğini de merak ediyorlardı. Rock, değinmekle kalmadı, -tabiri caizse- bodoslama daldı Hollywood'daki ırk ve temsil problemlerine. İlk cümlesinden itibaren tüm açılış monoloğu bu konuya ayrılmıştı. Salondaki kitlenin gerilimi ve kimi noktalarda irkilmeleri, televizyon başındaki izleyiciler tarafından bile gözlemlenebiliyordu. Rock, azınlıkların 50 yıl önce de filmlerde ve adaylıklarda pek görünmediğini, ancak o zaman "linç ve tecavüz gibi başka dertlerle" uğraştıkları için bu konuda fazla ses çıkarmadıklarını söyleyerek başladı. Ardından da bu yıl In Memoriam bölümünde, "geçtiğimiz yıl ölen sinemacıları anma" montajı yerine "sinemaya gitmek isterken yolda polis tarafından öldürülen siyahi vatandaşları anma" montajı yapılacağını duyurduğunda salonda alkışlarla karışık bir inanamama halini gözlemlemek mümkündü (sonunda In Memoriam, alışıldığı şekliyle yapıldı). Tören boyunca hem Rock'un esprileri, hem de ödül alanların farklı sosyal konulara dikkat çekmeleri devam etti.

Son yılların herhalde en "sosyal içerikli" töreninde en akılda kalan bölümlerden biri de Lady Gaga'nın performansı oldu. ABD Başkan Yardımcısı Joseph Biden'ın taciz ve tecavüze karşı başlatılan sorumluluk kampanyasını duyurduğu Lady Gaga, üniversitelerde bu vakaların yaygınlığı ve nasıl sümen altı edildiğine dair belgesel *The Hunting Ground* için yazdığı "Til It Happens to You" şarkısını, sahnede onlarca taciz ve tecavüz kurbanının katılımıyla seslendirdi. Lady Gaga'nın harika performansından sonra ödülü *Spectre* filminin şarkısı "Writing's on the Wall" ile Sam Smith'e kaptırması, gecenin hayal kırıklıklarından biri oldu. Çok fazla sürprizin yaşanmadığı gecede bir diğer hayal kırıklığı ise Akademi'nin "emektar" oyuncuları ödüllendirme geleneği nedeniyle Yardımcı Erkek Oyuncu Ödülü'nü (yedinci defa canlandırdığı Rocky Balboa rolü ile) alması beklenen Sylvester Stallone'un yüzünden okunuyordu ödül sahibi duyurulduğunda: *Bridge of Spies* filmindeki Sovyet casusu rolüyle Mark Rylance. Diğer oyunculuk ödülleri, sezonun başından beri verilen her ödülü toplamakta olan isimlere gitti. En İyi Yardımcı Kadın Oyuncu *The Danish Girl* ile Alicia Vikander, En İyi Kadın Oyuncu *Room* ile Brie Larson, ve tabii heyecanla beklenen En İyi Erkek Oyuncu, ilk adaylığından 22 yıl sonra beşinci adaylığıyla heykele ulaşan Leonardo DiCaprio oldu. DiCaprio ödül konuşmasını ağırlıklı olarak küresel iklim değişikliğine dikkat çekmek için kullanmasıyla da çevrecileri mutlu etti.

En İyi Yönetmen ödülü, geçen yıl da aynı ödülü almış olan Meksikalı Alejandro Gonzáles Iñárritu'ya gitti. Böylelikle Iñárritu, 1940-41'de John Ford'un, 1949-50 yıllarında Joseph Mankiewicz'in başardığı bu zor işi gerçekleştirebilen üçüncü yönetmen oldu. Eğer filmi *The Revenant* da En İyi Film ödülünü almış olsaydı, iki yıl üst üste En İyi Film'i yönetmiş olan ilk yönetmen şerefine de nail olacaktı, ancak Boston Globe gazetesinin Katolik kilisenin çocuk istismarının üstünü kapatmasını ortaya çıkarma hikayesini anlatan (ve alçakgönüllü sinema diliyle *The Revenant*'ın tam tersi bir noktada duran) *Spotlight*'ın gecenin sonundaki galibiyeti bunu engelledi. *Spotlight*, Oyuncular Birliği ödülünü de almış olması nedeniyle *The Revenant* ve *The Big Short* ile birlikte ödülü alabilecek filmlerden biri olarak görülüyordu. Ancak gecenin başından itibaren zaten alması beklenen En İyi Orijinal Senaryo'dan başka bir ödüle uzanamaması (ve gece boyunca ağırlıklı olarak *Mad Max: Fury Road* ve *The Revenant*'ın diğer ödülleri paylaşmaları), zihinlerde bir şüphe de uyandırmıştı. *The Big Short* ise yine alması beklenen En İyi Uyarlama Senaryo'dan başka ödüle kavuşamadı.

Türkiye'deki sinemaseverler içinse bu senenin daha özel bir yönü de vardı. Fransa-Almanya-Türkiye-Katar ortak yapımı Mustang, Yabancı Dilde En İyi Film dalında Oscar'lara Fransa tarafından aday gösterildiyse de, Türk asıllı yönetmeni, Türkiye'de geçen ve Türkçe bir hikaye olması ve Türkiye'den bir oyuncu kadrosu barındırması nedeniyle merakla takip ediliyordu. Deniz Gamze Ergüven'in filmine, Macaristan'dan gelen *Son of Saul* karşısında pekte yüksek bir kazanma ihtimali verilmiyordu gerçi ama; yine de bir sürpriz olursa bu kategorideki en güçlü ikici aday olarak görülüyordu Mustang. Sonuçta sürpriz olmadı, László Nemes'in Auschwitz'deki bir Sonderkommando'nun öyküsünü anlattığı film, beklendiği gibi ödüle uzandı. Bize de yine önümüzdeki yıllara bakmak kaldı.

2015 SİNEMADA YENİ TEKNİK ve ESTETİK SÜRPRİZLERİN YILI OLDU

Doç. Dr. Murat AKSER*

Khas eski öğretim üyesi

2015 yılı sinema dili ve tekniği açısından dünyada değişik estetik gelişmelerin kendini gösterdiği ve hatta pekiştirdiği bir yıl oldu. Aynı manada Mustang filminin Oscar'a en iyi yabancı film dalında aday oluşu ile Türkiye sinemasına da pay çıkarılan bir yıldı. Yerli sinemada seçimler ve bozulan ekonomi ile siyasal ortamın belirsizliği gişede hasılat kaybına neden oldu. Bu yazıda 2015 yılında sinemasal olarak öne çıkan bazı yerli ve yabancı filmlerin kısa incelemesini yapacağız.

OSCARLAR

Amerikan Sineması ve Küresel Hollywood

Amerikan sinemasına sadece bir ülkenin ulusal sineması olarak bakmamak gerekiyor. Zira filmlerin türleri, seçilen konuları, yıldızların seçimi ve filmin bütçesi kadar olan pazarlama bütçesi ve teknikleri Hollywood sinemasını hem küresel olarak çekici kılıyor hem de aynı zamanda tekelci uygumalar ile onu yerli sinemanın rakibi, çoğu zamanda bir numaralı düşmanı yapıyor. Hem eğlence hem ticaret olan Amerikan sinema sanayisinin bu altyapı yatırım ve birikimin üzerine bir de göçmen olan yetenekliler ve teknik ekip de eklenince karşı konulmaz cazibede bir formül ortaya çıkıyor. İşte bu yıl da Oscar adaylarından gördüğümüz bu eşsiz sihirli sinema formülü şu filmleri öne çıkardı:

The Revenant (Diriliş)

Alejandro González Iñárritu geçen yılda Birdman (Kuşadam) ile hem en iyi film, hem de en iyi ödüllerine ulaşmıştı. Meksika kökenli Iñárritu'nun uluslararası sinema camiasında fark edilmesi Amorres Perros (Paramparça Aşklar Köpekler) filmi ile oldu. Iñárritu filmlerinde gerçek hayattan öyküler alıyor, insan dramını evrensel duygularla yoğuruyor. Filmlerinde aşk acısı, ölümden sonra tutulan yas gibi kuvvetli duygularla hızlı ve diyalektik bir kurgu ile anlatırken oyunculardan en güçlü performansları almayı amaçlıyor. 21 Gram ile Sean Penn, Naomi Watts ve Benicio Del Toro ile, Babel filminde Brad Pitt, Cate Blanchett ile ve Biutiful filminde Javier Bardem gibi oyuncularla çalıştı. Bu filmlerde ise kaza, kader, aşk, ölüm ve ilişkilerin çıkmazlığı gibi modern çağın endemik sorunlarını anlattı. The Revenant filminde de benzer bir dünya görüşü ve felsefi açmaz var. Filmin sonunda karakterler sorunları ile yüzleşiyorlar ve sorunları asla çözülmüyor, belki acılar paylaşarak da az hissedilir oluyor. The Revenant Leonardo Dicaprio'nun bir avcı olarak intikam almak üzere uzun bir yol kat ettiği film 1820'ler Kuzey Amerikası'nda yerliler, kürk avcıları ve acımasız doğa arasındaki vahşi mücadeleyi anlatıyor. Teknik olarak Birdman ile gelişen kesintisiz ve akan çerçeve anlatımı devam ediyor. Bu teknikte herhangi yeni bir çerçeveye kesmeden uzun süre aynı planda kalıp karakterleri ve objeleri yeniden çerçevelemek gerekiyor. Bu mizansen ve koreografi olarak güç; ama ilginç ve şaşırtıcı sonuçlar veren bir teknik. Bu tekniği en iyi uygulayan daha önceki filmlerinde Alfonso Cuaron ve Terrence Malick ile de çalışan görüntü Emmanuel Lubezki (keçi anlamında takma adı var: Chivo). Lubezki daha önce Cuaron'un Yönetmenettiği Gravity (Yerçekimi) ve Iñárritu'nun Birdman'ı ile art arda iki defa en iyi görüntü Oscarını kazanmıştı. Bu durum onun bu ödülü üçüncü defa alması oldu. Artık 22 yıldır altıncı defa erkek oyuncu dalında Oscar'a aday olan Leonardo DiCaprio bu gecede Oscar ödülünü tattı.

Mad Max Fury Road (Öfke Yolu)

Avustralyalı George Miller'in 1979'da yarattığı Max Rockatansky karakteri kıyamet sonrası dünyada kaosun olduğu ve petrolün tek geçerli nimet olduğu bir dünya tasvirinin beyazperdeye en son yansıması. Max rolüyle Mel Gibson'u Hollywood'a kazandıran serinin dördüncü filmi, 2000'li yılların başında Afrika'da çekimler başlamışken çekimi güvenlik ve diğer sebeplerden dolayı durdurulmuştu. Bu defa tam 15 yıl sonra Tom Hardy bu kahramanı yeniden beyazperdeye taşıdı. Mad Max serisinin kendine özgün anlatım biçimi ve içerik özellikleri yine bu filmde de mevcut.

Geçmişe oranla çok daha fazla dijital efektlerin kullanılması doğal karşılanabilir. Ancak ilk yaratılışından tam 35 yıl sonra bütün ihtişamı, benzersizliği ve cüretiyle bu film bu yıl yapılan diğer tüm filmlerden farklı. Öncelikle son 10 yılın trendi olan dijital teknolojinin en üst düzeyi kullanıldı filmde, Afrika'nın güneşinin dik vurmasıyla ortaya çıkan harika renkleri muhteşem görseller sağlıyor. Bunun yanında aksiyon sahnelerinin gerçekten dublörlerini tehlikeye sokarak yapılmış olması filme ayrı bir gerçeklik hissi katıyor. Deformasyona uğramış, uyuşturucu bağımlısı ve düşünme yetisini yitirmiş askerlerin makyajları, ses miksi ve görüntü kurgusunun dinamizmi bir konsept film olarak Max Max'i bu yılın en farklı filmi yapıyor. Charlize Theron'un da Furiosa rolündeki başarısı da gözden kaçmamalı. Bu yılın Oscar ödüllerinde teknik dallarda tüm ödülleri alarak farkını da gösterdi.

Trumbo

Dalton Trumbo; 1940'larda Hollywood'da en çok kazanan yaratıcı bir senarist iken Amerika'da Soğuk Savaşın paranoyak hışmına uğrayarak kendini yeniden var etmek zorunda olan bir adamın gerçek hikâyesi. Yakın zamanda 2007 tarihli Trumbo üzerine bir belgesel film de yapılmıştı. Bu defa dramatik olarak bu karakteri daha önceden TV dizisi Breaking Bad ile tanıdığımız beyazperdeye Bryan Cranston taşıyor. Filmde gerçek hayatta var olan Hollywood'un altın çağına ait John Wayne, Gary Cooper ve Edward G. Robinson gibi sağcı oyuncular, Elia Kazan işbirlikçiler de karakter olarak temsil ediliyor. Bu dönemde yandaş dedikodu gazeteciliği ile McCarthycilik etkisi stüdyo sahiplerini korkuttuğu için zamanında İkinci Dünya Savaşı'nda ABD'nin müttefiki olan Sovyetler Birliği'ni destekleyen komünist parti üyesi sinema çalışanlarına karşı bir cadı avı başlatılır. Sonunda senatoya ifade vermeyi reddedenler Trumbo dahil olmak üzere hapis yatarlar. Bunun yanında kariyerleri de sona erdiğinden işsiz kalırlar. İçlerinde Trumbo sahte isimlerle defalarca senaryo yazıyor ve iki kez de bu başka isimler altında Oscar kazanıyor (Roman Holiday ve The Brave One filmler ile). Trumbo'nun adıyla sinema sektöründe tekrar çalışabilmesine neden olan iki kişidir: Oyuncu Kirk Douglas ve Otto Preminger. Her iki adam da tehditlere kulak asmayıp Trumbo'nun ismini jenerikte senarist olarak yer verince bu bağnaz dönemin köhnemiş uygulaması da ortadan kalkıyor. Trumbo filmini özellikle Cranston'un oyunculuğu sürüklüyor. Tarihte derneklere üye olanlar bildirilere imza attıkları için hain ilan edilenlerin daha sonra yüceltildikleri ve onları bu duruma sokanların yıllarca lanet ile anıldığını da tarihe bir not olarak düşmeli. Dalton Trumbo'nun yazıp yönettiği savaş karşıtı Johnny Got His Gun filmi de Metallica'nin One isimli parçasının klibinde bolca gösterilir.

Creed (Ya da Rocky 7 J)

1976 yılı yapımı orijinal Rocky filminden neredeyse 40 yıl sonra Sylvester Stallone sinemanın bu en tanınan boksörünü yerinden canlandırmak için geri döndü. Fruitvale İstasyonu filmi ile tanıdığımız Ryan Coogler ve onun beraber çalışmayı sevdiği oyuncusu Michael B. Jordan, Apollo Creed'in gayrimeşru oğlu olarak karşımıza çıkıyor. Film; tam bir sevgi işi gönülden gelen bir şevk ile yapılmış çalışma. Hayran olduğu Rocky serisine dayanarak senaryo yazıyor. Sylvester Stallone'u ikna ediyor ve hikâye hayat buluyor. Anti kahraman olarak Rocky yaşlı ve kanser hastası çalıştırıcı olarak Apollo'nun oğluna son bir katkıda bulunmak için onun yanında yine epik bir boks müsabakasına hazırlanıyor. Ryan Coogler senaryoyu gerçekçi tonda yazmış. Seçtiği çerçeveler kompozisyonun akıcılığı, uzun süren sekanslar filmi bir şiir gibi belleklerde kalıcı kılıyor. Aynı zamanda orijinal Bill Conti müziği ile günümüz R&B/Hip hop müziğinin sentezi olarak oldukça başarılı. "Olmaz, olmaz" demeyin belki bir Rocky 8 de olur 10 yıla kadar.

The Martian (Marslı)

Çok sevdiği kardeşi Tony Scott'u yakın zamanda kaybeden İngiliz Ridley Scott son iki filmi ile hayal kırıklığı yaratmıştı. Ancak bu film ile 78 yaşında olan Scott her defasından daha enerjik biçimde sinema yapmaya devam edeceğini gösteriyor. Marslı filmi kaza ile Mars'ta arkada bırakılan bir astronotun bir yılı bulan var olma mücadelesini anlatıyor. Film aslında geçen yılki Christopher Nolan'ın Interstellar ve daha önceki yılın Gravity filmlerinde olduğu gibi uzayda geçen görsel efektleri ile öne çıkan bir film. Ve hatta Interstellar'dan iki oyuncuyu da beraberinde taşımış (Jessica Chastain ve Matt Damon). Ancak Robinson Cruosoe gibi Mars'ta tek başına hayatta kalmaya çalışan astronotun hikâyesi dramatik olarak o kadar güzel yazılmış bir senaryo ile işliyor ki her bir adım sürpriz ile dolu de filmin inandırıcılık açısından hakkını veriyor. Film büyük ekrana ait bir film, televizyon izlerken biraz hayal kırıklığına uğrayabilirsiniz. Esprili yaklaşımı filme Altın Küre ödüllerinde en iyi komedi film ödülünü getirdi. Ancak Marslı çok ciddi yapılmış, çok teknik ve sanatsal emeği içeren bir film. Matt Damon'un da Ridley Scott'ın da çabaları bu yıl da Oscarlarda takdir edilmedi.

ÖNE ÇIKAN DİĞER AMERİKAN FİLMLERİ

45 Years, Amy, Bridge of Spies, Brooklyn, Carol, Ex Machina, Inside Out, Joy, Room, Sicario, Spotlight, Star Wars The Force Awakens, Steve Jobs, Straight Outta Compton, The Big Short, The Danish Girl, The Hateful Eight, Love, 50 Shades of Grey, Macbeth, Suffragate, Anomalisa, Tangerine, Beasts of No Nation, Listen to Me Marlon, It Follows ve What Happened, Miss Simone.

2016 OSCAR TÖRENİ

Bu yıl Oscar ödüllerinde siyah aday olmaması protestolara neden oldu. Başını Jaden Pinket Smith'in çektiği bir grup oyuncu törene katılmadı. Törenin sunucusu Chris Rock, bu konuyu hicivle güzel olarak ekrana taşıdı. Törenin sürprizi, rahiplerin çocuk tacizini ortaya çıkaran gazetecileri anlatan Spotlight'in en iyi film Oscarı alması oldu. Danimarkalı oyuncu Alicia Vikander, en iyi yardımcı kadın oyuncu oldu. Vikander, iki yıl içinde birbiri ardına çok farklı filmlerde üst düzey bir oyunculuk performansı verdi. Törene gene Oscar adayı sevgilisi Michael Fassbender ile gelen Vikander ödül konuşması yaparken Fassbenderi unuttu. Herkesin beklediği gibi Brie Larson Room filminde gösterdiği oyunculuk ile en iyi kadın oyuncu Oscarı'nı kazandı.

DÜNYA SİNEMASI

Mustang, Son of Saul, The Assassin ve Victoria

Bu yılın en şaşırtıcı sinema olayı Türkiye kökenli Fransız Deniz Gamze Ergüven'in Türkiye'de geçen ve Türkçe çekilen filmi ile Fransa'yı Oscarlarda en iyi yabancı filme aday olarak temsil etmesi oldu. Filmin teknik ekibi ve finansmanı Fransız olduğundan o ülkeden Oscar'a aday gösterilmesi mümkün. Tabii burada bizim konumuz ve yeteneğimiz var ise "Bizden neden Oscar adayı çıkmıyor?" diye de sormaya hakkımız var. Maalesef Mustang feminist bir film olmaya çalışırken yaptığı toplumsal temsil yanlışları ile bu konuda sınıfta kalıyor. Muadili olan Araf, Mavi Dalga ve Köksüz gibi filmler Türkiye sinemasında kadının durumu anlatmakta katbekat daha başarılı.

Son of Saul: Macaristan'ın Nazi işgali altında yaşadıklarının ekrana yansıdığı bu tarihi film, yabancı film Oscar'ının en güçlü adayıydı ve ödülü aldı.

The Assassin: Çin dünya sinemasına uzun süredir art arda estetik ve içerik açısından kuvvetli filmler yolluyor. Sight & Sound dergisine göre yılın en iyi filmi dövüş sanatları filmi Assasin (Suikastçı).

Victoria: Bu yıl Berlin Film Festivali'nde sürpriz filmdi. Tüm öykü tek bir plan ile çekilmiş, Berlin'de İspanyol bir kız öğrencinin bir gece soyguna karışması ve ölüm dahil her türlü tehlikeyi yaşamasını anlatan Victoria. Senaryo ve çekim estetiği ile Berlinale'de en şaşırtıcı çıkışı yapan filmi oldu.

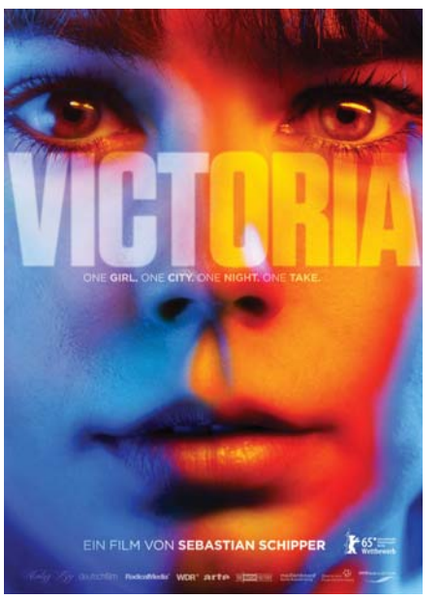

The Lobster: Yorgos Lanthimos'un yaptığı İngilizce çekilen filmi çok farklı bir fikir ile tasarlanmış. Aşkı bulamayan bekârların devlet eliyle hayvana dönüştürüldüğü bu filmi izlemek çok ayrı bir deneyim.

Dünya sinemasında diğer önemli filmler: Theeb, Taksi Tahran, kısa filmlerde; Salı, Orman, The Patriot, Ave Maria.

ZİRVEDEN DÜŞEN TÜRKİYE SİNEMASI

Bu yıl gişe hasılatında az ilerleyen Türkiye sineması, toplam seyirci sayısında düşüşe uğradı. 136 yerli film gösterime girdi, bu geçen yılın 112 filmine göre ciddi bir artış. Festivallerde gösterilen sanatsal filmler gişede seyirci bulmazken gene festival sansürleri ile anıldı. Altın Portakal riskli konularda eleştirilerin sesini kısmak adına belgesel ve kısa film yarışmalarını seçki adı altında farklı bir sisteme dönüştürdü. Seçilen filmlerin gösterimine devlet müdahalesini protesto amacıyla Altın Lale Ulusal ve Uluslararası Yarışmaları ile Ulusal Belgesel Yarışması ve Kapanış Töreni iptal edildi. Barış Atay Mengüllüoğlu'nun Eksik filmi 12 Eylül ile hesaplaşma temasıyla ve güçlü oyunculuklarıyla farklı bir yapım olarak sinema tarihimize geçti. Gelecek kuşaklara gururla bırakılabilecek sanatsal miras olan şu filmler şu yönetmenlerle ortaya çıktı.

- **Eksik** (Barış Atay Mengüllüoğlu)
- **Abluka** (Emin Alper)
- **Sarmaşık** (Tolga Karaçelik)
- **Rüzgarın Hatıraları** (Özcan Alper)
- **Kar Korsanları** (Faruk Hacıhafizoğlu)
- **Çekmeceler** (M. Caner Alper, Mehmet Binay)
- **Yeni Dünya** (Caner Erzincan)
- **Ana Yurdu** (Senem Tüzen)
- **Yarım** (Çağıl Nurhak Aydoğdu)
- **Nefesim Kesilene Kadar** (Emine Emel Balcı)
- **Kasap Havası (**Çiğdem Sezgin)
- **Çırak** (Emre Konuk)
- **Kalandar Soğuğu** (Mustafa Kara)
- **Takım: Mahalle Aşkına** (Emre Şahin)
- **Bulantı** (Zeki Demirkubuz)

Kayıplarımız

Türkiye: Zeki Alasya, Levent Kırca, Memduh Ün, Çetin Altan, Yılmaz Köksal, Basar Sabuncu, Müzeyyen Senar, Yaşar Kemal, Kayahan, Erol Büyükburç, Behiye Aksoy, Sümer Tilmaç, Hakkı Kıvanç, Tomris İncer.

Dünya: Star Trek dizi ve filmlerinden Spock rolüyle tanıdığımız Leonard Nimoy, Yüzüklerin Efendisi'ndeki Saruman karakteriyle hafızalarda yer eden Sir Christopher Lee, 'Arabistanlı Lawrence' ve 'Dr. Jivago' gibi filmleriyle bilinen Mısırlı oyuncu Ömer Şerif, oyuncu Anita Ekberg, Wes Craven, Chantal Akerman görüntüleri Vilmos Zsigmond, Haskell Wexler belgeselci Albert Maysles, Die Hard ve Harry Potter serisinden tanıdığımız Alan Rickman, şarkıcı ve oyuncu David Bowie, Ettero Scala ve oyuncu Maureen Ohara.

Gişede Başarılı 10 Türk Filmi

Düğün Dernek 2: Sünnet
Mucize
Kocan Kadar Konuş
Ali Baba ve 7 Cüceler
Selam: Bahara Yolculuk
Bana Masal Anlatma
Aşk Sana Benzer
Yapışık Kardeşler
Niyazi Gül Dörtnala
Sevimli Tehlikeli

Gişede Başarılı 10 Amerikan filmi

Star Wars: The Force Awakens
Jurassic World
Avengers: Age of Ultron
Inside Out
Furious 7
Minions
The Hunger Games: Mockingjay - Part 2
The Martian
Cinderella
Spectre

** Yazar Ulster University'de öğretim üyesidir.*

UZAY YOLU İLE KİMSENİN GİTMEDİĞİ YERE GİTMEK

Prof. Dr. Feza KERESTECİOĞLU

Khas öğretim üyesi

Türkiye'de birçok kişinin bildiği televizyon dizisi, sinema filmi, roman, dergi ve animasyon gibi birçok mecrada yer edinmiş Uzay Yolu bu yıl 50. yılına bastı. Yayınlandığı her dönemde ise farklı kültür ve politik anlayış sergilemesiyle Uzay Yolu yayın geleneğindeki ayrımcılık karşıtlığının her zaman kayda değer örneklerinden biri olma özelliğini korudu.

Türkiye'de belli bir yaşın üzerindeki hemen herkesin tanışık olduğu, dünya üzerinde ise milyonlarca fanatiği olan; dev bir kültün bu yıl 50. yılını -hani ne derler- *idrak ediyoruz*: Uzay Yolu, orijinal adıyla *Star Trek*. Toplamda altı ayrı tarih çizgisini anlatan, biri animasyon olmak üzere altı televizyon dizisi ve 12 sinema filmine, ayrıca yüzlerce roman ve dergiye konu olmuş dev bir birikim.

Orijinal Uzay Yolu *(Star Trek - The Original Series)* dizisinin ilk bölümü 22 Eylül 1966'da NBC televizyonunda yayınlanmıştı. O günden sonra 90'lı yılların ortalarına kadar 5 ayrı dizi daha dünya televizyonlarında izlendi: *The Animated Series, The Next Generation, Deep Space Nine, Voyager* vs *Enterprise*. İki ay kadar önce de CBS şirketi, 2017 yılı başında gösterime girecek adı henüz konmamış yeni bir Uzay Yolu dizisinin müjdesini verdi. Sinema perdelerinden de değişik tarih çizgilerine karşılık gelen 12 ayrı film geldi geçti. İlk altısında (*Star Trek: The Motion Picture, Star Trek II: Wrath of Khan, Star Trek III: Search for Spock, Star Trek IV: Voyage Home, Star Trek V: The Final Frontier ve Star Trek VI: Undiscovered Country)*, James Tiberius Kirk komutasındaki Atılgan (*Enterprise*) uzay gemisinin ve orijinal TV dizisindeki mürettebatının maceraları konu edilmekteydi. Ardından gelen dört filmde ise (*Star Trek Generations, Star Trek: First Contact, Star Trek: Insurrection ve Star Trek: Nemesis*), orijinal dizide anlatılanların bir yüzyıl sonrasına denk gelecek bir tarihteki ve Jean-Luc Picard komutasındaki "yeni" Atılgan'ın maceraları yer almıştı. Yedi yıllık uzunca bir aradan sonra vizyona çıkan *Star Trek* ve *Star Trek Into Darkness* filmleri ise Kaptan Kirk, İkinci Kaptan Mr. Spock, Dr. Leonard "Bones" McCoy ve Teğmen Nyota Uhura gibi orijinal dizi karakterleri üzerine kuruludur. Yine de hem olayların tarihsel dizilişinin hem de karakterlerin orijinal dizidekilerden farklılıklar göstermesi nedeniyle bu son filmlerin değişik bir tarih çizgisini konu aldıkları görülmektedir.

Tabii ki Uzay Yolu'nu sıradan bir bilim kurgu dizisinin ötesine ve yıllardır hayranlarını peşinden sürükleyen bir kült haline dönüşmesinin nedenleri üzerinde düşünülmeye değerdir. Gerek orijinal dizide gerekse diğer dizi ve filmlerde senaryoların temel düğümlerini bölümlerin çekildiği devirlerdeki çeşitli kültürel ve politik olguların mecazları olarak görmek olasıdır. Bu açıdan bakıldığında 1960'lardaki iki süper güç arasındaki uzaya çıkma yarışını ve aynı yıllarda giderek tırmanmaya başlayan soğuk savaş ortamını akıldan çıkarmamak gerekir. İşte, Uzay Yolu egemen güçlerin bu gergin ortama göre koşullandırılmaya çalıştığı Amerikan izleyicisine, tüm insanların (ve hatta diğer birçok gezegendeki akıllı varlıkların) barış ve birliğini temsil eden Birleşik Gezegenler Federasyonu'nu ve onun barış misyonu altında bilimsel araştırmalar yapmak için daha önce uzayın kimsenin gitmediği köşelerine giden Atılgan yıldız gemisini sunmaktadır. Üstelik de her fırsatta savaş, ırkçılık, ayrımcılık, hatta etçillik karşıtı; insan haklarını, feminizmi, teknolojinin barış amaçlı kullanımını öne çıkaran eleştirel bir anlayış sergilemektedir.

Barış ve kardeşlik olgusunu Atılgan'ın köprüsünde görev yapan ve adeta Birleşmiş Milletleri andıran mürettebatında doğrudan gözlemlemek mümkündür: Geminin kaptanı, Iowa'nın Riverside kasabasından gelen ve Yıldız Filosu Akademisi'nin gelmiş geçmiş en parlak mezunu olan James T. Kirk'tür. Mürettebatın insan olmayan en üst rütbeli subayı ise ikinci kaptan konumundaki Vulcan'lı Mr. Spock'tır. Siyah kadınların televizyon dizilerinde sadece hizmetkâr rollerine çıkabildiği o yıllarda geminin iletişim subayı olarak Afrika kökenli bir kadın olan Uhura'yı görmekteyiz. Batıda en çok "tiye alınan" halklardan birine mensup İskoç Montgomery Scott ise başmühendis olarak görev yapmaktadır. Dümende ise bir Japon, Hikaru Sulu, vardır. Dahası, rota subayı da soğuk savaştaki birincil düşman olan Rusya'dan çıkma Pavel Andreievich Chekov'dur.

Mürettebattaki bu çeşitlilik diğer Uzay Yolu dizi ve filmlerinin de temel unsurlarından biri olarak süregelmiş, hatta önceki dizilerde düşman olarak betimlenmiş dünya dışı ırklar (örn. Klingonlar) ileriki dizilerde Atılgan'ın köprüsündeki yerlerini almışlardır. *Deep Space* Nine dizisindeki dev uzay istasyonunun kaptanının (Benjamin Sisko) bir siyah olarak kurgulanması ve bir sonraki televizyon dizisi *Voyager*'da gemi kaptanının ve dolayısıyla, dizinin birinci karakterinin bir kadın (Kathryn Janeway) olması, Uzay Yolu geleneğindeki ayrımcılık karşıtlığının kayda değer örneklerindendir.

Kuşkusuz, hem kadın hem de siyah olması nedeniyle bu konuda en önemli figürlerden biri orijinal dizide Nichelle Nichols'un canlandırdığı Uhura karakteridir. Özellikle, dizinin üçüncü sezonunda 10. bölüm olan "Eflatun'un Üvey Çocukları"nda Kirk ve Uhura'nın öpüştükleri sahne, Amerikan televizyonlarında gösterilen beyaz bir erkek ve siyah bir kadının yer aldığı ilk ırklar arası öpüşme sahnesi olarak bilinmektedir. Uhura'yı canlandıran Nichelle Nichols dizinin ilk yılında kariyerinin yönünü Broadway'e doğru çevirmek için diziden ayrılmaya kalktığında, Nichols'ın oynadığı tarihi rolün farkında olan Martin Luther King, onu kalmaya ikna etmek için özel bir çaba harcamış ve başarılı da olmuştur.

Zamanının egemen bakış açılarına aykırı düşen unsurlardan bir tanesi de Atılgan'ın tasarımıdır. Düşününüz ki o yıllarda uzaya gerçekten çıkabilen araçların ortak görüntüsü bir füze şeklindeydi ve dev jet motorlarıyla itiliyordu. Öte yandan, kurgu dünyasının tipik uzay aracı da (uçan) daire biçimindeydi. William Shatner hatıralarında, dizinin yaratıcısı Gene Roddenberry'nin, nasıl bir gemi istediğini değil de, nasıl bir gemi *istemediğini* bildiğinden bahseder. Shatner'in yazdığına göre, Roddenberry bunu orijinal dizinin sanat yönetmeni Matt Jefferies'e şu şekilde ifade etmiş:

> *"Füze görmek istemiyorum. Uçan daire görmek istemiyorum. Uçak görmek istemiyorum. Jet görmek de istemiyorum, kanat görmek de istemiyorum!"*

İşte, Atılgan gibi zarif ve fotojenik bir gemi Jefferies'in eskizlerinde bu dürtülerle şekillenmişti.

Tüm bu aykırılıklara koşut olacak şekilde, dizinin iki baş karakterinden biri de insan değildi. Ya da tam doğru olarak ifade etmek gerekirse Vulcanlı bir babanın ve insan bir annenin oğluydu. Mr. Spock, Atılgan'ın hem ikinci kaptanı hem de bilim subayıydı. Dolayısıyla veri toplama, analiz, akıl yürütme, benzetim, doğrulama ve sağlama gibi bilimsel yöntemin en temel unsurları, izleyiciye Mr. Spock üzerinden tanıtılıyordu. Akıl yürütmenin, duygusallığa, inanca ve safsataya karşı zaferi eninde sonunda onun kişiliğinde vücut buluyordu.

Kaptan Kirk ve arkadaşları, 1966 yılında "yeni yabancı dünyalar bulmak, yeni yaşamlar ve uygarlıklar aramak, daha önce hiç kimsenin gitmediği yerlere cesurca gitmek" için beş yıllık bir göreve çıkmışlardı. Uzay Yolu hayranları 50 yıldır bu yolda onları izliyor.

FOTOĞRAFİK BULUNMAYAN İSTANBUL'UN İZİNDE

Ulaş TOSUN

Khas Belgesel fotoğraf atölyesi koordinatörü

Khas Üniversitesi Sosyal Sorumluluk Projeleri kapsamında çalışmalarını sürdüren Belgesel Fotoğraf Atölyesi'nin bu yıl konu başlığı sosyo ekonomik nedenlerle İstanbul'u yurt edinen kadınlar. Aralarında Kamerunlu, Suriyeli, Ermeni ve LGBTİ gibi farklı aidiyetlerden kadınların bulunduğu 10 kişilik ekiple çalışmalarına başlayan Atölye, Nisan ayında sergi gerçekleştirmeyi planlıyor. Önceki yıllarda Roman, Rum, Türk ve İşçi Kızlarla 3 farklı proje gerçekleştiren atölyenin çalışmalarına Sezen Aksu, Coşkun Aral, Okan Bayülgen ve Gaye Boralıoğlu gibi birçok isim yazar olarak katkıda bulunmuştu.

"Hayal meyal hatırladığı bir istisna geldi aklına, yaklaşık yirmi yıl kadar önce, özellikle Galata üzerine bir şeyler yazmayı deneyen şu yaşlı İngiliz vaiz. Fakat o da sonunda yine surları resmetmeye, onların kapıları ve burçları üzerindeki Ceneviz kitabelerini çözmeye yönelmişti."

John Covel'in, geçen yüzyıl başından aktardığı bu gözlem, İstanbul tasvirlerinin sınırlılığının sadece bugüne ait bir sorun olmadığını gösteriyor. Tual ve vizörde İstanbul çoğunlukla gün batımında yolcusuz gemilerin, cemaatsiz görkemli ibadethanelerin, aç martıların ve uykusuz kedilerin yurdudur. İnsan ise bu tasvirlerde sadece güleç çocukluk, yorgun yaşlılık portreleriyle yer bulabilmiştir.

Öyle ki Kadir Has Üniversitesi Sosyal Sorumluluk Projeleri kapsamında var olan Khas Belgesel Fotoğraf Atölyesi'nin her 4 sergi çalışmasında, öğrencilerin tamamı işe; gün batımını, mimari siluetleri, martıları, kedileri ve çocukları fotoğraflamakla koyulmuşlardır.

Atölye, 2011 yılında Rum ve Türk çocukların birlikteliğiyle kurulan 10 kişilik ekibe ödevi verdiğinde öğrenciler; sonraki yıllarda birlikte çalıştığımız Roman çocuklar, işçi kız çocukları ve 21. yüzyıl İstanbul'unu yurt edinen farklı aidiyetlerden kadınlar hemen hemen aynı fotoğraflarla geri dönmüştür.

Eğitimlerde fotoğrafçı Tuğba Kırallı ile üzerinde durduğumuz asıl konu, fotoğrafın hayatı anlatan ve estetik barındıran bir araç olduğu idi. İlk derslerde garipsenen bu yaklaşım, zaman içinde reflekse dönüştüğünde İstanbul'un büyülü gerçeği kendini göstermeye başladı. Bu gerçeklik karşısında söyleyecek sözleri olan akademisyen, sanatçı ve gazeteciler proje fotoğraflardan ilham alarak birer metin yazdılar.

İLK YIL
Bir Mahalle Hatırası

İlk olarak "Bir Mahalle Hatırası" adlı çalışmayla Fener Rum Lisesi öğrencileri ve Cibali İlköğretim Okulu öğrencileri, Haliç'in suları boyunca uzanan mahallerde hayatı fotoğrafladı. İkinci aşamada ise konuya duyarlı gazeteci, akademisyen ve sanatçılardan çocukların çektiği birer fotoğrafı okumaları istendi. Metin grubunda yer alan Khas Rektör Yardımcısı Prof Dr. Hasan Bülent Kahraman'ın, İlköğretim öğrencisi Rabia Oğuzcan'ın fotoğrafında gördükleri şu şekildeydi:

"Bu fotoğrafta da hayat var. Hayata hazırlanan, beklentileri, umutları, özlemleri, düşleri olan bir genç kız bu fotoğrafta o geleceğin öyküsünü yazmıyor. Geleceğe giden yolun dikliğini, sarplığını işaret ediyor. Çünkü hayatı kazanmaya çalışan insanları resmediyor. Çalışan, kendi hayatını değiştirmeye uğraşan, gelecek arayan, inşa eden kadınlar bu resmin öznesi. Arkada bir satılık ev var. Belki o evi almak için bu gösterilen çaba. Ama tersi de geçerli olabilir. Belki o evin satılmasını gerektiren şartların zorlamasıyla bu insanlar çalışıyor. Ne olursa olsun çalışmak umuttur. Çalışmak hayata müdahaledir. Çalışmak hayatın aşılmasıdır. Ve o süreç işte umuttur, beklentidir, arayıştır. Çalışmak hayata isyandır, insan çalışarak kendisini oluştururken, hayatın verili koşullarını da değiştirir. Çalışmak isyan etmektir. Ve bir şair 'bir isyan bayrağı gibi güzel…' diyordu. Bu resim gelenekle gelecek arasında hayata başkaldırışın isyan bayrağı. Güzel! Bu fotoğraf."

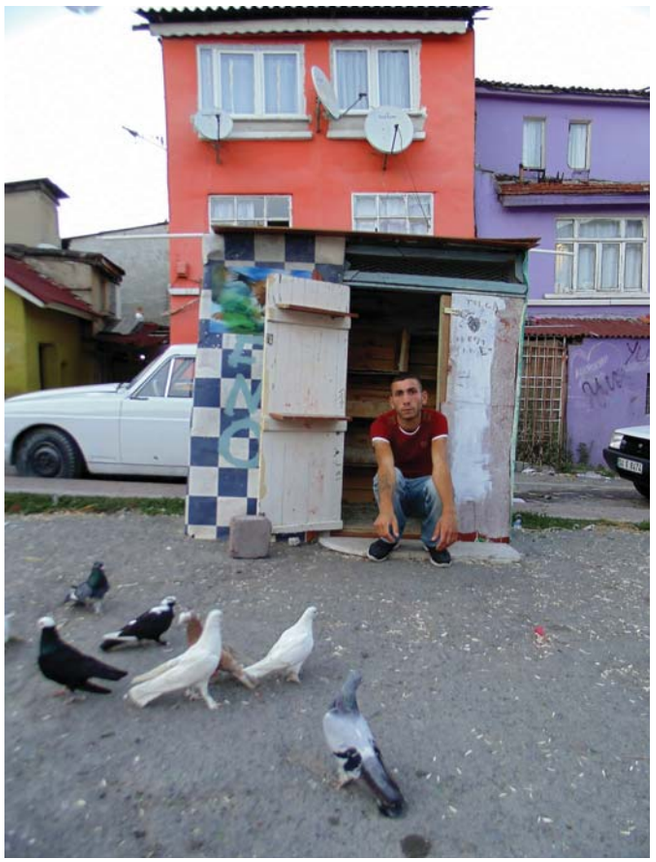

İKİNCİ YIL
Hayat Bildiğin Gibi Değil

Atölye, sonraki yıl İstanbul'un son Roman mahallelerinden Lonca'nın çocuklarına 2 aylık fotoğraf eğitimi verdi. Çocuklar, sürgünden önce Edirnekapı'dan Haliç'e uzanan surlar boyunca yayılan gecekondulardan oluşan mahallerindeki hayatı fotoğrafın sihriyle ölümsüzleştirdiler.

Metin grubunda yer alan isimlerden savaş fotoğrafçısı Coşkun Aral, babası cezaevinde olan 11 yaşındaki Şara Yeşilova'nın fotoğrafında şunları gördü:

"Özgürlük kuşlara yakıştırılır çoğu zaman. İnsanın kuşlara hayranlığı da belki bundandır. Bitmeyen özgürlük arayışı, elle tutulabilecek kadar yakın olduğunda mümkün görünür, kimi zaman. Yerinden yurdundan da edilse, bir gün bir yerlerde özgürlüğü hayal eder insan. Şara, bu fotoğrafı çekerken cezaevindeki babasını düşünmüş, işte tam da bu yüzden. Babasının güvercinleri sevmesi de bu yüzden. Fotoğraftaki gencin güvercin beslemesi de... Bu kadar küçük ortak paydalarda bile buluşabilen biz insanlar, nasıl oluyor da boyumuzdan büyük ayrılıklara düşüp duruyoruz tekrar ve tekrar, bir anlasam..."

ÜÇÜNCÜ YIL
Fabrika Kızı

Gün doğarken her sabah, bir kız geçer kapımdan
Köşeyi dönüp kaybolur, başı önde yorgunca.

Bora Ayanoğlu'nun yaklaşık 50 yıl önce söz ve müziğini yaptığı Fabrika Kızı, bugün halen Türk pop müzik literatürünün nadir işçi şarkılarındandır. Başı önde yorgun Fabrika Kızı'nın çalıştığı iş yeri artık öğrencilerinin okuduğu Kadir Has Üniversitesi Cibali Kampüsü.

Ancak Haliç, halen merdiven altı tekstil atölyelerinin yoğun olduğu ve kentin ucuz iş gücünü karşıladığı bir konuma sahip. İş gücüne en önemli kaynağı fırsat eşitliği ellerinden alınmış olan kız çocukları oluşturuyor.

Üçüncü atölye, eğitim olanağından yoksun ve çocuk yaşta ağır işçilik yapmak zorunda bırakılmış işçi kızlarla gerçekleşti.

Ayanoğlu'nun, Fabrika Kızı adlı şarkısından ilham alan proje kapsamında, Haliç bölgesinde yaşayan işçi kızlara 2 aylık fotoğraf eğitimi verildi. Gündelik hayatlarını fotoğraflayan 21. yüzyılın fabrika kızlarının eserleri kendisini cinsiyet ayrımcılığına karşı sorumlu hisseden isimler tarafından öyküleştirildi.

Metin grubunda yer alan Sezen Aksu,
19 yaşındaki işçi Sibel Soylu'nun fotoğrafından
hareketle atölyemize şu satırları armağan etti.

"Dünya yorgun düşürdüğünde, kendi dünyasına sığınır,
kendi hayal dünyasında soluklanır insan… En çokta çocuk...
Bedenin ne kadar küçükse, kurulan dünya da inadına o kadar büyük olur…
İmkansız yoktur orada, uzak yoktur; olmaz, olmaz…
Hayal kurmak, çocukların çok daha özgürce kullanabildiği,
zamansızlığa ve mekansızlığa açık bir bilettir…."

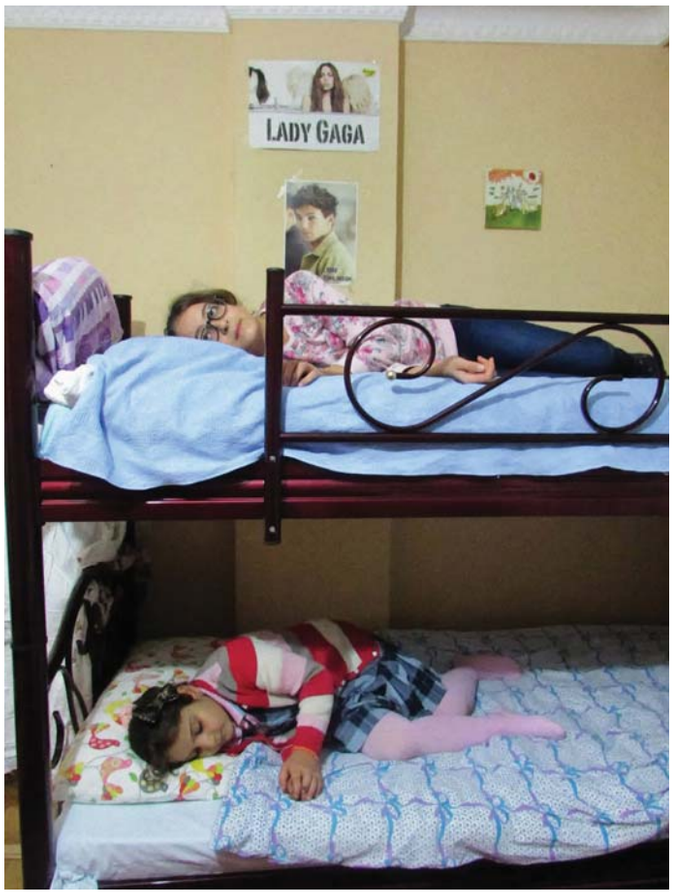

BU YIL
İstanbul Kadın Renkleri

Yazının başında andığımız John Covel'in alıntısı şu sözlerle devam eder:

"Başka herkes için Galata olsa olsa kilise ve genelevleriyle dikkat çeken bir uğrak yeriydi sadece."

Henüz çekilemeyen fotoğraftır Kadın İstanbul. Kadının; şaşkın seyyahların ve onların mirasçısı, günümüz aktarıcılarının tasvirlerindeki yeri pek değişim göstermemekle birlikte, manzara her geçen gün daha da kötüleşiyor.

Onlar gazetelerin 3. sayfa haberlerinde kurban gittikleri cinayet haberlerini süsleyen birer vesikalıkla anılıyorlar. Diğer taraftan kadim İstanbul; savaş, töre ya da sömürü tehditlerinden kaçan Afrikalı ve Ortadoğulu kadınlara da ev sahipliği yapıyor.

Khas Belgesel Fotoğraf Atölyesi, bunların farkındalığıyla son sergi projesinin konusunu İstanbul'un kadınları olarak belirledi.

Çalışmada, fotoğraf geçmişi olmayan Suriyeli, Kamerunlu, Ermeni, LGBTİ ve farklı aidiyetlerle ifade edilen kadınlar aldıkları eğitimin ardından, gündelik hayatlarını fotoğraflaması ve konuya duyarlı gazeteci, akademisyen, yazar kadınların bu fotoğrafları metinleştirmesiyle sergiye dönüştürmeyi hedefleniyor.

Kadınlar, 3 ay süreyle proje kapsamında Kadir Has Üniversitesi'nde fotoğraf dersleri alacaklar ve sponsor Canon Europa'nın kendilerine hediye ettiği fotoğraf makinelerini kullanacaklar. Fotoğrafların her biri yüzyıllardır görmezden gelinen İstanbul'un gerçek kadınlarının hayatlarını aktarıyor.

Fotoğraflar, Kadir Has Üniversitesi İletişim Fakültesi Dekanı Prof. Dr. Sevda Alankuş danışmanlığında belirlenen ve tamamı kadınlardan oluşacak metin grubunca öyküleştirilerek Nisan ayında sergi açılışı planlanıyor.

Çalışmanın tüm aşamaları Khas Fotoğraf Kulübü öğrencileri tarafından görüntüleniyor ve sergiye eş zamanlı olarak bir belgesel hazırlanıyor.

BELGESEL FOTOĞRAF ATÖLYESİ
SERGİ KÜNYELERİ

BİR MAHALLE HATIRASI

Fotoğraf: Abdülkerim Keske, Kübra Top, Mehmet Demir, Merve Harmancı, Mustafa Toprak, Öznur Başar, Panayot Kapariza, Rabia Oğuzhan, Stavro Yılmazoğlu, Umut Başar.

Metin yazarı: Alper Görmüş, Ayten Görgün Smith, Bedia Ceylan Güzelce, Cüneyt Özdemir, Elif Key, Hasan Bülent Kahraman, Mithat Bereket, Okan Bayülgen, Pakrat Estukyan, Pınar Öğünç

Koordinatör: Ulaş Tosun

Eğitmen: Ulaş Tosun

Grafik tasarım: Lora Baytar

Proje kaynak: Kadir Has Üniversitesi

HAYAT BİLDİĞİN GİBİ DEĞİL

Fotoğraf: Cesur Karakule, Demir Önemli, Emircan Duman, İdal Duman, İrem Önemli, Muhammed Gülfidan,Taha Doğan Bakır, Şara Yeşilova , Öykü Bulut, Yaren Aydın

Metin yazarı: Burcu Aktaş, Cüneyt Özdemir, Coşkun Aral, Metin Üstündağ, Murat Uyurkulak, Nevin Sungur, Okan Bayülgen, Pınar Öğünç, Hasan Bülent Kahraman, Melis Behlil

Koordinatör: Ulaş Tosun

Eğitmen: Ulaş Tosun, Volkan Mert

Grafik tasarım: Birsen Duyar

Ekipman sponsoru: Sony

Proje kaynak: Kadir Has Üniversitesi

FABRİKA KIZI

Fotoğraf: Kübra Akdemir, Hatice Akyüz, Zeynep Aytan, Dilek Aytekin, Emine Kurşun, Dilek Kurşun, Gözde Özkorkmaz Sezgin, Sibel Soylu, Şilan Toksoy, Şeymanur Zaferoğlu

Metin yazarı: Burcu Aktaş, Sezen Aksu, Sevda Alankuş, Bora Ayanoğlu, Gaye Boralıoğlu, Karin Karakaşlı, Hasan Bülent Kahraman, Pınar Öğünç, Cüneyt Özdemir, Aret Vartanyan

Koordinatör: Ulaş Tosun

Eğitmen: Ulaş Tosun, Tuğba Kırallı, Müge Ispartalı

Grafik tasarım: Duygu Silen

Proje sponsoru: Canon Eurasia

Proje kaynak: Kadir Has Üniversitesi

Fotoğraf: Ulaş TOSUN

Çivit mavisi bakışlar.
Yer: Alhamra Saray Bahçesi, Granada, İspanya.

DOSYA:
ENERJİ ve POLİTİKA

ENERJİ VE SİYASET:
TÜRKİYE-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Volkan Ş. EDİGER

Khas öğretim üyesi

Enerji ve siyaset konularının birbirleri ile bağlantısına dair içinde bulunduğumuz coğrafyada son günlerde ortaya çıkan en kapsamlı örnek Türk-Rus enerji ilişkileridir. Bu örnek, iki ülke arasındaki siyasi ilişkilerin enerji ilişkilerini ne kadar yakından etkileyebileceğinin güzel bir göstergesi olarak literatüre geçecek düzeyde anlamlı ve kapsamlı bir tarihsel süreç izlemiştir.

Rusya ile Türkiye, gelişim süreçleri içinde her zaman "Doğu" ile "Batı" arasında kalmış, Asya ile Avrupa arasında ender rastlanan trans-kıtasal konumlarıyla, bir yandan Doğulu gibi yaşamlarını idame ettirirken öte yandan yüzlerini hep Batı'ya çevirerek, çeşitli reformlarla onlar gibi yaşamayı hedeflemişlerdir. Bu ana doğrultu etrafından kimi zaman ortak çıkarlarda birleşilse de içinde bulundukları coğrafyada her zaman birbirlerine rakip olan bu iki ülke ilişkileri "gerilim" ve "yumuşama" arasında gidip gelmiştir.

Tarihleri boyunca en az 12 kere savaşmış Türkiye ve Rusya arasındaki son önemli gerilim, 1876'daki I. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra 1877'de ortaya çıkan ve 1878'de bir anlaşmayla sonuçlanan ünlü 93 Harbi esnasında yaşanmıştır. Osmanlı'nın payitahtı İstanbul'un yakınlarına kadar gelen Rus birlikleri, ateşkes sonrasında imzalanan Ayastefanos Anlaşması'yla elde ettikleri başarıları simgelemek ve bu başarılarını gelecek nesillere aktarmak amacıyla bugünkü Bakırköy'de bir Rus Anıtı dikmiştir. Anıtı gören ve geçmişini bilen Osmanlılarda doğal olarak acı bir burukluk yaşatan, 50 metre yüksekliğindeki bu görkemli anıt, ancak I. Dünya Savaşı'nın ilanından 13 gün sonra, 14 Kasım 1914 günü sabahın erken saatlerinde bir teğmen tarafından yerle bir edilmiş ve dinamitleme işi de bir yedek subay tarafından filme alınarak, Türk tarihinin ilk uzun metrajlı filmi olarak kayda geçirilmiştir. Böylece, yürekleri acıtan bu yenilgi bir daha hatırlanmamak üzere tarihin tozlu sayfaları arasına gömülmeye çalışılmıştır.

Aynı ülkenin yıllar sonra kendisinin işgal etmeyi istediği ülkeyi başka ülkelerin işgalinden kurtarmaya çalışması, uluslararası ilişkilerde "dostluk" kavramının şartlara bağlı olarak ne kadar değişken olabileceğinin güzel bir göstergesi olarak kayıtlara geçmiştir. Özünde, enerji jeopolitikasının bütün kuram ve araçlarının en geniş şekilde işletildiği ve büyük güçler tarafından tam anlamıyla bir petrole erişim mücadelesi olan savaşın ortalarına doğru, İngiliz ve Fransızlar arasında 1916'da imzalanan ve Osmanlı topraklarının petrol rezervlerine göre paylaşımını öngören Sykes-Picot Anlaşması'na ilk karşı çıkan da 1917 Ekim Devrimi'yle kurulan Sovyetler Birliği olmuştur. Emperyalist paylaşıma ortak olmayacaklarını ilan eden Sovyetler, Osmanlı topraklarının parçalanmasına karşı çıkmış ve Kurtuluş Savaşı mücadelesini her açıdan destekleyerek Türklerin yanında yer almıştır. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin kuruluşundan bir yıl sonra, 16 Mart 1921'de yeni Meclis ile Moskova'da dostluk ve işbirliği anlaşması imzalayarak Osmanlı ile savaşını ilk sonra erdiren ve ilişkilerde yeni bir sayfa açan yine Sovyetlerdir. Bu anlaşmayı daha sonra, Fransızlarla 20 Ekim'de yapılan ve Franklin Bouillon Anlaşması olarak da anılan anlaşma izlemiştir.

Sovyetlerin, 1923'teki Lozan Barış görüşmelerindeki ve hemen sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulabilmesindeki katkıları da yadsınamayacak düzeydedir. Kalkınma konusunda biri kapitalizm diğeri komünizm gibi birbirlerinden tamamen zıt iki kalkınma modelini benimsemelerine rağmen, iki ülke arasındaki iyi ilişkiler Cumhuriyet'in ilk yıllarında da çeşitli alanlarda devam etmiştir. İsmet İnönü, 1931'de altıncı kez başbakan olduktan hemen bir yıl sonra Moskova'yı ziyaret ederek, ülke kalkınması için elzem görülen sanayileşmenin ilk adımı olan mensucat fabrikalarının kurulması amacıyla, Sovyetlerden son derece makul şartlarda kredi temin etmiştir.

Türkiye ve Rusya arasındaki enerji ilişkileri ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Türkiye Cumhuriyeti (TC) arasında 1967'de imzalanan I. Ekonomik-Teknolojik İşbirliği Anlaşması sonrasında gelişmeye başlamıştır. Seydişehir'deki alüminyum tesisleri gibi 7 adet önemli sanayi kompleksinin kuruluşunu öngören bu önemli anlaşma ile Aliağa Petrol Rafinerisi'nin yapımı kararlaştırılmıştır. 1968'de yapımına başlanan ve 1972'de hizmete alınan rafineride, ağırlıklı olarak Rus insan gücü ve teknolojisi kullanılmıştır.

İki ülkenin enerji ilişkilerinin gelişmesinde, anlaşmanın uygulanma süreçlerini izlemek ve ilişkileri daha da geliştirmek amacıyla 1972'de Yüksek Sovyet Prezidyum Başkanı Nikolay Podgorni'nin İstanbul'a gelmesinin önemli bir etkisi olmuştur. Tarihinde bir ilk olan bu ziyaret sonrasında, ekonomik ve teknolojik işbirliği anlaşmalarının ikincisi 1975'te imzalanmış ve Çan ile Orhaneli termik santrallerinin yapımı kararlaştırılmıştır. Aynı tarihte, "Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği Hükümeti Arasında Sınırdaki Arpaçay (Ahüryan) Nehrinde Baraj İnşası ve Baraj Gölünün Teşekkülü Konusunda İşbirliğine Dair Anlaşmanın Onaylanmasının Uygun Bulunduğu Hakkında Kanun" da meclis'te onaylanarak hayata geçirilmiştir.

Soğuk Savaş döneminin en şiddetle yaşandığı günlerde, zıt kutuplarda yer almalarına rağmen, iki ülke arasında 1986'da imzalanan doğal gaz anlaşması yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Ülkenin en liberal başbakanlarından biri olan ve komünizme karşı mücadelenin en ağır örneklerinden birinin yaşandığı 12 Eylül Askeri Darbesi'nin bir sonucu olarak iktidara gelen Turgut Özal'ın ilk başbakanlık döneminin son yıllarında, BOTAŞ ile SSCB'nin

[1] STRAR-Strateji Geliştirme ve Araştırma Korrdinatörü, CESD-Enerji ve Sürdürülebilir Kalkınma AUM Direktörü, Enerji Sistemleri Mühendisliği Bölüm Başkanı.

Soyuzgazexport şirketleri arasında imzalanan 25 yıl süreli bu anlaşma ile ülkemizde doğal gaz taşımacılığı ve ticaretinin ilk adımı atılmış, 1987'de ise fiili olarak ilk doğal gaz ithalatı gerçekleşmiştir. Sovyetlerin dağıldığı 1991'den sonra iki ülkenin ticari ilişkileri iyice gelişmeye başlamıştır.

Enerji ilişkilerinin bundan sonraki seyri bu çalışmanın ana konusunu oluşturmaktadır. Bir başka deyişle; bu makalede, Türkiye Cumhuriyeti ile 1991'de SSCB'nin dağılmasıyla kurulan Rusya Federasyonu arasındaki enerji ilişkilerinin çeyrek asırlık inişli-çıkışlı tarihi kronolojik olarak incelenerek, adım adım elinen nokta analiz edilecektir. Konunun enerji ve siyaset arasındaki bağlantı çerçevesinde daha iyi değerlendirilebilmesi için arka plandaki gelişmeler de yer yer ele alınacak ve yazı boyunca siyasi gelişmelerin enerji ilişkilerini ne kadar derinden etkileyebildiği gösterilmeye çalışılacaktır.

BTC ve Mavi Akım Çatışması (1997)

Enerji, Soğuk Savaş dönemi sonrasında Rusya ile Türkiye arasındaki ilişkilerin her zaman temelini oluşturmuştur. Sovyetlerin dağılmasından sonra bölgede ortaya çıkan yeni coğrafya, bu iki ülkenin rekabet alanını oluşturmuş ve önceden tamamen Moskova'ya bağımlı olarak yeryüzüne çıkarılan enerji kaynaklarının, Azerbaycan, Kazakistan ve Türkmenistan gibi zengin hidrokarbon rezervlerine sahip ülkelerin kalkınmaları için kullanılması, özellikle de bu konuda Batı ile işbirliği yapılarak kendi siyasi ve ekonomik etkinlik alanlarının daraltılması, doğal olarak Rusya'nın işine gelmemiştir. Türkiye ve İran'ın, bu kaynakların Batı'ya nakli konusundaki en makul iki geçiş ülkesi olması, ister istemez bu ülkeleri Rusya ile rekabete zorlamıştır. Üstelik bu iki ülke, etnisite ve din açılarından, ortaya çıkan yeni devletlerde etkin olabilecek güçlere sahiptiler. Daha sonraki yıllarda İran'ın, ABD tarafından yürürlüğe konulan 1996 tarihli Yaptırımlar Yasası sayesinde uzun bir süre devre dışı bırakılmasıyla Rusya için bölgede tek rakip olarak geriye sadece Türkiye kalmıştır.

Bu genel değerlendirmenin hayata geçen ilk deneyimi, Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC) ile Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı arasında yaşanmıştır. Ramco adlı bir İngiliz şirketinin temsilcisi Steve Remp'in 1989'da Bakü'ye gelmesiyle başlayan BTC serüveni, Ağustos 2002'de anlaşmaların imzalanmasıyla başlamış, Eylül 2002'de Azerbaycan'ın Şangaçal yöresinde temelinin atılması, Eylül 2003'te boru hattının inşasına başlanması ile devam ederek 2006 ortalarında inşasının bitirilmesiyle tamamlanmıştı. Temmuz 2006'da açılış töreni yapılan, BTC'den pompalanmaya başlayan petrolün Ceyhan Limanı'ndan ilk sevkiyatı da Haziran ayında gerçekleşmişti. 17 yıllık bu süre zarfında, özellikle ABD ve AB projeye tam destek verirken, Rusya, Azerbaycan'ın hidrokarbon kaynaklarının kendisinden bağımsız bir şeklinde dünya pazarlarına nakledilmesine her vesileyle karşı çıkmış ve bu konuda elinden geleni yapmıştı. Hat, bazı piyasa aktörleri tarafından da eleştirilmiş ve "ekonomik değil siyasi" bir proje olarak değerlendirilmişti.

BTC aslında, ABD'de tarafından önerilen ve AB tarafından desteklenen Doğu-Batı Enerji Koridoru'nun önemli bir parçasıydı ama tek parçası değildi. Söz konusu koridor, petrol ile birlikte, Türkmenistan'dan başlayarak Hazar Denizi altından Azerbaycan'a geçip bu iki ülkenin doğal gazlarını da Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşımasını öngörmekteydi. Toplam 32 milyar metreküp gaz taşıyacak olan hattan gelecek gazın yarısı Türkiye'de kullanılacak, diğer yarısı da Avrupa'ya gönderilecekti. Dolayısıyla gerek doğal gaz rezervleri ve gerekse üretim ve boru hatları taşınması konusunda dünya genelinde müthiş bir üstünlüğe sahip Rusya açısından, böyle bir doğal gaz hattı -BTC ile kıyas kabul etmeyecek kadar- hayati bir öneme sahipti. Bu noktada Rusya, kapsamlı bir oyun planı geliştirerek, Mavi Akım adıyla yeni bir hat önererek bu hattın BTC karşılığında gerçekleşmesi için gayret sarf etmişti.

Rusya'nın yeni boru hattı, doğu-batı koridorunun aksine kuzey-güney istikametliydi ve 1213 kilometre uzunluğunda, Karadeniz'in tabanından geçerek Samsun'a kadar ulaşmaktaydı. Dünyanın en derin sularında döşenen boru hattı olma özelliğini taşıyan Mavi Akım'da, deniz tabanındaki çamur volkanları ve korozyon gibi olumsuzlukları konusunda sıklıkla eleştirilmiş, BTC'nin ekonomik olarak imkansız olduğunu savunanların aksine, teknik olarak imkansız olduğu öne sürülmüş ve "Blue Stream–Pipe Dream" sözleriyle hayali boru hattı olarak nitelendirilmişti. Fakat her şeye rağmen, 16 milyar metreküplük gazın 25 yıl süreyle Türkiye'ye taşınmasını öngören anlaşma 1997'de imzalanabilmiş ve yapımı da -BTC'nin de önüne geçecek şekilde- kısa bir sürede tamamlanan proje, Şubat 2003'te büyük bir törenle hizmete açılmıştır. Mavi Akım, 2003'ten beri başarıyla çalıştırılarak, 2015 yılında 13 milyar metreküp'e yakın miktarıyla toplam gaz ithalatımızın yaklaşık üçte birini oluşturmuştur.

Dünyada herhalde ilk defa bir petrol boru hattı ile bir doğal gaz hattı birbirlerine rakip olmuş ve kıyasıya bir mücadele içine girmişlerdi. Bu ilginç jeopolitik mücadele sonunda hayata geçirdiği etkin stratejiler sayesinde amacına ulaşan Rusya, kendisi açısından çok önemli bir başarı elde etmiş, "Batı", projesinin yarısını iptal ederek ve Rusya'nın daha da güçlenmesini sağlayarak genel stratejisinden geri adım atmak zorunda kalmıştı. Türkiye ise -her ne kadar dışarıdaki mücadelenin içeriye yansıması olarak kurum ve kuruluşları arasında belirli bir ayrışma ve huzursuzluk yaşadıysa da- iki boru hattının geçiş ülkesi olarak bu oyundan en karlı çıkan ülke olmuş ve enerji geçiş ülkesi hüviyetini kazanarak bölgede önemli bir jeostratejik üstünlük kazanmıştır. Üstelik, iptal edilen doğu-batı istikametli doğal gaz hattının yerine ileriki yıllarda Azerbaycan ve İran'dan TANAP başta olmak üzere, yeni hatlar döşeme imkanını da elde etmiştir.

Putin ve Erdoğan Dönemi

Vladimir Putin ve Recep Tayyip Erdoğan sayesinde 2000'li yıllar iki ülke arasındaki ilişkilerin zirveye çıktığı bir dönem olmuştur. Başbakan Bülent Ecevit döneminde 2000 ve 2001 yıllarında gerçekleşen üst düzey temaslardan sonra ilişkilerin farklı bir zemine oturtulduğu, tarihlerinin en başarılı dönemine geçilmiştir. Putin, 7 Mayıs 2000'den beri Rusya Federasyonu Devlet Bakanı olarak, ondan önce de başbakan olarak görev yapmış; Erdoğan ise 2002 seçimlerinde büyük bir başarı elde ederek iktidara gelmişti. Başlangıçta, 18 Kasım 2002-14 Mart 2003 arasında Abdullah Gül başbakanlık görevini yerine getirmiş, 14 Mart 2003'te ise Erdoğan bu görevi kendisinden devralmıştı. Her iki lider de karakter olarak pragmatik ve güçlü kişiliklere ve hedefleri doğrultusunda kararlı ve cesur adımlar atabilme özelliklerine sahiptiler.

Erdoğan ve Putin arasındaki ilk yüz yüze temas, 6 Aralık 2004 tarihinde gerçekleşti. İki ülkenin 512 yıllık diplomatik ilişkiler tarihinde Ankara'yı resmi olarak ziyaret eden ilk Rus lideri olan Putin'in havaalanından karşılanması için mihmandar bakan olarak Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın belirlenmiş olması elbette tesadüf değildi. Medyada "tarihi" olarak nitelendirilen ziyaret esnasındaki

görüşmelerin ağırlıklı konuları enerji ve terörizm olmuş, iki ülke arasındaki enerji ilişkilerinin temeli bu görüşmelerde atılmıştı. Putin, ziyaretinin halka ilişkiler boyutunu da unutmamış, Ankara'nın Aralık ayazında yapılan törende Cumhurbaşkanı Sezer ve eşi kalın palto ve eldivenlerle misafirlerini karşılarken, Putin ve eşi soğuktan hiç etkilenmeyen tavırlarıyla baharlık kıyafetleriyle gelmişlerdi. Putin, ayrıca, verdikleri rahatsızlıktan dolayı Ankara halkından özür dilemeyi de ihmal etmemişti.

1972'de İstanbul'a gelen Podgorni'den tam 32 yıl sonra, ilk defa bir Rus devlet başkanı Ankara'ya geliyordu; zamanlama oldukça ilginçti. Ziyaret aslında Eylül ayında yapılacaktı; ama Kuzey Osetya'da yaşanan okul baskını nedeniyle ertelenmişti. Ukrayna krizinde geçici de olsa belirli bir rahatlama nihayet sağlanabilmişti. Türkiye açısından ise, AB'den üyelik için tarih almaya odaklanıldığı günler olması bakımından oldukça kritikti; 17 Aralık'ta tarih alınması bekleniyordu ve RF'nin böyle bir ortamda AB'ye bir alternatif sunuyor olması bakımından da Türkiye için önemi vardı.

Ocak 2005'te Başbakan Erdoğan arayı soğutmadan Moskova'ya gitti. 10 Ocak günü başlayan resmi ziyarette, Kıbrıs gibi konular da gündeme getirilmişti; ama ağırlıklı gündem ekonomik ve ticari ilişkilerdi. Başbakan'ın yüzlerce işadamı ile birlikte yaptığı ziyaretin görünür gerekçesi ise Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin (TOBB) yüzde 99 katkısıyla yapılan ve basın tarafından "Moskova'daki Akmerkez" adı verilen Türk Ticaret Merkezi'nin açılışını yapmaktı.

Bu ilk geziden sonra gerçekleşen bir dizi telefon görüşmesinin ardından, 18 Temmuz 2005'te, Erdoğan ve Putin Soçi'de tekrar bir araya geldiler. İki liderin kahvaltı sırasında yaptıkları görüşmenin ardından düzenlenen basın toplantısında, "ikili ilişkilerin geniş yelpazesi ve Aralık 2004'te Ankara'da hayata geçirilen ortak siyasi meseleler konusunda oldukça kapsamlı fikir alışverişinde bulunduklarını" bildirildi. Putin ise, özellikle, "Erdoğan ile son yedi ay içinde dört kez bir araya geldiklerini" vurgulayarak, bunun "ilişkilerinin yoğunluğunu ve ne kadar hızlı geliştiğini" gösterdiğini belirtti.

Soçi'den sonraki buluşma 17 Kasım 2005'te Samsun'da Mavi Akım ile ilgili olarak gerçekleştirildi. Aralık 2002'de düzenlenen törenle faaliyete geçen boru hattından ilk gaz Şubat 2003'de Türkiye'ye ulaşmış, ilk fatura ise Mart 2003'te kesilmişti. Hat, Türkiye'ye 2003'ten itibaren gaz sağlamasına rağmen, "resmen" o gün faaliyete geçecekti. Bu tören, iki ülke arasındaki yeni dönem enerji ilişkilerinin çok önemli bir simgesi olması bakımından tam zamanında yapılmalı ve görkemli olmalıydı.

Samsun'daki tören gerçekten de muhteşemdi. Törene Başbakan Erdoğan, Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ve İtalya Başbakanı Silvio Berlusconi katıldılar. Birlikte Samsun Havaalanı'ndan kara yoluyla, Putin'in ülkesinden özel olarak getirttiği limuzine binerek Durusu'ya gelen üç lider, önce tesisleri gezdiler, daha sonra da buradaki sembolik meşaleyi yakarak istasyonun önünde fotoğraf çektirdiler. Açılış töreninde konuşan Erdoğan, Mavi Akım Projesi'nin bölge için önemine dikkat çekti ve Mavi Akım sayesinde İsrail'e de enerji ulaştırabileceklerini belirterek, "Bu alanda Avrupa'nın dördüncü büyük arteri olduk. Mavi Akım'ın ulaşacağı Ceyhan'ı dünyanın enerji dağıtım merkezi haline getireceğiz."dedi. Projeye başlanırken bazı çevreler hattın "Mavi Akım değil mavi düş" olduğunu söylemişti ama "İşte o mavi düş artık gerçek" olmuştu.

Aynı tarihte sadece Mavi Akım'ın resmi açılış töreni değil, iki ülke arasında Samsun Enerji Zirvesi de yapıldı.

2005 yılı tam anlamıyla Türkiye-Rusya işbirliği yılı oldu. Pragmatik ve güçlü iki lider, enerji temelli ortaklıklarının her alanda devam etmesini istiyorlardı. Tam anlamıyla bir kazan-kazan durumu yaratılabilmişti. Yıl içinde tam dört kez bir araya geldiler, defalarca telefon görüşmesi yaptılar. Daha sonra, Haziran 2006'da Cumhurbaşkanı Sezer Putin'le görüşmek üzere Moskova'ya gitti ve ardından Şubat 2009'a kadar bir duraklama dönemine girildi.

Nabucco ve Güney Akım Çatışması (2009)

İlişkilerdeki durağanlığın asıl nedeni 1997'dekinin benzeri bir ayrışmanın, bu sefer, bir AB projesi olan Nabucco ile Rusların projesi Güney Akım arasında yaşanıyor olmasıydı. Ağustos 2007'de cumhurbaşkanlığı görevini Sezer'den devralan Abdullah Gül, Devlet Başkanı Medvedev ile görüşmek üzere Şubat 2009'da Moskova'ya gitti. Bu ziyarette enerji ilişkileri de belirli bir düzeyde ele alınmıştı; fakat görüşmeler Erdoğan-Putin arasındakiler kadar etkili olamamıştı. Aslında enerji ilişkileri bağlamında Cumhurbaşkanlığı daha çok AB ile ilişkilere odaklanırken, Rusya ile ilişkilerin Başbakanlık tarafından yürütüldüğü söylenebilirdi. 13 Temmuz 2009'da, Azeri gazının Avrupa'ya taşınmasını öngören Nabucco projesinin hükümetler arası anlaşması Ankara'da büyük bir törenle imzalandı. Bu proje Rusların Güney Akım projesine rakip olarak gösterilmekteydi. Belki ileriki yıllarda iki doğal gaz hattına da ihtiyaç duyulacaktı; ama daha önce gerçekleştirilen hattın birçok alanda öncelikli olacağı aşikardı. Nitekim, Nabucco Anlaşması'nın imzalanmasının ardından bir ay bile geçmeden, 6 Ağustos 2009'da Putin, Başbakan Birinci Yardımcısı İgor Seçin'le beraber Ankara'ya gelerek Başbakan Erdoğan ile görüştü ve birlikte Güney Akım projesini imzaladılar. Berlusconi'nin de katıldığı törende imzalanan anlaşma Batı dünyasında kaygıyla karşılanmış, Türk hükümetinin bu tutumu, "Türkiye ikili mi oynuyor?" sorusuna neden olmuştu.

BTC ve Mavi Akım arasında geçen ilk çatışmada her iki proje de (biri petrol, biri gaz boru hattı) birlikte gerçekleşmiş ve Batı ile Rusya arasındaki denge ve kazan-kazan durumu bu şekilde oluşturulabilmişti. Nabucco ve Güney Akım arasında gelişen bu ikinci çatışmada ise projelerin her ikisi de gaz boru hattıydı ve birbirlerine rakiptiler. Bu sefer -ilkinin tam aksine- her iki proje de gerçekleştirilemeden rafa kaldırıldı. İlk çatışmanın galibi, Hazar'ı elinden kaçırmış olsa da Batı'dan bir anlamda taviz koparan Rusya idi. İkincinin ise önceleri Rusya gibi görünse de -ilerleyen yıllarda her iki proje de iptal edildiğinden- belirli bir kazananı yoktu; karşılıklı olarak diğer tarafın kazanması engellenmeye çalışılmıştı. Türkiye açısından bir muhasebe yapıldığında ise iki hat da iptal edildiğinden kayıp sayılabilirdi; ama mevcut durum ilerleyen yıllarda yeni hatların gündeme gelmesi açısından fırsata dönüşebilecek potansiyele sahipti.

Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi (ÜDİK) Dönemi

İki ülke arasındaki enerji ilişkileri 2010 yılından sonra öncekilerden farklı bir çerçevede yürütülmeye başlandı. Bu dönemde liderler yine etkin bir rol oynadılar, ancak görüşmeler artık komisyonlar marifetiyle yürütülüyordu. Bu dönemin öncekilerden bir diğer farkı da devreye nükleer santral projesinin girmiş olmasıydı.

2010 yılının Ocak ayında Başbakan Erdoğan Moskova'ya giderek Medvedev ile görüştü, Mayıs ayında da Medvedev Ankara'ya geldi.

11 Mayıs 2010 günü 3 uçak ve 224 kişi ile Ankara'ya gelen Medvedev, 16 ayrı belge ve anlaşmaya imza attı. 11-12 Mayıs günlerinde de kısaca ÜDİK olarak bilinen Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi kurularak ilk toplantısı gerçekleştirildi. İki liderin basın toplantısının ardından imzalanan belge ve anlaşmalardan enerjiyle ilgili olarak en öne çıkanlar, Akkuyu'da inşa edilecek Nükleer Güç Santrali hakkındaki anlaşmalar ile Samsun-Ceyhan ham petrol boru hattı projesi konusunda işbirliğini öngören zabıt oldu. Bu sefer Nükleer ile Samsun-Ceyhan karşı karşıya gelmişti: Nükleer bir Rus projesiydi, Samsun-Ceyhan ise bir özel sektör kuruluşu tarafından yürütülecek Türk projesi. Anlaşmalarda karşılıklılık prensibi uygulanmış, bir anlamda her iki ülkenin birer projesi takas edilmişti.

Bundan hemen bir ay sonra Başbakan Erdoğan Putin ile İstanbul'da bir görüşme daha yaptı ve gelişmeleri değerlendirdi. İlerleyen yıllarda Akkuyu Santrali projesi ile ilgili hukuki çalışmalar Rusya tarafından hızlı bir şekilde başlatıldı ve neticelendirildi. Projenin hayata geçirilebilmesi için gerekli olan ÇED raporunun Türkiye tarafından hazırlanması ve onaylanması süreci ise dört yılda tamamlandı. Karşılıklı vize muafiyeti hakkındaki anlaşma da yaklaşık bir yıl sonra uygulamaya konuldu.

Gaz Fiyatı/Kontrat Uzatma/Miktar Artırma

2011 yılını en çok meşgul eden enerji konusu, Rusya'dan alınan gazın fiyatının makul bir düzeye indirilmesi, Batı Hattı kontratının miktarını da artırılarak uzatılması hususlarıydı. Rusya, Avrupa ülkeleriyle, küresel kriz ve doğalgaz tüketimindeki azalma nedeniyle bir süre önce mevcut anlaşmaları yenilemiş ve fiyatı belirleyen formülleri de revize etmişti. Bunun sonucu olarak Avrupa ülkeleri Rus gazını eskisine göre yüzde 15'e yakın oranlarda daha ucuza alma imkanına kavuşmuştu. Rusya, Türkiye'ye benzer bir uygulama yapmaktan kaçınıyor, üstelik Ocak ayından itibaren zam yapıyordu. Ayrıca, Türkiye ile Sovyetler Birliği arasında Başbakan Turgut Özal zamanında, 1986'da imzalanan gaz anlaşmasının 20 yıllık süresi 2011 sonunda doluyordu ve bu hattan gelen 6 milyar metreküplük gaz talebi yeterince karşılayamadığından miktarın artırılması gerekiyordu. Dolayısıyla Türkiye'nin doğal gaz konusunda Rusya'dan üç talebi oluşmuş, yeni pazarlık konuları ortaya çıkmıştı. Rusya'nın karşılığında bir şey almadan bunları vermesini kimse düşünemezdi.

Türk tarafı, bir süredir dile getirdiği bu konular için en uygun zeminin 2. ÜDİK olacağını düşünüyordu. Rusya ise elini açık etmiyor, sessiz kalarak ve talepleri duymazdan gelerek ileride yapacağı hamleleri hesaplıyordu. ÜDİK Toplantısı, Başbakan Erdoğan'ın 15-17 Mart 2011'deki Moskova ziyareti sırasında dışişleri bakanları eş başkanlığında gerçekleşti. Toplantı sonunda, iki devlet televizyon kanalları arasında bir anlaşma ile, Türk-Rus Toplumsal Forumu'nun faaliyetleri hakkında bir protokol imzalandı. Aslında ziyaretin asıl amacı enerji pazarlığıydı ve herkes bu konuda bir takım gelişmeler bekliyordu; ama Rusya, Türk tarafının taleplerinin hiçbirini kabul etmemişti. Batı Hattı Sözleşmesi'nin akıbeti belli değildi ve Türkiye bin metreküp Rus gazına 352 dolar ödemeye devam edecek gibi görünüyordu. Müzakerelerde Enerji Bakanı Taner Yıldız ile Gazprom Başkan Yardımcısı Aleksander Medvedev'in hararetli bir tartışmaya girdiği de Rus basınına yansımıştı. Türkiye'nin indirim talebine karşılık Medvedev, "Aramızda doğal gaz alımlarıyla ilgili imzalanmış anlaşmamız var. Bu anlaşmaya sadık kalmalı. Taviz isteğinize bir anlam veremiyorum" diyerek karşılık veriyordu.

2. ÜDİK Toplantısı'ndan sonra yapılan temaslarda da bir gelişme sağlanamadı. Enerji Bakanı Yıldız, olumsuz gelişmelerin kamuoyu tarafından duyulmasının ardından, 1 Ekim 2011 günü TBMM'de gazetecilerin doğal gaz zamına ilişkin sorularını yanıtladı. Yıldız'a göre Türkiye, Rusya ile yapılan doğalgaz anlaşmasını artık bitirmişti: "Rusya ile doğalgaz alımı kontratı iptal kararı aldık, indirim yapmadılar anlaşmayı bitirdik". Bu konuda yapılabilecek bir şey kalmadığına inanan Türk Hükümeti'nin yeni kararı, aradan çekilerek gazın özel sektör tarafından ithal edilmesini sağlamaktı. Zaten 2001 tarihinde kabul edilen 4646 sayılı Doğal Gaz Piyasası Kanunu da, doğal gaz ithalatının her yıl belirli miktarlarda özelleştirilmesini öngörüyor, fakat hükümet bu yükümlülüğü stratejik nedenlerle erteliyordu. Ertelenen bu kararın hayata geçirilmesiyle, devlet tekeli konusundaki ısrardan geri adım atılmış oldu. Aslında, Batı Hattı Sözleşmesi'yle ilgili olarak BOTAŞ Gazprom'a yazı yazmış ve tekliflerinin kabul edilmemesi durumunda sözleşmeyi sonlandıracaklarını belirtmişti. Bakan Yıldız, "Rusya bizim stratejik işbirliği yaptığımız son derece önemli, birkaç kontrata dayanarak ilişkilerimizin bozulamayacağı kadar sağlam ve güçlü ilişkilerimizin olduğu bir ülkedir. O yüzden bu tür kontratların sonlandırılmış olması gaz girişinin sonlandırılmış olması anlamını taşımıyor." demeyi de ihmal etmemiş ve sözlerini şöyle bitirmişti: "İşbirliğimiz tam anlamıyla devam ediyor Rusya ile ve daha da güçlenerek devam edecektir."

Fakat, yılın son ayına girilmesine rağmen Türkiye'nin talepleri konusunda bir gelişme sağlanamamıştı. Bakan Yıldız ve Rusya Federasyonu Başbakan 1. Yardımcısı İgor Seçin arasında 3 Aralık'ta yapılması planlanan görüşme de gerçekleşmemişti. 27 Aralık günü Gazprom Yönetim Kurulu Başkanı Alexey Miller başkanlığındaki Rus heyeti, öğle saatlerinde Ankara'ya gelmiş ve Yıldız başkanlığındaki BOTAŞ heyetiyle yaklaşık 2 saat süren bir toplantı yapmıştı. Zaman daralıyordu.

İlişkilerde Gerginlik

Nihayet, 27 Aralık gece yarısı Bakan Yıldız, Başbakanlığa ait özel uçakla Moskova'ya uçtu. Cebinde Rus enerji devi Gazprom'a inşaat izni veren Türkiye'nin notasını taşıyordu. Yıldız, Putin ve Seçin'in birlikte imzaladıkları anlaşmalarla, Güney Akım için münhasır ekonomik alan izni verildi, Batı Hattı Anlaşması da uzatıldı. İmza töreninde Putin, muzaffer bir komutan edasıyla söz konusu anlaşmanın her iki ülke için de iyi bir yılbaşı armağanı olduğunu vurguladı: "Türkiye bize yılbaşı hediyesi verdi". İki ülke arasında gaz alanında önem verdikleri büyük bir çalışmanın o gün, orada sonuçlandığını görmekten duyduğu memnuniyeti dile getiren Putin, "Bu diyaloğu Türkiye Başbakanı Sayın Erdoğan ile başlattık" dedi. Erdoğan ile iki ülke işbirliğinin yönünü belirlediklerini ve imza atılan anlaşmanın da bu işbirliği kapsamında atılmış bir adım olduğunu belirten Putin, "İlişkilerimiz sadece enerji değil birçok değişik alanlarda olumlu bir şekilde gelişmekte. Bütün bu gelişmelerde sizin [Yıldız'ın] ve ayrıca Sayın Erdoğan'ın büyük katkıları bulunmakta" diye konuştu. Putin, konuşmasının sonunda, "En derin saygılarımı ve sevgilerimi lütfen Sayın Cumhurbaşkanı Gül ve Sayın Başbakan Erdoğan'a iletin" dedi ve Bakan Yıldız'a da dönerek kinayeli bir şekilde, "Türkiye Başbakanı ile hangi konuda anlaştıysak yerine getireceğiz. Biz Türkler'in gerçekten güvenilir ortak olduklarını bir kez daha gördük" diye ekledi.

Uzlaşma ancak 2011 yılının son günlerinde, süre bitimine sadece birkaç gün kala, sağlanabilmiş ve Türkiye'nin Rusya'nın Güney

Akım hattının Karadeniz ekonomik karasularından geçişine izni vermesi karşılığında, doğal gaz fiyatlarında bir miktar indirim yapılırken, Batı Hattı'nda "al ya da öde" kontratları çerçevesinde, ancak gelecek yıldan itibaren geçerli olmak üzere, kullanılamayan 3 milyar metreküplük doğalgazın alınmasıyla ilgili zeyilname de imzalanmıştı. Ayrıca, Batı Hattı'ndan doğalgaz alımıyla ilgili 4 milyar metreküplük özel sektör alımı ve Botaş'ın 4 milyar metreküplük alımıyla ilgili anlaşmalar ile özel sektöre devri öngörülen 6 milyar metreküplük kısımla ilgili anlaşmalar da ilerideki tarihlerde tamamlanacaktı. Gerçek indirim ve miktar artırımı başka bahara bırakılmış gibiydi.

2011'in son günlerinde yaşananlar, Rusya ile ilişkilerin artık karşılıklı anlayış ve işbirliği ruhu içinde yapılmasının zorlaştığını açıkça gösteriyordu. Bunun başlıca nedeni, iki ülkenin özellikle Suriye konusunda birbirinden tamamen zıt görüşlere sahip olmalarıydı. ABD'nin Irak'tan çekildiği Aralık ayından sonra Rusya ve İran'ın bu coğrafyadaki önem ve nüfuzu sürekli yükselişteydi. ABD ve Avrupalı müttefikleri, Rusya'nın bölgedeki artan varlığını destekliyor, bunun İran'ın artan önemini de dengeleyeceğini düşünüyorlardı. Bu tarihten itibaren Rusya'nın, bölgede ve özellikle Türkiye ilişkilerinde, yeni bir safhaya geçmeye başladığı gözlenmektedir.

2012 yılının ilk yarısındaki illişkiler, Rusya'nın yeni stratejisinin uygulanmaya başlanmasının ortaya çıkardığı karmaşa ortamında geçti. Rusya'nın yeni dönemde Türkiye'ye karşı uygulayacağı politikanın gerginliğe neden olacağı nihayet 22 Haziran'da belli oldu; bir Türk keşif uçağı Suriye sınırında düşürüldü. Olayı her ne kadar Rusya üstlenmedi ise de Suriye'deki rejime açık destekleri biliniyordu. Oysa iki lider birkaç gün önce, 19 Haziran günü G-20 toplantısı için Meksika'da bir araya gelmişler ve özellikle Suriye olayını görüşmüşlerdi. Daha sonra, 18 Temmuz'da Moskova'da bir araya geldiler ve Esad yanlılarının 12 Temmuz günü Şam'daki ABD ve Fransa büyükelçiliklerine yaptıkları saldırıyı görüştüler. Ankara da misilleme olarak 11 Ekim günü Rus uçağına Ankara'ya zorunlu iniş yaptırdı. Enerji ilişkileri bu tarihten sonra, bu gerilimli ortamda yürütülmeye başlandı.

Yeni dönemin ilk ziyareti için Putin, 3 Aralık günü ihtişamlı uçağıyla Ankara'ya geldi ve burada sadece 5 saat kaldı. Aslında 14 Ekim'de gelecekti ama Suriye krizi yüzünden ziyaret ertelenmişti. Putin, Erdoğan ile Dolmabahçe'de görüştü; bu sırada Lavrov da Davutoğlu ile görüştü. Bu ziyaret esnasında, 3 Mart'tan beri yapılamayan 3. ÜDİK de toplandı. Ortak basın toplantısında Erdoğan, "RF en büyük ticaret ortağımız" dedi, Putin de "35 milyar dolar olan ticareti 100 milyar dolara çıkarmayı hedefliyoruz" diyerek, 100'den fazla Türk öğrencinin nükleer eğitimi almak için Moskova'da olduğunu vurguladı. Suriye konusunda ise "Pozisyonlarımız aynı, fakat metotlarımız farklı" diye konuştu. Enerji Bakanı Novak'la da, Rusya'dan almayı talep ettiğimiz ekstra 3-4 milyar metreküp'lük gaz konusu görüşülmüştü ama ne bu konuda ne de diğer enerji konularında kesin bir sonuca varılamıyordu.

İlişkilerin bu kadar gerilimli oluşuna rağmen, taraflar başta ekonomi ve ticaret olmak üzere; nükleer enerji, diplomasi eğitimi, bilim ve kültür gibi birçok farklı alanı kapsayan 11 ayrı belgeye imza attı. Bunların enerjiyle ilgili olanları başı çekiyordu. 1 nolu belge; Çalık Holding Yönetim Kurulu Başkanı Ahmet Çalık ile Rosneft Başkanı İgor Seçin tarafından imzalanan ve Çalık Holding A.Ş. ile Rosneft Petrol Şirketi arasında, pazarlama ve dağıtım alanında ortak girişim kurulmasına ilişkin işbirliği anlaşması, 9 nolu belge; Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Yıldız ile Rusya Federasyonu Enerji Bakanı Novak tarafından imzalanan Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile Rusya Federasyonu Devlet Nükleer Enerji Şirketi arasında Akkuyu Nükleer Güç Santrali Projesi'ne ilişkin ortaklık anlaşması, 10 nolu belge; yine iki bakan tarafından imzalanan, Türk-Rus Hükümetlerarası Karma Ekonomik Komisyonu Eşbaşkanları Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanı Taner Yıldız ile Rusya Federasyonu Enerji Bakanı Aleksandr Novak'ın toplantısına dair ortak bildirisiydi. Türk tarafı Çalık Holding'in projesi olan Samsun-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı hedefinden vazgeçmiş, onun yerine Çalık Holding ile Rosneft Petrol Şirketi ile ortak girişimini ikame etmeye çalışmıştı.

Türkiye'nin enerji ilişkileri sadece Rusya ile değil, bölgenin diğer ülkeleriyle de bir anda kötüleşmeye başladı. Nitekim, bir konferans için Erbil'e giden Bakan Yıldız'ın uçağının 2 Aralık günü Erbil'e inmesi Nuri El-Maliki tarafından engellendi. Buna rağmen Bakan Yıldız, 7 Aralık günü, Anapa'da yapılan Güney Akım'ın Russkay kompresörünün temel atma törenine katıldı.

Kırım Sonrası Dönem

Putin'in 4 Kasım 2012'de gerçekleştirdiği gösterişli Ankara ziyaretinin ardından geçen bir yıl boyunca, iki ülke arasındaki ilişkiler bağlamında kayda değer bir gelişme sağlandığı söylenemez. İki lider ancak 22 Kasım 2013'te, St. Petersburg'da gerçekleştirilen 4. ÜDİK toplantısında bir araya gelebildiler. Toplantı sonrasında enerji, gümrük ve enformasyon alanlarında beş ayrı işbirliği anlaşması imzalandı. Fakat, bu toplantının en önemli yanı, toplantıda, Rusya Devlet Başkanı Putin'in Türkiye'nin AB'ye girme çabasının uzamasına gönderme yapması üzerine, Başbakan Erdoğan'ın "50 yıllık bir tecrübe. Şanghay İşbirliği Teşkilatı'na gelin Türkiye'yi alın. Bizi de bu sıkıntıdan kurtarın" şeklindeki yanıtıydı. Erdoğan, "Bizi Şanghay İşbirliği Örgütü'ne alın, AB'ye güle güle diyelim" diye de eklemişti.

Şanghay İşbirliği Teşkilatı'nın (ŞİÖ) AB'ye alternatif olarak gündeme gelmesi, Kıbrıs meselesi yüzünden AB'nin Türkiye ile süren katılım müzakerelerinde sekiz başlığı askıya aldığı Aralık 2006'dan sonra başlamıştı. Çin Halk Cumhuriyeti, Rusya Federasyonu, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan ve Özbekistan gibi otoriter rejimlerle yönetilen altı üye ülkeden oluşmasına rağmen "Şanghay Beşlisi" olarak anılan örgüte 2007, 2009 ve 2010 yıllarında misafir ülke olarak katılmak istenmesine rağmen, başvurular olumlu neticelenmemişti. Türkiye, Mart 2011'de "Diyalog Ortaklığı Statüsü" için resmen başvurmuş ve bu başvuru kabul edilerek, Kazakistan'ın eski başkenti Almatı'da Nisan 2013'de imzalanan anlaşmayla, Türkiye'nin örgüte "diyalog ortağı" sıfatı alınmıştı.

2014 yılı, Türkiye'de 30 Mart seçimleri ile, ilk turu 10 Ağustos, ikinci turu 24 Ağustos'ta yapılan cumhurbaşkanlığı seçimlerinin olduğu yıldı; Türkiye iç meseleleriyle meşguldu. Her iki seçim de, 1 Kasım 2015'te yapılacak olan genel seçimler öncesinde önemli bir gösterge olacağından oldukça kritiklerdi. Rusya ise Ukrayna kriziyle boğuşuyordu.

Türkiye-Rusya ilişkileri tam anlamıyla bir durgunluk döneminde geçiyordu. Bütün konular akışlarına bırakılmış gibiydi. Nükleer'de de işler ağır aksak yürüyor, planlandığı gibi gitmiyordu. Şubat 2014'te bir açıklama yapan Bakan Yıldız, Rusya'yı Akkuyu konusunda uyardı. Yıldız, Mersin Akkuyu'ya Rusya tarafından yapılacak olan nükleer santralin ilk ünitesinde elektrik üretiminin

gecikmeyeceğine inandığını, ancak işlemlerin gecikmemesi için Rusya'nın çalışmaları hızlandırması gerektiğini söyledi. Santralin ilk ünitesinin 2019 yılında devreye alınması öngörülüyordu, ancak bu tarih daha sonra 2020'ye ertelenmişti. Santralin yapımı için kritik öneme sahip olan ÇED olumlu raporu halen Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nda bulunuyordu. Bakan Yıldız, "Daha da hızlandırılması lazım mı diye sorarsanız; Türkiye kendine düşen görevleri yapmaktadır, herhangi bir sıkıntı yaşamıyor, Rusya tarafının da daha iyi bir organizasyon yapıp hızlandırma yapması gerekli, işlemlerin gecikmemesi için çalışmaların hızlandırılması lazım" diye konuştu. Türkiye, Rusya'ya ev ödevlerini hatırlatarak elindeki kozu dile getiriyor, Rus yetkililere bir anlamda ültimatom veriyordu.

Nihayet, 16 Mart 2014'te Kırım ilhak edilince, Rusya'da geçici de olsa bir rahatlama sağlandı. Buna karşılık AB de, Ukrayna'daki son gelişmeleri ve bu bağlamda Rusya'ya karşı takınılacak tavrı belirlemek üzere yapılan olağanüstü nitelikli AB Zirvesi'nde, bu ülkeyle vize muafiyeti müzakerelerinin askıya alınmasıyla başlayacak "üç aşamalı strateji" uygulanması kararını aldı. Uluslararası finans kuruluşlarının ekonomistlerinin, olumsuz etkileri olabileceği görüşüyle karşı çıkmalarına rağmen, 17 Mart'ta AB'nin Rusya'ya yönelik yaptırım kararı çıktı. Putin de, 10 Nisan'da, aralarına Türkiye'yi de dahil ederek AB liderlerine yazdığı mektupta, doğal gaz borcunu ödemeyen Ukrayna`nın ikna edilmesi için önerilerde bulunulmasını istedi.

Rusya'nın Türk Akımı Sürprizi

İlişkilerin oldukça gergin olduğu bir ortamda Putin'in Ankara'yı ziyaret etme kararı, uzmanlar tarafından merak ve şüpheyle karşılanmıştı. 1 Aralık'ta gerçekleşecek ziyaret öncesinde, Rus ve Türk tarafları ellerini güçlendirmek amacıyla karşılıklı olarak birbirlerini sıkıştırmaya başlamıştı. 15 Ekim'de Enerji Bakanı Taner Yıldız, doğalgaz fiyatında indirim talebini Rusya tarafına tekrar ilettiklerini belirtti. Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) tarafından düzenlenen "Enerji Arz Güvenliği ve Güney Gaz Koridoru" panelinde konuşan Yıldız, bu revizyonun, Türkiye Cumhuriyeti'nin 1 Ocak 2015 itibarıyla hakkı olduğunu ve bununla alakalı hazırlık yapmalarını istediklerini belirtti. Rusya da, 16 Kasım'da Türkiye'yi IŞİD petrolü konusunda eleştirdi ve AB'nin kendilerine uyguladığı yaptırımın benzerinin Türkiye'ye de uygulanması konusunu gündeme getirdi. Rusya Duma Uluslararası İlişkiler Komisyonu Başkanı Aleksey Puşkov, İslami terör örgütü IŞİD'in uluslararası piyasalarda Türkiye ve Ürdün üzerinden rahatça petrol satabildiğini, kimsenin buna yönelik bir yaptırım uygulamayı gündeme almadığını söyledi: "IŞİD'le ilgili serbestlik şaşırtıcı. IŞİD dünya piyasalarında serbest bir şekilde petrol arzı yapıyor. Bu nasıl mümkün olabiliyor? Batılı ülkelerin vatandaşlarının kafalarını kesen bir terör örgütü petrol ticaretinde tüm haklara sahip."

Putin'in Türkiye ziyareti öncesinde, 26 Kasım'da Moskova'da Türkiye-Rusya Karma Ekonomik Komisyonu toplantısı yapıldı. Ardından düzenlenen basın toplantısında Türkiye'nin IŞİD'e petrol sattığı iddialarıyla ilgili Yıldız, "Onu konuşanları, bunu iddia edenleri ispata davet ettik. 'Varsa elindeki delilleri herhangi bir resmi kurumun, herhangi bir hükümet yetkilisinin, herhangi bir kamu görevlisi bu işin içindeyse lütfen bu delilleri bize getirin' dedik ki bunu söyleyeli bir buçuk ay oldu, henüz getiremediler, bekliyoruz hala. Böyle bir şey söz konusu değil, biz bunu iyi biliyoruz. Türkiye'nin gerek enerji sektörü gerekçesiyle gerekse farklı gerekçelerle yurt dışındaki itibarının sarsılmasına yönelik çalışmalardır bunlar." açıklamalarını yaptı.

Ziyaret öncesinde Ruslar tarafından müthiş bir halkla ilişkiler çalışması yapılıyordu. 28 Kasım'da Kremlin'de geziyle ilgili olarak altı maddelik bir açıklama yapıldı. Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın daveti üzerine Putin'in 1 Aralık'ta Ankara'ya bir ziyaret gerçekleştireceği ve iki ülke arasında kurulan Üst Düzey işbirliği Konseyi'nin toplantısının beşincisine katılacağı kaydedildi. Açıklamaya göre, Rusya ve Türkiye ilişkileri, yapıcı ve geleneksel olarak dostça gelişiyordu. Putin ve Erdoğan, Soçi'de yapılan Kış Olimpiyatları esnasında 7 Şubat'ta bir araya gelmişler, sonuncusu 11 Ekim'de olmak üzere 8 kez telefon görüşmesi yapmışlardı. İki ülke dışişleri bakanları Lavrov ve Çavuşoğlu'nun başkanlıklarını yaptıkları Ortak Stratejik Planlama Grubu dördüncü toplantısını Moskova'da 27 Mayıs'ta yapmış, Rusya Enerji Bakanı Aleksandr Novak ve Türkiye Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın başkanlıklarını yaptıkları Karma Ekonomik Konseyi ise 24-26 Kasım tarihlerinde Moskova'da 13. toplantısını gerçekleştirmişti. İki ülke arasında oluşturulan Toplumsal Forum ise 13 Kasım'da Antalya'da Kosaçev ve Çonkar başkanlıklarında ikinci kez toplanmıştı. Parlamentolar arası diyaloğu güçlendirmek için de, Duma Başkanı Sergey Narışkin Türkiye'ye iki ziyaret gerçekleştirmişti.

Kremlin'e göre, enerji sektöründeki işbirliği dinamik bir şekilde gelişiyordu. Rusya, Türkiye'nin enerji talebini karşılayan stratejik bir ortaktı ve Almanya'dan sonra Rus doğal gazını en çok Türkiye alıyordu. Türkiye'ye doğal gaz sevkiyatı, Batı Hattı üzerinden ve Karadeniz'in altından geçen Mavi Akım'la sağlanıyordu ve 2013'te bu hatlardan toplam 26,6 milyar metreküp doğalgaz nakli yapılmış, 2014 Ocak-Eylül arası dönemde ise bu rakam 20,6 milyar metreküpe ulaşmıştı. Geçen yılın aynı dönemine göre bu rakam yüzde 7,2 artmıştı. Gazprom Başkanı Aleksey Miller ve Enerji Bakanı Taner Yıldız, Ekim ayında yaptıkları görüşmede Mavi Akım üzerinden yapılacak gaz naklinin artırılması konusunda anlaşmışlardı. Putin Ankara'ya "yeni ufuklar açmaya" geliyordu.

Ve nihayet Putin, 10 bakanla birlikte 1 Aralık 2014 günü özel uçağıyla Ankara'ya geldi ve burada sadece 8 saat kaldı. Putin'i Ankara Esenboğa Havaalanı'nda yine Enerji Bakanı Yıldız karşıladı. Havaalanından özel zırhlı Mercedes otomobiliyle doğrudan Anıtkabir'e hareket eden Putin, burada anıta çelenk koydu ve özel defteri imzaladı. Daha sonra yeni Cumhurbaşkanlığı Sarayı'nda Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından karşılandı ve hemen ardından iki liderin başkanlık ettiği 5. ÜDİK Zirvesi yapıldı, akşam da Putin onuruna yemek verildi. Türk gazeteleri, 6 Aralık 2004 ile 1 Aralık 2014 arasındaki yaklaşık 10 yıllık süreçte, iki ülke arasındaki siyasi, ticari ve ekonomik ilişkilerin belki de tarihleri boyunca hiç olmadığı kadar iyi bir noktaya taşındığını yazdılar. Geçen 10 yıl liderleri fiziken biraz yıpratsa da, yaşanan bazı "politik sorunlar" ve fikir ayrılıkları işbirliğinin yörüngesini değiştirmemişti.

Ortak basın toplantısında Putin gezisinin asıl amacını açıkladı; Güney Akım iptal edilerek yerine Türkiye üzerinden geçecek yeni bir boru hattı inşa edeceklerdi. Putin, AB'ye rest çekerek, AB'nin tutumundan ötürü Güney Akım Projesi'nden vazgeçileceğini açıkladı. Güney Akım Projesi'nde Bulgaristan ile anlaşma sağlanamadığı için projenin bu koşullarda geliştirilmesine devam etmeyeceklerini açıklayan Putin, "Karadeniz'de projenin inşaatına başlamayacağız çünkü bu durumda inşaata başlamak ve Bulgaristan'a ulaşınca durdurmak mantıklı değil, yeniden gözden geçireceğiz" dedi. Erdoğan ile Türkiye topraklarında Güney Avrupa

tüketicileri için yeni bir enerji hattı kurulması konusunda mutabakata varıldığını belirten Putin, 1 Ocak'tan itibaren Türkiye'ye sağlanan doğal gazda yüzde 6 indirim yapacaklarını da açıkladı. Ayrıca, Türkiye'nin enerji ihtiyacının karşılanması için Mavi Akım boru hattının kapasitesinin artırılması konusunda da mutabakata vardıklarını ve Türkiye'ye ulaştırılan doğal gaz miktarında 3 milyar metreküplük bir artışa gidilmesi yönünde tarafların anlaştığını belirtti. Mersin'de inşa edilmesi planlanan Akkuyu Nükleer Enerji Santrali Projesi'ne de değinen Putin, santralin inşasıyla ilgili olarak, ne finansman ne de süre konusunda bir sorun olmadığının altını çizdi. Erdoğan ise "Bugüne kadar 'Güney Akım' diye geçen ama şu ana kadar şu veya bu nedenlerle engellenen süreçte de bizler, bu akşam yaptığımız görüşmelerle dayanışma içerisinde, herhangi bir hukuki neticesi olmayan; ama ön mutabakatla tarafların bir çalışma yapıp, süratle kısa zamanda neticelendirip bu ön mutabakatı daha sonra kesin bir mutabakata çevirmek suretiyle bir adım atacağız. Bu adımdan Türkiye olarak doğalgaz açığımızda bizler istifade edeceğimiz gibi Yunanistan sınırında, Türkiye topraklarında bir dağıtım merkezi, bir hat oluşturmayı ve oradan talep neyse bu talebe göre o merkezden cevabın verilmesi noktasında da bir ön mutabakatımız var." açıklamasında bulundu. Türkiye'nin Batı Hattı Sözleşmesi'yle ilgili taleplerini Rusya'nın neden hep süründemede bıraktığı artık anlaşılmıştı: Türk Akımı!

Putin'in, Karadeniz altından Türk sahasına girecek ve Türkiye-Yunanistan sınırında son bulacak, toplam 40 milyar dolara mal olacak 63 milyar metreküplük bu yeni hat önerisi, enerji piyasalarına bomba gibi düştü, dünya basınında geniş yankı uyandırdı. Putin'in, Çin ile yaptığı dev doğal gaz anlaşmasının ardından, şimdi de Türk Akımı ile nasıl usta bir oyun kurucu olduğunu bir kez daha gösterdiği söylendi. Ancak bazı uzmanlar, ayrıntıları yeterince açıklanmayan bu yeni proje konusunda, "dereyi görmeden paçayı sıvamamak gerektiği" yorumunu yaptılar.

İlişkilerde Kopma Noktası

Putin ile Erdoğan arasında G-20 Zirvesi sırasında 15 Kasım 2015'te Antalya'da gerçekleştirilen görüşme iki liderin son görüşmesi oldu. 24 Kasım 2015'te Türkiye, hava sahasını ihlal ettiği ve her türlü uyarıya rağmen herhangi bir cevap alamadığı gerekçesiyle SU-24 tipi bir Rus savaş uçağını düşürdü. Rusya'nın bu olaya tepkisi tahminlerin üstünde oldu. Hemen aynı gün, Rus Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov Rus vatandaşlarına Türkiye'ye gitmemelerini tavsiye etti; Rus turizm şirketi Natali Tours, Türkiye'ye turlarını iptal ettiğini açıklayan ilk şirket oldu ve Rusya Genelkurmay Başkanı Türkiye ile bütün askeri diyaloğun kesildiğini açıkladı. 26 Kasım 2015'te, 15 Aralık'ta St. Petersburg'da yapılması planlanan ÜDİK toplantısı iptal edildi; Rusya Dışişleri Bakanlığı, Rus vatandaşlarına Türkiye'ye gitmeyin uyarısında bulundu ve halihazırda Türkiye'de olan vatandaşlarının geri dönmeleri çağrısını yaptı. Rusya Göçmen Dairesi bir tarım fuarı için Krasnodar isimli şehre giden 39 Türk iş adamının sınır dışı edileceğini açıkladı. Rus medyası da ilk kez, Türkiye'den mal taşıyan tırların Rusya sınırında durdurulduğu haberini geçti. 27 Kasım 2015'te Rusya Eğitim Bakanlığı, bir genelgeyle ülkedeki üniversitelerin Türkiye ile iş birliklerine son vermelerini istedi.

Putin'in 28 Kasım 2015'te Türkiye'ye karşı yaptırımları onaylamasıyla tepkiler farklı bir boyuta oturtuldu. Yaptırımların arasında bazı gıda maddelerinin ihracatı, Türk şirketlerine yönelik kısıtlamalar, Türkiye'ye turizmin durdurulması, bazı uçak seferlerinin iptali ve vizesiz seyahat uygulamasının kaldırılması bulunuyordu. Bunun yanında Türkiye'den gelen tırların ve Karadeniz'deki gemilerin daha sıkı bir denetime tabi tutulmasına karar verildi. Türkiye'den ithaline sınırlama getirilecek ürünlerin listesini açıklandı. Türk işçilerinin Rusya'da çalışmasına da sınırlamalar getirildi. 30 Kasım 2015'te, Putin'in sözcüsü Dmitri Peskov, Rus liderin Paris İklim Değişikliği Konferansı'nda Erdoğan ile buluşmayacağını açıkladı. 1 Aralık 2015'te Türkiye'den ithalatı yasaklanacak malların listesi Başbakan Medmedev tarafından onaylandı. Rusya Tur Oparatörleri Derneği, bütün tur şirketlerinin Türkiye turlarını iptal ettiğini duyurdu. Rusya Eğitim Bakanı, Türkiye'de değişim programıyla eğitim gören bütün üniversite öğrencilerinin en kısa zamanda Rusya'ya geri döneceğini açıkladı. Bu böyle devam etti, gitti.

Enerjiyle ilgili olarak da 3 Aralık 2015'te Rusya Enerji Bakanı'nın yaptığı açıklamaya göre, Rusya'nın doğalgazını Türkiye üzerinden Avrupa'ya taşıması için planlanan Türk Akımı projesi resmen askıya alındı. 20 Ocak 2016'da, Türk şirketlerine 1 Ocak 2015'ten beri uygulanan yüzde 10.25'lik doğal gaz indirimi iptal edildi.

Sonuçlar

Türkiye-Rusya enerji ilişkilerinin tarihsel perspektiften değerlendirildiği ve özel olarak iki ülke arasındaki 1991 sonrası gelişmelere değinildiği bu çalışmada görülebileceği gibi, iki ülke arasındaki enerji ilişkileri pragmatik ve güçlü liderin önderliğinde adım adım gelişerek 2010 yılına kadar ulaşmıştır. Türkiye-Rusya Üst Düzey İşbirliği Konseyi ÜDİK'in kurularak 11-12 Mayıs 2010 tarihlerinde ilk toplantısını yapması, ilişkilerde zirve olarak nitelendirilebilir. Fakat, bu ilişkilerin ÜDİK sayesinde daha da kurumsal ve kalıcı bir stratejik ortaklığa dönüştürülmesi beklenirken, maalesef bu gerçekleşmemiş ve yıllık olarak planlanan bu toplantıların sadece beş tanesi yapılabilmiştir. Bu olumsuz gelişmeye, jeopolitik nedenlere dayalı olarak iki ülkenin genelde Ortadoğu özelde Suriye konusundaki görüşlerinin farklılığının neden olduğu ve siyasetin ekonominin önüne geçmesinin her iki ülkeye de zarar verecek boyutlara ulaştığı söylenebilir.

Bu makalenin yazarının, 2010 yılında bir meslektaşıyla birlikte yayınladığı ve Türk-Rus enerji ilişkilerini incelediği bir çalışmasının sonucunda, Türkiye'nin Rusya ile enerji ilişkilerini bir paket içinde değerlendiriyor olmasına dikkat çekilerek, Türkiye'nin bu tutumunun yanlış olduğu ve farklı enerji ilişkilerini farklı biçimlerde ele alınması gerektiği vurgulanmıştı: "Türkiye için en uygun çözüm ilişkilerini transit bir devlet ve tüketici bir devlet olarak ikiye ayırmaktır. Transit bir devlet olarak geleceğinde Batı ile ilişkilerini artırabilirken, tüketici bir devlet olarak Rusya ile ilişkisine yoğunlaşmalıdır." (s. 235). 2015 itibarıyla gelinen nokta değerlendirildiğinde, bu saptamanın ne kadar doğru olduğu ve Rusya gibi her anlamda bir enerji devi olan, daha da önemlisi bu üstünlüğünü çok iyi bilerek siyasi ilişkilerinde bir enstrüman olarak kullanabilen bir ülkeyle pazarlıklar şeklinde yürütülecek enerji ilişkilerinde Türkiye'nin zararla çıkma olasılığının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Tarihi boyunca hep "zor" dönemeçlerden geçen ve oldukça "karmaşık" olan, Türkiye ve Rusya arasındaki genelde uluslararası ilişkilerde ve özelde enerji ilişkilerinde, aynı makalede belirtilen, "Gerçi tarih bize, bütün iniş çıkışlarına rağmen Türkiye ve Rusya'nın kriz ve tehditleri fırsatlara dönüştürdüğünü de gösteriyor." (s. 234) saptamasının bir kez daha geçerli olması ve önceden olduğu gibi ilişkilerde pragmatizmin yine siyasetin ve ideolojinin önüne geçmesi umuduyla.

[2] Ediger, V.Ş. and Bağdadi, I., 2010. Turkey–Russia Energy Relations: Same Old Story, New Actors. Insight Turkey. 12(3): 221-236.

SON GELİŞMELER IŞIĞINDA
TÜRKİYE-RUSYA ENERJİ İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Mitat ÇELİKPALA

Khas öğretim üyesi

Türk F-16'sının Türk hava sahasını ihlal eden bir Rus savaş uçağını, daha önce açıklanan angajman kuralları uyarınca 24 Kasım 2015'te düşürmesi Türk-Rus ikili ilişkilerinin son 15 yılına hakim olan işbirliği havasının sonunu getirdi. Oysa ikili ilişkiler, 1990'ların özellikle ikinci yarısından itibaren tarafların ikili ilişkilere 'bardağın dolu tarafına bakmak' prensibi ışığında, 'yeni yüzyılda stratejik ortaklığa gitmek' hedefiyle ve 'saatleri yeniden ayarlamak' yaklaşımıyla bakmaya başlamalarıyla olumlu bir biçimde gelişmişti.

Dönemin Rusya Federasyonu (RF) Başbakanı Mikhail Kasyanov'un Ekim 2000'de gerçekleştirdiği Türkiye ziyareti sırasında yaptığı "Rusya ve Türkiye birbirine rakip değildir. Ortağız ve hükümetlerimiz de bu prensip çerçevesinde ikili ilişkiler geliştirecekler." değerlendirmesi sonrasında, tartışmalı başlıklar bir kenara bırakılmış, ekonomik ve ticari işbirliğini merkeze alan bir biçimde ilişkileri geliştirme kararı alınmıştı. Bunun somut neticesi olarak görülen 2001 tarihli Avrasya Eylem Planı,'stratejik üçgen' olarak nitelenen Moskova-Ankara-Orta Asya üçgeninde siyasal ve ekonomik alanlarda işbirliği yapılmasının önünü açmış ve düşman kamplarda birbirleriyle mücadele eden iki ülke yaklaşımının yerine ticari açıdan ortaklık yapabilecek ve karşılıklı anlayışa dayalı ilişkileri gözetecek iki ortağı öne çıkartan yeni bir yaklaşımı beraberinde getirmişti. İki ülke ilişkileri, bu plan uyarınca ilk aşamada 'güçlendirilmiş yapıcı ortaklık' düzeyine çıkartılmış, 2004'te açıklanan bildirge ile de 'çok boyutlu' ikili ilişkilerin derinleştirilmesi kararı alınmıştı. 2010 yılında kurulan Üst Düzeyli İşbirliği Konseyi ile de Türkiye-Rusya İlişkileri, Rusya'nın Türkiye'nin Batılı müttefikleri ile 2008 Rusya-Gürcistan Savaşı nedeniyle yaşadığı sorunlara rağmen, bir üst seviye olarak adlandırabileceğimiz 'stratejik ortaklık' seviyesine dahi çıkartılmıştı. İki ülke arasında ilişkiler kurumsallaşmış,

ticaret hacmi son 10 yılda 7 kat artmış ve Türkiye Rusya'nın altıncı, Rusya ise Türkiye'nin ikinci büyük ticari ortağı olmuştu. İki ülke liderleri 2023 ticaret hacmi hedefini 100 milyar dolara ulaşmak olarak belirlemişlerdi. Ayrıca iki ülke arasında karşılıklı olarak vizeler kaldırılmış, karşılıklı ziyaretler, turizm ve evlilikler yoluyla halklar arasında da geriye dönülemeyecek bir yola girildiğine inanılmaya başlanmıştı.

Enerji konusu bu süreçte ikili ilişkilerin şekillendirici unsuru olarak belirginleşmektedir. İki ülke arasında 1980'li yıllarda imzalanan anlaşmalarla başlayan enerji alanında işbirliği 1997'de imzalanan Mavi Akım'la boyutlanmış, 2012'de imzalanan nükleer santral anlaşmasıyla da taçlandırılmıştı. Kırım'ın ilhakı sonrasında Rusya'nın alternatif arayışları bağlamında gündeme gelen Türk Akım projesi ise yaşanmakta olan küresel, bölgesel ve hatta ikili siyasi bir takım gerginliklere rağmen Türkiye'nin bir enerji ağı oluşturma politikasına katkı olarak görülmekteydi. Bu bağlamda Türkiye müttefiklerinin Rusya'ya yönelik olarak uyguladığı yaptırımlara katılmamış, beklentilerini yükseltmişti.

24 Kasım'da uçağın düşürülmesi ile birlikte 15 yıllık emeğin neredeyse bir gecede kenara itildiği görülüyor. Rusya'nın, AB'nin Kırım'ın ilhakı sonrası Rusya'ya yönelik olarak yürürlüğe koyduğu yaptırımları andırır bir yaklaşım izleyerek Türkiye'ye yönelik yaptırımlar uygulamaya başlaması, ilişkilerde yeniden karşılıklı güvensizlik dönemine girildiğini gösteriyor. Bunun ilk etkileri kendisini özellikle turizm ve tarım sektörlerinde hissettirmiş durumda. Fakat muhtemel geleceği konusunda öncelikli bir takım kuşku ve korkuların söz konusu olduğu konu başlığı Türkiye ile Rusya arasındaki enerji işbirliğidir. Enerji konusu her iki ülkenin ekonomi politiğinin yanı sıra güvenlik politikalarına da etki eden asli konu başlığıdır. Rusya'nın doğalgazı Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanıp kullanmayacağı konusu, "Rusya gazı keser mi?" sorusuyla birlikte Türkiye'nin gündemini en çok meşgul eden konu başlığına dönüşmüştür. Takiben Rusya ile girişilen nükleer işbirliğinin ne kadar gerçekçi olduğu konusu da yeniden tartışmaya açılmış görünmektedir. Bu bağlamda, kamuoyundaki Rusya algısının da hızlı bir dönüşüm geçirdiği gözlemlenmektedir. Nitekim Kadir Has Üniversitesi'nce 2011'den günümüze düzenli biçimde yapılan "Türk Dış Politikası Kamuyu Algıları" araştırmalarında Türkiye için en büyük tehlike oluşturan ülkeler listesinde Rusya yer almazken 'uçak düşürme olayı' sonrasında yapılan araştırmada Rusya'nın yüzde 64,7 ile en büyük tehdit teşkil eden ülke olarak listenin başına yerleştiğini görmekteyiz.

Bu bağlamda, 24 Kasım sonrasında değişen Türk-Rus ilişkilerinin ışığında, Türkiye'nin Rusya ile enerji odaklı işbirliği konusu, Türkiye'nin enerji politikaları/diplomasisi ve buna bağlı olarak enerji alanındaki çeşitlendirme girişimleri ile bunun muhtemel sonuçları/etkileri dikkatle değerlendirilmeyi hak etmektedir. Türkiye enerji piyasalarında, ortalama yıllık enerji talebi yüzde 7-8 gibi dikkati çekici oranlarda artan ve elektrik talep artışında Çin'den sonra dünyada ikinci sırada yer alan bir ülke olarak göze çarpmaktadır. Enerji konusu, yeterli kaynaklara sahip olunmaması nedeniyle, 2023'te dünyanın en büyük 10 ekonomisinden biri olmayı hedefleyen Türkiye'nin 'yumuşak karnı' olarak belirginleşmektedir. Jeopolitik/jeostratejik değerlendirmelerde sürekli biçimde Türkiye'nin dünyanın en büyük petrol ve doğalgaz rezervlerinin hemen yanı başında olmasının getirdiği avantajlar ve dezavantajlardan bahsedilmektedir. Belirtilen hedefler ve konum, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikalarının yanı sıra bunlarla iç içe ve hatta bunları belirler bir biçimde enerji politikalarının da uzun vadeli bir biçimde belirlenmesi ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda Türkiye'nin arz güvenliğinin sağlanması konusu enerji politikalarının önceliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin arz güvenliği konusuna göz gezdirildiğinde kaynak çeşitlendirilmesine gidilmesi en temel başlık olarak belirginleşmektedir. Bu hem enerji kaynaklarının, taşıma güzergâhlarının ve enerji teknolojilerinin çeşitlendirilmesi hem de ülkenin enerji alanındaki dışa bağımlılığının azaltılarak enerji maliyetlerinin ülke ekonomisi içindeki payının düşürülmesi ve cari açığın azaltılmasını içermektedir. Bu bağlamda yürütülen enerji diplomasisi, ülkenin uluslararası işbirliklerinin geliştirilerek sahip olunan jeopolitik konumun etkin bir biçimde kullanılmasıyla Türkiye'nin enerji koridoru haline getirilmesini amaçlamaktadır. Bu anlayışın, son dönemde gündeme gelen ve en bilinen ifadesi Türkiye'yi bir küresel enerji hub'ına çevirmektir. Buna ek olarak başta nükleer enerji olmak üzere yenilenebilir enerji kaynakları gibi yeni unsurların da Türkiye'nin enerji çeşitliliğine eklemlenmesi öngörülmektedir.

Rusya, yukarıdaki değerlendirmelerin ışığında ve son 15 yılın küresel gelişmeleri göz önüne alındığında, Türkiye'nin ulaşmak istediği ekonomik ve siyasi hedeflerinin gerçekleştirilebilmesi yolunda enerji alanında işbirliği yaptığı en güvenilir ortak olarak öne çıkmıştır. Özellikle Türkiye için doğalgazın ana enerji kaynağına dönüşmesi ve Rusya'nın da bu kaynağı sağlayacak başlıca güvenilir ortak olarak belirginleşmesi, enerji başlığının iki ülke arasındaki ilişkilerin şekillenmesinde rekabetle işbirliği arasında işbirliğini önceleyen bir dengenin kurulmasının ana unsuru olmuştur.

BOTAŞ'ın verdiği rakamlarla Türkiye'nin doğal gaz ithalatına bakıldığında 1987'de 500 milyon metreküpün altındaki doğal gaz kullanım miktarın 1994'te 5 milyar metreküpe çıktığı görülmektedir. Bu miktarın 1990'lı yılların sonunda 10 milyar metreküpü aştığı ve günümüzde 45 milyar metreküp civarında seyrettiği görülmektedir. Bu miktar Türkiye'nin güncel toplam enerji tüketiminde doğal gazın yaklaşık yüzde 30'luk bir paya sahip olduğuna işaret etmektedir. Türkiye'nin toplam elektrik üretiminin yaklaşık yüzde 45'i de doğal gaz çevrim santralları vasıtayla sağlanmaktadır.

Türkiye kullandığı doğal gazın neredeyse tamamını ithal etmektedir. Türkiye'nin doğal gaz talebinin yaklaşık yüzde 55'ini sağlayan Rusya ise bu bağlamda Türkiye'nin enerji talebinin karşılanması açısından öncelikli, neredeyse tekele yakın bir konuma sahip bulunmaktadır. Rusya'yı yaklaşık yüzde 9'luk bir payla İran ve yine yaklaşık yüzde 6'lık bir payla Azerbaycan takip etmektedir.

Rusya, Türkiye'nin ağırlıklı biçimde tükettiği bir diğer enerji kaynağı durumundaki (ve yine ithalat bağımlılığının söz konusu olduğu) petrol alanında da doğal gaz da olduğu kadar olmasa da rol oynayan bir ortak olarak belirginleşmektedir. Türkiye'nin toplam enerji tüketiminde doğal gazdan sonra yaklaşık 30'luk payla ikinci ana kaynak olan petrol ithalatında Rusya'nın İran ve Irak'tan sonra üçüncü önemli ortak olduğu görülmektedir.

Nükleer enerji konusu ise Türkiye'nin neredeyse 60 yıldır peşinde olduğu; fakat Rusya'nın desteği ile enerji çeşitliliğine geliştirmesinde gündeme yeni/yeniden eklenen üçüncü bir işbirliği başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'nin 2023 hedefi üç nükleer santrale sahip olmak ve elektrik ihtiyacının yüzde 20'sini bu nükleer tesislerden sağlamaktır. Türkiye'nin yürütmekte olduğu nükleer

program çerçevesinde inşa edilmesi öngörülen nükleer santrallerin ilki olan Akkuyu Nükleer Santralinin 'yap-sahip ol-işlet' iş modeline uygun biçimde Rusya tarafından inşa edilmesi öngörülmektedir. 12 Mayıs 2010'da imzalanan ve 6 Ekim 2010'da yürürlüğe giren anlaşma ile ihaleye çıkılmadan, 'hükümetten hükümete' formülüyle hayata geçirilen bu proje ile Türkiye'nin nükleer enerji sürecinde yeni bir safhaya geçilmiştir. 10 yıllık bir sürede tamamlanması ve 2020'ye kadar tam kapasiteyle faaliyete geçmesi beklenen projeye göre birinci reaktörün yer aldığı ilk blok yedinci yılın sonunda bitirilecek, diğerleri de birer yıl arayla faaliyete geçecektir. Proje maliyetinin 20 milyar dolar olacağı tahmin edilmektedir.

Kısacası ticari açıdan bakıldığında 2008 yılında 38 milyar dolar seviyesine kadar çıkan; fakat son 10 yılda ortalama 30 milyar dolar seviyesinde seyreden Türkiye-Rusya ticaret hacminin neredeyse yarısını enerji kalemi oluşturmaktadır. Bu oranlar ve miktara bakıldığına genelde üzerinde durulan konu Türkiye'nin Rusya'ya enerji alanındaki bağımlılığıdır. Uçak düşürme olayından sonra gerginleşen Türkiye-Rusya ilişkilerinde kurulan modelin sert bir biçimde eleştiriliyor olmasının başlıca nedeni Rusya'nın 'enerji kartını' Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanıp kullanmayacağı tartışması çerçevesinde yeniden gündeme gelen ve aslında 'geleneksel' olarak da niteleyebileceğimiz 'güvensizlik'tir.

Konuya Türkiye açısından bakıldığında geleneksel güvensizliğe rağmen bu noktaya nasıl gelindiği sorusunun cevabı aslında uluslararası gelişmelerde saklıdır. 2000'li yıllarda yakın çevredeki Irak gibi enerji zengini ülkelerin karşı karşıya kaldıkları iç savaşlar ve siyasal istikrarsızlıklar, İran gibi potansiyel ortakların uluslararası alandaki yalnızlıkları ve muhatap oldukları ambargolar, Hazar gibi alternatif kaynakları Türkiye'ye bağlayacak altyapının yetersizliği gibi başlıklar Rusya'yı Türkiye açısından alternatifsiz ortak olarak öne çıkartmıştır.

Diğer taraftan bakıldığında Rusya açısından ise kaynaklarını Türkiye büyüklüğünde bir pazara hem de aracılar olmadan iletilmesi ve güvenilir bir müşteri edinilmesi gayet mantıklı görünmektedir. Türkiye'nin Rusya açısından sadık ve güvenilir bir müşteri ya da ortak olduğu akılda tutulmalıdır. Türkiye, Rusya ile büyüyen ekonomisinin ihtiyaç duyduğu enerjiyi sağlayabileceği güvenilir ortağı keşfederken, Rusya'da hızla büyüyen bir pazar ve güvenilir bir müşteri edinmiştir. Bu durum ikili ilişkilerde uzun soluklu bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi anlamına gelmektedir.

Rakamlara bakıldığında Türkiye, Rus ekonomisine yıllık yaklaşık 15 milyar dolar seviyesinde bir kazanç sağlamaktadır. Bu miktarın Rusya'nın bir övünç konusu olarak gördüğü silah satış gelirlerinden edindiğinden daha fazla bir miktar olduğu görülmektedir. Rusya'nın Türkiye'den elde ettiği petrol ve doğal gaz satışı gelirleri toplamının denklemden çıkması durumunda Rusya'nın ticari açığının yaklaşık 2.5 milyar dolar seviyesinde olacağı belirtilmelidir.

Bu noktada ortaya atılan "Türkiye'nin Rusya'dan hızlıca vazgeçip farklı alternatiflere geçip geçemeyeceği" ve "Rusya'nın enerjiyi Türkiye'ye karşı bir silah olarak kullanıp kullanamayacağı" sorularına bahsedilen genel çerçeveden bakarak gerçekçi bir biçimde cevap vermeye çalışmak gerekmektedir.

Türkiye açısından kısa vadede hızlı bir dönüşüme gitmek çok da kolay görülmemektedir. Bir kere Rusya ile Türkiye arasındaki enerji ticaretinin ana eksenini oluşturan doğal gazda Batı hattından alım ile ilgili anlaşmanın süresi 2021'de, Mavi Akım hattından alım anlaşmanın süresi ise 2028'de dolacaktır. Bu tarihe kadar geçecek süre zarfında satış/alım sürecinde yaşanacak bir aksama ya da sapma konuyu ikili ilişkilerden çıkartarak uluslararası bir meseleye dönüştüreceği ve oyunu bozan tarafın uluslararası ticari saygınlığına halel getireceği aşikârdır. Bu çerçevede bir tür 'oyunbozanlık' tarafların tercih etmeyecekleri bir davranış olacaktır.

Zaman zaman kamuoyunda ve siyasi liderlerin söylemlerinde aykırı değerlendirmeler yapılsa da tarafların bu konuda hassasiyetle davrandıkları görülmektedir. Rus Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Mariya Zaharova'nın "Türkiye-Rusya ilişkilerinin, özellikle ekonomik işbirliğinde bazı zorluklar yaşanması ve kötüleşmesi için herhangi bir neden görmüyorum. İkili ilişkiler oldukça dinamik bir şekilde ilerliyor." yönündeki değerlendirmesi veya Başbakan Ahmet Davutoğlu'nun "Türk-Rus ilişkileri de kolay kopacak ilişkiler değil karşılıklı ihtiyaç halinde olduğumuz ilişkilerdir. Enerjide ben Rusya'nın böyle bir yola tevessül edeceğini düşünmüyorum. Çok karışık angajmanlar, uluslararası hukuk, reel olarak 2. müşterisiyiz Rusya'nın. Karşılıklı haklarımız taahhütlerimiz var." değerlendirmesi en dikkati çeken iki örnek olarak verilebilir.
Fakat bu son olayın iki tarafı da diğeri konusunda kuşkuya sevk ettiği ve özellikle Türkiye'nin enerji politikalarında bir takım yeni yönlere doğru bakmaya başladığının işaretleri görülebilmektedir. Bunların yönlerin başında Hazar gelmektedir. Türkiye ile Azerbaycan arasındaki ilişkilerin yeni boyutu olarak öne çıkan Trans Anadolu Doğalgaz Boru Hattı Projesi (TANAP) en öncelikli gündem maddesidir. Başbakan Davutoğlu'nun uçak düşürme olayının hemen sonrasında 3 Aralık'ta Bakü'ye yaptığı ziyaret sonrasında yapılan açıklamada iki tarafın projenin öngörülen 2018 yılından önce bitirilmesini kararlaştırdıkları açıklandı. Davutoğlu yaptığı değerlendirmede "Bölgede yeni tehdit ve riskler var, bunlara hazır olmalıyız. Gece gündüz çalışacağız. TANAP Projesi, Avrupa içi dengeleri de etkileyecektir. Türkiye üzerinden enerji sevkiyatı en güvenli yol konumunda. Türkiye'nin kalkınması, Azerbaycan'ın kalkınmasıdır." diyerek yeni bir yön belirlendiğine işaret etmektedir. Bir diğer gelişme Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın 2 Aralık'ta Katar'a yaptığı ziyaret ve BOTAŞ ile Katar milli petrol şirketi arasında Türkiye'nin bu ülkeden uzun vadeli ve düzenli LNG ithalatı yapmasını sağlayacak ön mutabakat zaptının imzalanmasıdır. Tarihler Türk-Rus ilişkilerinin seyri bağlamında dikkate alınmalıdır.

Bir diğer potansiyel ortak olan İran'la ikili görüşülmelerin yoğunlaştırılması, İsrail ile sorunlu seyreden ilişkilerin özellikle Doğu Akdeniz'deki doğal gaz kaynaklarının Türkiye üzerinden uluslararası pazarlara taşınması ve bu vesileyle Türkiye'nin enerji talebine katkı sağlanması yönündeki değerlendirme ve haberler de bu çerçevede okunabilir. Hatta bir adım daha ileriye gidilerek Kıbrıs müzakerelerinde uzun bir aradan sonra ilk defa olumlu bir takım gelişimlerin yaşanıyor olması da bu konu ile ilintilendirilebilir. Kısacası, uçak düşürme olayı sonrasında Türkiye ile Rusya arasında yaşanan gerginlik ve rekabetin olumsuz etkilerinin henüz enerji alanına sirayet etmediği görülmekte. Bu türde bir gerginlik kısa vadede her iki ülkenin de çıkar ve beklentileriyle uyuşmamakta. Fakat geleceğin neler getireceği sorusu ise belirsizlikleri bünyesinde barındırmakta. Söylenebilecek olan Türkiye'nin enerji politikalarında temel bir takım değişikliklere gitme yönünde ve önceden gündeminde olmayan bir biçimde, biraz da hızlıca bir takım adımlar atacağıdır. Bunun Rusya'ya ne yönde yansımaları olacağını ise zaman gösterecek.

TÜRKİYE, YAPTIRIMLAR SONRASI İRAN DOĞALGAZINI KAZANABİLİR Mİ?

Yrd. Doç. Dr. H. Akın ÜNVER

Khas Öğretim üyesi

İran ile P5+1 (Çin, Fransa, Rusya, İngiltere, ABD+Almanya) arasında devam eden nükleer program müzakerelerinin 14 Temmuz 2015'te başarıyla sonuçlanması, beraberinde İran'a yönelik ekonomik yaptırımların kaldırılması tartışmalarını getirmiştir.

Müzakerelerin başarılı sonuçlanmasını takiben İran'ın yurtdışında bulunan ve önceden dondurulmuş finansal enstrümanlarının tekrar İran'ın kullanımına açılması, İran'ın petrol ve doğalgaz ihracatına dönük engellerin kaldırılması, yurtdışı şirketlerin İran'ın petrol, doğalgaz, otomotiv ve turizm sektörüne yatırım yasağının sonlandırılması ve İran'ın uluslararası SWIFT bankacılık sistemine geri döndürülmesi hayata geçirilmeye başlanmıştır. 16 Ocak 2016 tarihinde ise Uluslararası Atom Enerjisi Kurumu'nun İran nükleer programının sınırlandırıldığı yönünde olumlu raporu neticesinde de İran'a dönük yaptırımlar kaldırılmıştır.

Türkiye açısından İran'a dönük yaptırımların kaldırılması hem olumlu, hem de dikkatli bir tavırla karşılanmıştır. Olumlu tarafından bakılınca İran yaptırımlarının kaldırılması, Türkiye ile İran arasında planlanan 30 milyar dolarlık ticaret hacmi hedefini tutturabilme açısından umut verici bir gelişme olmuştur. İki ülke daha önce Nisan 2015'de bir araya gelerek sınır ticaretinin geliştirilerek doğal gaz alanındaki işbirliğini de daha verimli bir noktaya taşıma kararı almışlardı. İran yaptırımlarının kaldırılmasının Türkiye açısından daha temkinli olmayı gerektirecek kısmı ise Suriye ve Irak genelindeki siyasi açmaz ve anlaşmazlıklardır.

İran doğal gazının önemli, bu ülkenin kontrolünde bulunan Güney Pars gaz sahası başta olmak üzere, tahmini gaz rezervleri açısından (2015 tahmini 33.6 trilyon metreküp) dünyada ikinci sırada olmasıdır (birinci 48.7 metreküp ile Rusya). Bu konuyu daha geniş bir bölgesel tansiyon haline getiren konu ise, İran'ın kontrolünde bulunan Güney Pars gaz sahasının, Katar kontrolündeki 'Kuzey Alan' gaz sahası ile aynı rezervi paylaşmasıdır. Bu iki gaz sahası, aslında aynı deniz altı rezervine ait olup, iki ülke arasındaki 1969 kıta sahanlığı anlaşmasına göre bölünmüştür. Bu deniz altı rezervinin toplamı ise İran tarafında kalan 33.6 trilyon metreküp ile Katar tarafında kalan 24.7 trilyon metreküpün birleşimi olan 58.3 trilyon metreküptür; bu da bu ortak rezervi, dünyanın en büyük doğal gaz rezervi haline getirmekte ve Rusya'nın doğal gaz tekelini ortadan kaldırabilecek tek alternatif kılmaktadır.

Rusya'nın doğal gaz tekeli, bu gaza bağımlı olan Türkiye'yi (%57 oranında Rusya'ya bağımlı) değil, Avrupa Birliği'ni de (%31.9 oranında Rusya'ya bağımlı) ilgilendiren önemli bir husustur. Özellikle Rusya'nın Ukrayna ile 2005'ten beri her sene yaşadığı doğal gaz krizleri ve bu krizlerin ortaya çıkardığı gaz kesintilerinin Avrupa Birliğine yansıması, hem Rusya'ya alternatif doğal gaz tedarik kaynaklarını hem de Ukrayna'ya alternatif doğal gaz iletim hatlarını gerekli kılmıştır. Bu gereksinim konusunda Avrupa Birliği 2008 senesinde 'Güney Gaz Koridoru' fikrini ortaya koymuş ve Türkiye, Azerbaycan, Gürcistan, Türkmenistan, Kazakistan ve Özbekistan'ı da içine alan bir tedarik ve iletim stratejisi belirlemiştir. Azerbaycan ve Türkmenistan gibi potansiyel tedarikçi ülkelerin ihraç altyapılarının yetersizliği ve beklenin altında doğal gaz iletebilmeleri, Güney Gaz Koridoru'na daha büyük ölçekte katkıda bulunabilecek bir ülke gereksinimini ortaya çıkarmıştır. Bu da bütün gözleri, dünyanın ikinci en geniş doğalgaz rezervine sahip olan ve Güney Gaz Koridoru'na coğrafi açıdan da yakın olan İran'a çevirmiştir.

İran doğal gazını Avrupa pazarına taşımak, Avrupa Birliği için sadece bir enerji politikası değil, bir dış politika meselesi haline gelmiştir. Bu sebeple Güney Gaz Koridoru projesinden önce, İran gazını İsviçre santrallerine ulaştıracak olan 'Fars Boru Hattı' planlanmış, İran enerji sektörüne dönük yaptırımlar sebebiyle askıya alınmıştır. Mevcut durumda İran'ın Trans Anatolian Pipeline

(TANAP) projesine eklenmesi ve hattın Azerbaycan'dan başlayarak Gürcistan üzerinden Türkiye'ye girmesinden sonra İran gazının da iletime katılması öngörülmektedir. Ancak İran doğal gazının Türkiye'ye bağlanması konusunda üç ana engel bulunmaktadır. Bunlar sırasıyla Türkiye-İran arasındaki Suriye ve Irak bağlamlı politik çekişmeler, İran'ın iç doğalgaz piyasasındaki 'şahinler' ve 'ılımlılar' çekişmesi ve son olarak İran'ın doğu (Çin-Pakistan) odaklı bir ihraç stratejisi belirleme olasılığı olarak ortaya konabilir.

Siyaset, Diplomasi ve Enerji

Hiçbir yakın dönemdeki gelişme Türk-İran ilişkilerini Suriye İç Savaşı kadar etkilememiştir. Türk-Fars tarihinin uzun geçmişi bize gösterir ki bu iki medeniyet arasındaki ilişkiler, Ortadoğu'daki genel mezhep-siyaset dengesi üzerine kurulmuş, bu dengenin bozulması da ikili ilişkilere darbe vurmuştur. Bu sebeple Suriye İç Savaşı'nın beraberinde getirdiği yeni mezhep bilinci ve hesapları, Türk-İran ilişkilerini 1979 İslam Devrimi'nden bu yana ilk defa bu denli derinden sarsmıştır. İki ülkenin de Suriye'nin geleceğini belirlemek istemesi ve bu sebeple vesayet savaşı (proxywar) yürütmesi, Ankara ve Tahran'ı uzaktan hasım haline getirmiş ve ilişkilerin belli bir seviyenin üzerine iyileşmesini engellemiştir. Ancak unutulmamalıdır ki Türkiye ve İran ilişkisinin uzun tarihi, iki ülkeye de rekabet ederken işbirliği yapabilme yetisi kazandırmıştır. Bu açıdan her iki ülke de vekalet savaşı yürütürken aynı zamanda ticari işbirliği de yapabilmişlerdir. Ankara ve Tahran'ın 2014 senesinde Suriye üzerindeki mücadeleleri en sıcak noktadayken hala 13.7 milyar dolarlık ticaret yapmaları ve bunu 30 milyar dolara çıkarmak için bir dizi toplantı gerçekleştirmeleri de bu bağlamda okunmalıdır. Buna rağmen Suriye'deki siyasi anlaşmazlık Güney Pars gazını Türkiye üzerinden Avrupa pazarına taşıma gibi büyük ölçekli bir projenin önünü tıkamaktadır. Rusya'nın da Suriye'ye askeri müdahalede bulunması, Tahran-Moskova ilişkilerini stratejik bağlamda kuvvetlendirmiş, Güney Pars gazının Avrupa'ya iletilerek Rus gazına alternatif olmasının önüne bir engel olarak konumlanmıştır. Dahası, Güney Pars gaz sahasının henüz yeterli altyapı yatırımıyla geliştirilememesi, mevcut gaz tedarikini düşük seviyede tuttuğu için İran'ın TANAP'a bağlanması konusunda kısa vadeli bir sorun arz etmektedir. Güney Pars'ın gerekli tedariki sağlaması için gerekli altyapı yatırımı uzun süre yaptırımlar sebebiyle gerçekleştirilememiş, Ocak 2016 itibariyle yurtdışı enerji şirketlerinin yatırımına açılmıştır. NATO üye ülkelerin İran ve Rusya ile Suriye'deki anlaşmazlıkları da Avrupa ülkelerinden gelen yatırımcıların İran tarafından çekinceyle karşılanmasına sebep olmaktadır.

Türkiye-İran doğalgaz ilişkilerini belirleyecek ikinci husus ise İran Devrim Muhafızları Ordusu (İDMO) ve yıllar içerisinde İran ekonomisi içerisinde kendine açtığı geniş alandır. Bu geniş alan aynı zamanda enerji sektöründe de İDMO'na ait alt ve paravan şirketlere de açılmıştır. İDMO'nun enerji çıkarlarını anlamak için İran'ın petrol geçmişine göz atmak gerekir. 1908 ve 1953 yıllarında dış destekli askeri ve siyasi müdahalelerle İran'ın petrol endüstrisi dışa bağımlı hale getirilmiş ve bu bağımlılığı atabilmek için de uzun süreli mücadeleler verilmiştir. 1979 İran Devrimi sonucunda bütün enerji altyapısı ve endüstrisi millileştirilmiş, ve bu sektörlerin dış yatırımdan korunması bir rejim önceliği halini almıştır. İDMO'nun enerji sektörü ile bağlantısı 1989'da Hatem-ül Enbiya isimli mühendislik şirketinin, İran-Irak savaşından dönen asker ve subayların sivil hayata geçişi niyetiyle kurulması ile başlamıştır. 1990'lar ve 2000'ler boyunca Hatem-ül Enbiya, İran enerji ve mühendislik sektörlerinde hızla büyüyerek 40 bin kişilik bir işgücü ve endüstri haline gelmiştir. İDMO ile yakın bağları bulunan İran Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın 2005'te iktidara gelmesiyle de Hatem-ül Enbiya devlet desteği ve sübvansiyonları ile daha da büyüyerek İran enerji sektörü içerisinde belirleyici bir rol almıştır. Ancak İDMO'nun milli ekonomi içerisinde orantısız yükselişi, kurumlar arasında denge siyaseti gözeten İran Dini Lideri Ali Hamaney'i rahatsız etmiş, Hatem-ül Enbiya'nın Ahmedinejad dönemi kazanımlarını geriletmek için İDMO'ya uzak duran yeni Cumhurbaşkanı Hasan Ruhani'nin elini güçlendirmiştir. Ortaya çıkan mücadelede bir tarafta İDMO ve rejim şahinleri, öbür tarafta da İran'ı batıya açmak isteyen ılımlılar ve Ruhani yer almaktadır. İran doğal gazının Türkiye üzerinden Avrupa'ya ihraç edilmesi tartışmalarının temel iç dinamiği de bu iki kamp arasındaki çekişmedir.

Son olarak İran'ın yaptırımlar sonrasında ihraç stratejisini belirleyecek bir başka unsur da Çin. Çin'in 'Tek Kemer, Tek Yol' stratejisi olarak da geçen 21. Yüzyıl İpek Yolu Projesi, Çin'in Asya ve dünya siyasetinde ticaret temelli geniş rol oynamasını ve özellikle demir-çelik ihracatı ile yakın coğrafyadaki ekonomilerde belirleyici rol oynamayı planlamaktadır. Bu bağlamda, 2014 itibariyle dünya toplam enerji tüketiminde birinci sırayı koruyan Çin için İran doğalgazı, son derece önemli bir enerji girdisi olarak tanımlanmıştır. Bu bağlamda İran için Türkiye üzerinden Avrupa pazarına açılmak kadar Pakistan üzerinden Çin'e açılmak da bir fırsat olarak ortaya çıkmıştır. Her ne kadar Pakistan, Türkiye gibi büyük ölçekli boru hattı projelerini destekleyecek kadar altyapısı kuvvetli ve ekonomik temeli sağlam bir ülke olmasa bile özellikle İran'da İDMO ve ılımlılar arasında devam eden siyasi görüş ayrılıkları ibrenin Pakistan-Çin eksenine kaymasına sebep olabilir. Aynı şekilde Rusya da, Tahran'daki mevcut etkisini kullanarak İran'ı doğuya yöneltebilir ve bu fırsatla Avrupa üzerindeki doğalgaz tekelini koruyabilir.

Sonuç: Teknik mi, Siyaset mi?

İran doğal gazının ihracı, Çin'den Avrupa'ya kadar uzanan geniş bir coğrafyanın öncelikli meselelerinden bir tanesidir. Güney Pars doğal gazının uzun vadede getireceği yüksek oranda arz, büyük ekonomilerin üretim, tüketim, GSMH ve büyüme gibi istatistiklerini yakından etkileyecektir. Siyasi olarak bakıldığında İran gazının ihracı, ilk etapta Rusya'nın gaz tekelini etkileyeceğinden hem Rusya, hem de Rusya'ya bağımlı ülkeler nezdinde de öncelikli konulardan biridir.

Teknik ve rasyonel-iktisadi perspektif üzerinden bakıldığında İran'ın Türkiye üzerinden TANAP projesine eklenmesi ve bu yolla Avrupa pazarına açılması en verimli yol olarak gözükmektedir. Güney Pars gaz sahasını ihraç edilebilir seviyeye getirmek için Avrupa ve ABD-bazlı petrol şirketleriyle anlaşmak en hızlı sonucu getirecektir. Ancak her iki seçenek de İran'ın şahinleri ve özellikle İDMO için en kötü senaryo olarak masada kalacaktır. İDMO ilk etapta Hatem-ül Enbiya üzerinden milli imkanlarla Güney Pars'ın altyapısını oluşturmayı tercih edecek, bu çaba yetmediği taktirde de Rus veya Çin yatırımı çekmeye çalışacaktır. Uzun vadede ise İDMO, bu gazın Çin'e tedarikine sıcak bakacak ve bu amaçla iç siyasette de çok sert mücadeleler verecektir.

Sonuç ne olursa olsun İran doğal gazının ihracı, Türkiye için de hem iktisadi, hem de siyasi bakımdan öncelikli konulardan birisi olmaya devam edecektir.

DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ YENİDEN DÜŞÜNMEK

İsmail Hakkı POLAT

Khas öğretim görevlisi

Son dönemde iş dünyasının sürekli konuştuğu Nesnelerin İnterneti, Endüstri 4.0, Büyük Veri, 4. Endüstri Devrimi gibi Dijital Dönüşüm kavramlarının sosyal bileşenlerini de tartışmaya dahil etmeden yenilikçi bir dönüşümü gerçekleştirmek mümkün görünmüyor.

Şu sıralar, Dünya Ekonomik Forumu kurucusu Prof. Klaus Schwab'ın yazdığı "4. Endüstri Devrimi" kitabını okuyorum. Ocak ayındaki 2016 Davos Zirvesi öncesi piyasaya çıkan kitap, 18. yüzyılda Sanayii Devrimi'yle başlıyor. 19. yüzyılda Fordist seri üretimle devam ediyor. 20. yüzyılın sonlarında üretimde otomasyonla birlikte 3. aşamasına geçiliyor. Nihayet 21. yüzyılda üretim sistemlerinin siber ağlara bağlanmasıyla bambaşka bir boyuta geçmeye hazırlanan 4. aşama bu endüstriyel sıçramayı, tarihsel ve dönüşümsel yönleriyle ele alıyor.

Prof. Schwab, kitabın önemli bir bölümünü dönüşüm sürecine ayırarak; bunun ekonomik, ticari, yerel-küresel ama özellikle bireysel ve toplumsal etkilerine odaklanmış. Bireysel etkiler kısmında dönüşümün kimliksel, moral ve etik; toplumsal etikler kısmında da gelir dağılımındaki eşitsizlik ve orta sınıfın buna tepkisi ile dönüşümle birlikte hayatımıza girmekte olan siber cemaat olgularına dikkati çekerek, önümüzdeki dönemde bizi ne tür bir geleceğin beklemekte olduğunu değerlendirmiş.

Kuşkusuz Prof. Schwab'ın kitapta dijitalleşme ile hayatımıza giren dönüşüm olgularına sadece ticari değil, sosyal boyutlarıyla da yer vermesi altı çizilmesi gerekecek kadar önemli. 45 yıldan beri her yıl ocak ayında dünya ekonomisinin en etkili oyuncularını bir araya getirerek küresel ekonominin yönünü şekillendiren bu önemli etkinliğin kurucusunun dikkati çekmeye çalıştığı hususlara bakarsak, dünyanın gidişatının bunu zorunlu kıldığını görebiliriz. Aslında bu gidişatın bir önceki çağ değişiminin ana odağı, sanayii tarafından değil aksine bilgi-iletişim, telekomünikasyon ve medya gibi teknolojik ama sanayii dışı araçlar ve bu sayede oluşan internet ortamında geliştirilen inovasyonlar sayesinde güçlenen sanayii dışı sektörler tarafından vücuda getiriliyor. Bu dönüşümü geç fark eden sanayii sektörünün de "Endüstri 4.0", "4. Endüstri Devrimi" kavramları altında bu dönüşüm sürecine katılması, gerek tüm dünyada üretimin daha verimli ve rekabetçi hale gelmesi, gerekse artacak küresel ekonomik hasıla açısından sevindirici.

Ancak Prof. Schwab'ın da dikkati çektiği husus, bu dönüşümün bir önceki Endüstri Devrimi'ne benzer biçimde sadece üretim araçları ve teknolojiyle yakalanması mümkün değil. Bu açıdan olayı sadece "insansız ve internete bağlı robotlu üretim" boyutuna indirgeyen bir anlayışla sorunlar çözülemez, aksine artar. Kendi sınırları içinde mutlu hayat süren Batı Dünyası'nın Orta Doğu'daki insanlık dramlarına kayıtsız kalamayacağı bir dünyada yaşıyoruz artık.

Robotların işsiz bırakacağı mavi yakalıların sorunlarıyla ilgilenmeyen, akıllanan makine ve nesneler üzerinden ticari rekabet gücü kazanırken bunun yaratacağı bireysel, kamusal alandaki kimliksel, ahlaki ve etik sorunlara kulak tıkayan bir 4. Endüstri Devrimi ne ilerleyebilir, ne de yaşayabilir. Çünkü bu geleneksel iş yapma anlayışının dışında gelişen dünya, yeterince büyüdü. Sadece birkaç yıldır gündemimize giren ve daha henüz emekleme döneminde olan 4. Endüstri Devrimi, Nesnelerin İnterneti gibi olguların, 1990'lı yıllardan bu yana bireyleri, toplumları radikal bir sosyallikte dönüştüren bu siber kültür ile bütünleşmeden salt ekonomik ve ticari güce dayanarak bir devrim gerçekleştirmesi zor hatta imkansız.

Halihazırda çoğunluğu bu yeni kültürün içine doğmuş 25 yaş altı 3 milyar insan var 7.3 milyarlık dünyamızda. (Bu rakam 325 milyonluk ABD'de 130 milyon, 82 milyonluk Türkiye'de ise 35 milyon.) Dünyanın yaklaşık yüzde 40'ını oluşturan bu genç kuşağı, onların yetişme biçimlerini, alışkanlıklarını ve dünyaya bakışlarını kısacası bu yepyeni sosyal dokuyu hiçe sayarak geleneksel iş yapış biçimleri üzerinden ilerlemek mümkün olabilir mi?

Bu soruyu çok basit bir örnekle cevaplamaya çalışalım: Her nesnenin akıllanıp İnternet'e bağlanacağı Endüstri 4.0 ortamında mükemmel biçimde kurgulanan robotlu üretim sistemleri ile en ileri zekaya sahip pazarlama ve yönetim sistemleri, bu kurgunun dışında kalan 'ama siber kültüre çok daha hakim gençler tarafından hacklenirse' ne olacak? İşte bu vb. örneklere Endüstri 4.0 oyuncuları tarafından çok daha fazla kafa yorulması ve Prof. Schwab'ın da işaret ettiği gibi bu yeni kuşağı da sistemin içine hakkaniyetli bir iş ve gelir bölüşümüyle dahil edecek sosyallikte planlanması gereken bir dijital dönüşüm döneminin eşiğindeyiz. Bunun devrim olup olmayacağı ise ticari oyun planlarının sosyal dokularla ne kadar bütünleşeceğiyle orantılı. Geçtiğimiz günlerde Ali Koç'un yaptığı kapitalizm karşıtı ilginç çıkışları da bu çerçevede değerlendirmekte fayda var.

Bitirirken, maalesef kitapta altı çizilen metinlerin çoğu ticari ve işle ilgili. Prof. Schwab'ın işaret ettiği olayın sosyal boyutuna değinen metinlerin ne altı çizili ne de üzerinde herhangi bir not var.

SAKLI BİR AÇIK HAVA MÜZESİ İSTANBUL MANİFATURACILAR ÇARŞISI

Öğr. Gör. Dr. Şehnaz ŞİŞMANOĞLU

Khas Türk dili koordinatörü
FOTOĞRAF: Ulaş TOSUN

Ali Teoman Germaner, Soyut Kompozisyonu

Bugün Unkapanı'ndan Aksaray ya da Taksim istikametine yönelenler için her gün önünden geçtikleri bir yapı: İstanbul Manifaturacılar Çarşısı. 80'li yıllarda burası Plakçılar Çarşısı olarak da anılmış. Günümüzde tanınmış müzisyenlerin ilk plaklarını çıkaran bazı müzik şirketlerinin merkezi de hala orası.

İstanbul trafiğinin ve keşmekeşinin arasında belki ancak toptancıların ve birkaç plak meraklısının uğrak yeri olsa da İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ) blokları, Türkiye Mimarlık tarihinin belki de hala aşılamamış, geçmişle moderni birleştiren ve almasını bilenlere mimarlık ve şehir planlamacılığı dersleri sunan çok özgün bir "Açık Hava Müzesi" niteliğinde.

İMÇ'nin hangi nedenlerle ve nasıl inşa edildiğine dair Görkem Kızılkayak tarafından yazılmış olan *İmece'den İMÇ*'ye başlıklı kitap önemli bilgiler içeriyor.

II. Dünya Savaşı'nın özellikle ekonomi alanındaki olumsuz etkilerinin 1950'li yıllarda yavaş yavaş dağılmasıyla Sultanhamam'a da çeşit çeşit kumaşlar gelmeye ve ticaret canlanmaya başlar. Sultanhamam'ın dar sokakları artık manifaturacılara yetmez olunca da yeni ve modern bir çarşı kurma fikri oluşur. Bu fikir kısa sürede kuvveden fiile çıkar (gücü harekete geçirmek) ve 1954 yılında söz konusu projeyi gerçekleştirmek üzere "Sınırlı Sorumlu İstanbul Manifaturacılar ve Kumaşçılar Çarşı Yapı Kooperatifi" kurulur. Anadolu'dan gelen tüccarlara kolaylık olması için çarşının önce Haydarpaşa'da kurulması düşünülür ancak belediyeyle yapılan görüşmeler ve 1950'li yıllarda Adnan Menderes'in başlattığı imar faaliyetleri gündeme Unkapanı'nı getirir. Saraçhane'den Unkapanı'na inen Atatürk Bulvarı'nın açılma çalışmaları sırasında Bozdoğan Kemeri'nden Haliç'e doğru uzanan bölge kooperatife önerilir ve uzun bürokratik işlemlerden sonra 1959 yılında arsa manifaturacıların olur.

Satış işlemleri devam ederken 1958 yılında Belediye'nin de isteği üzerine öncelikle Mevzi İmar Planı Yarışması açılır. Böylece, mimari proje yarışması öncesinde arazinin istimlak sınırları ve imar durumu netleştirilmek istenir. 1960 tarihinde açılan ikinci yarışmayla ise Doğan Tekeli, Sami Sisa ve Metin Hepgüler'in hazırladığı mimarlık projesine birincilik ödülü verilir. Şimdi sıra bu iddialı projeyi gerçekleştirmeye gelmiştir.

Projenin uygulamada çeşitli zorluklar içeren birçok yanı vardır. Her şeyden önce arsa, Tarihi İstanbul Yarımadası'nda farklı dönemlere ait Osmanlı ve Bizans eserleriyle çevrelenmiştir. Projenin mimarı Doğan Tekeli, arsanın bu eşsiz konumunu İmece'den İMÇ'ye başlıklı kitapta şu şekilde anlatmaktadır: "Çarşı arsası Tarihi İstanbul Yarımadası'nda; Fatih ve Süleymaniye Külliyeleri'nin oturduğu tepeler arasında kalan vadide ve İstanbul'u Beyoğlu'na bağlayan ana trafik yolunun bir kenarında; bir kilometreye yakın boyda bir şerit halindedir. Arsanın üst başında Bizans su kemerleri ve Şehzadebaşı Külliyesi, daha geride Süleymaniye Külliyesi, arada Vefa Kilise Camii'leri, bulvarın karşı tarafında Molla Zeyrek Camii (Pantokrator Kilisesi) bulunmaktadır. Bulvar üzerinde çarşı sahasının ortasında Şebsafa Kadın Camii, Unkapanı'na doğru geride ise Hacıkadın Camii ve Hamamı, Atlama Taşı ve Yavuz Sinan camileri yer almaktadır." Ayrıca inşaat sırasında bazı mezarlarla karşılaşılmış ve mezar taşları üzerinde yapılan araştırmalarda, mezarlardan birinin Fatih Sultan Mehmet'in hocası ve İstanbul'un ilk belediye başkanı kabul edilen Hızır Bey'e, diğerinin ise 17. yüzyıla damgasını vuran Kâtip Çelebi'ye ait olduğu ortaya çıkarılmıştır.

Mimarlardan oluşan ekip, hem bu tarihsel dokuyu bozmadan onunla uyumlu bir şekilde varlığını devam ettirecek bir yapı inşa etmeyi hem de yapının kendisini tarihsel birikime ve çağdaş sanata aynı anda gönderme yapan bir proje olarak düşünmüşler. Bunu yaparken de binaya taşınacak olan Sultanhamam esnafının ihtiyaçlarına hizmet edecek, onların ticari faaliyetlerini geliştirecek ve modern bir yapı içerisinde disipline edecek bir işlevsellik tasarlamayı ihmal etmemişler.

Bu hedefler doğrultusunda, öncelikle yapıyı oluşturan 6 Blok, sözü edilen tarihsel eserleri ve her şeyden önce Süleymaniye Külliyesi'nin görünümünü etkilemeden yerleştirilmiş. Bununla yetinmeyip, bu eserlerin izlenebilmesi için manzara terasları tasarlamışlar ve geleneksel öğeleri modern bir anlayışla tasarımlarında uygulamışlar. Bunun için Süleymaniye Mahallesi'nin geleneksel konutlarını, Tahtakale'nin hanlarını, Kapalıçarşı'yı incelemişler ve Prof. Dr. Metin Sözen'in de belirttiği gibi Osmanlı geleneksel mimarisinin avlu, çeşme, şadırvan gibi çeşitli unsurlarını modern tasarımlarıyla bütünleştirmişler.

Bunları bilerek İMÇ'ye girdiğinizde, binaların üzerindeki bazı çıkıntıların ne denli cumbaya benzediğini, binaların içerisindeki boşlukların avlu işlevini üstlendiğini ve meydanın ortasında artık büfeye dönüştürülmüş yapının aslında modern bir şadırvan olduğunu daha kolay fark ediyorsunuz.

Türkiye'nin en büyük inşaatlarından biri olduğu söylenen ve her karesi özenle planlanmış 160 bin metrekarelik dev yapı yedi yılda tamamlanır. Proje aynı zamanda bir defada ve tek elden yapılan dünya çarşılarının en büyükleri arasındadır. Menderes döneminde inşaatı başlanan yapının açılışını 22 Nisan 1967'de dönemin Başbakan'ı Süleyman Demirel oldukça kalabalık bir topluluk önünde yapar. Açılış töreninde Cibalikapı Kız Lisesi öğrencileri de hazır bulunmuştur. Çarşı açılır; ancak önceleri Sultanhamam ve Tahtakale esnafı buraya rağbet etmez, binden fazla dükkândan sadece yirmi-otuzu dolar. 70'lere gelindiğinde iki önemli olay çarşının canlanmasını sağlar. Birincisi, Katırcıoğlu Han'ın yanması, diğeri ise ünlü kadife üreticisi Epengle firmasının İMÇ'ye taşınmasıdır. Biri olumsuz diğeri olumlu bu iki olay sonucunda bloklar dolmaya başlar. 70'lerin sonunda artık çarşı, her biri farklı iş kollarında üretim yapan firmaların adlarıyla anılmaktadır; çarşıya müzikçiler, "İstanbul Müzikçiler Çarşısı", mefruşatçılar "İstanbul Müzikçiler Çarşısı", makineciler ise "İstanbul Makineciler" demektedir artık.

80'ler ise müzik piyasasının kalbinin İMÇ'de attığı yıllardır. Dönemin gözde plak şirketlerinden Coşkun Plak'ın sahibi Kudret Coşkun, İmece'den İMÇ'ye kitabında o yıllarda dükkanlarına gelen ünlüler arasında Müzeyyen Senar, Zeki Müren, Ayla Algan, Safiye Ayla, Sezen Aksu, Barış Manço, Fikret Kızılok ve nicelerini sayıyor. Şimdilerde ıssız ve terkedilmiş bir görünüm arz eden Plakçılar Çarşısı'nı düşündüğünüzde sanki tarih öncesinden bahsediliyor gibi hissediyorsunuz. Bu noktada, İMÇ'nin müzik sektöründeki önemini daha yakın tarihler için öne çıkaran bir film olarak 2004 tarihli Ezel Akay filmi Neredesin Firuze?'yi hatırlatmakta yarar var.

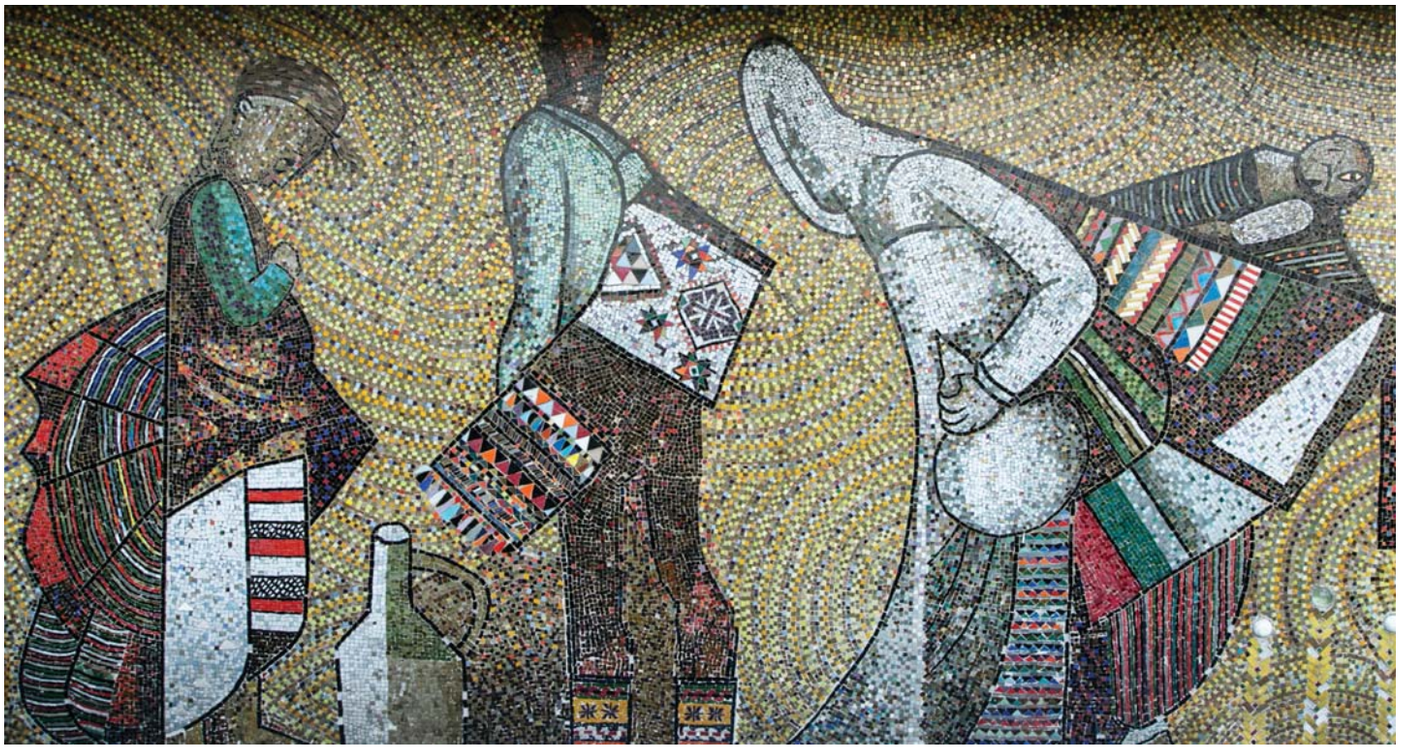

Eren Eyüboğlu, Mozaik Pano

2000'li yıllara gelindiğinde ise İMÇ binası bütün yurdu saran kentsel dönüşüm rüzgârlarından kendini kıl payı kurtarır. 2005 yılında İMÇ yönetimi, tesadüfen üzerinde bulundukları arazide yapılmak istenilen imar değişikliği planından haberdar olur. Bu plana göre İMÇ yıkılacak ve yerine geleneksel Osmanlı evi esas alınarak "50 prestij konut" yapılacaktır. İMÇ yönetimi hemen plana itiraz eder. Üç yıl boyunca yıkım tartışmaları sürer ve mimarlık, üniversite, basın ve sanat çevrelerinde bu karar büyük bir tepkiye neden olur. Destek amacıyla 2007 İstanbul Bienali mekânlardan birini İMÇ olarak belirler; "İade-i İtibar" başlıklı bir broşür yayınlanır ve nihayet 2008 yılı Temmuz ayında Danıştay yıkım kararını bozar.

İstanbul'un ilk belediye başkanı kabul edilen Hızır Bey'in türbesi

Çağdaş Türk Sanatının Dokuz Önemli Eseri

İMÇ yalnızca yukarıda bahsettiğim özellikleriyle değil, bünyesinde barındırdığı önemli sanat eserleriyle de mimarlık tarihi uzmanı Uğur Tanyeli'nin değişiyle bir "Açık Hava Müzesi" niteliğinde. Tanyeli, gazeteci Ersin Kalkan'a verdiği röportajda, İMÇ'nin, içinde dönemin güncel sanat yapıtlarına yer verişi açısından, Türkiye'de hala aşılmamış bir doruk olduğundan söz ediyor. Hatta İMÇ'deki sanat yapıtlarının metrekare olarak toplam yüzölçümünün İstanbul Modern Sanat Müzesi'ndekilerden fazla olduğunu iddia ediyor. 1967 yılında açılan çarşıya sanat eserlerini yerleştirme fikri çarşının mimarlarından Doğan Tekeli'ye ait. Tekeli, *İmeceden İMÇ*'ye başlıklı kitapta, o dönem yapılara sanat eseri koyma fikrinin yaygın olduğundan söz ediyor ve şöyle devam ediyor: "Bu yapı çağdaş Türk sanatından örnekler taşımalı dedim. Süleymaniye'de nasıl Karahisâri'nin hatları, Sarhoş İbrahim'in vitrayları var, bu da öyle bir şey; çağın Türk sanatından bir örnek taşımalı…"

Tekeli'nin önerdiği bu fikir, sekiz sanatçının dokuz eserinin çarşının farklı bloklarına yerleştirilmesiyle sonuçlanıyor. Bu eserler şunlar;

I. Blokta Kuzgun Acar'ın "Kuşlar" heykeli,
I. Blokta Füreya Koral'ın seramik panosu,
I. Blokta Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun mozaik panosu,
I. Blokta Eren Eyüboğlu'nun mozaik panosu,
II. Blokta Bedri Rahmi Eyüboğlu'nun "İstanbul" mozaik panosu,
II. Blokta Yavuz Görey'in beyaz mermer çeşme plastiği,
V. Blokta Ali Teoman Germaner'in doğal taştan duvar rölyefi,
V. Blokta Sadi Diren'in seramik panosu,
VI. Blokta Nedim Günsür'ün "Atlar" mozaik panosu.

İMÇ'ye bu bilgiyle gittiğinizde eserleri bulmanız ve görmeniz hiçte zor değil. Özellikle Bedri Rahmi'nin mozaik İstanbul panosu otobüs duraklarının hemen arkasında olmasıyla çok dikkat çekici. Maalesef bazı eserlerin çevresine konan ticari levhalar, hatta bazı mozaiklerin üstündeki karalamalar ve tahribat eserlerin güzelliğine gölge düşürüyor. Bazı sanatseverler ve gönüllüler bu tahribatı en aza indirmek üzere 2008 yılında bir çalışma başlatmışlar. Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, Özel Sektör Gönüllüleri Derneği, Yapı Kredi Bankası bünyesindeki Tangram Ekibi ve restorasyon uzmanlarının katılımı ile dokuz eserin temizlik ve bakımları yapılarak sanatçılar ile eserleri hakkında bilgi levhaları yerleştirilmiş.

2013 yılında ise Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı; İMÇ yönetimi ve Fatih Belediyesi'nin de desteğiyle İMÇ 1. Blok dış cephesinde asılı duran ve çarşının sembolü haline gelen Kuzgun Acar'ın "Kuşlar" heykelinin restorasyon ve konservasyon işlerini üstlenmiş. Kültür Bilincini Geliştirme Vakfı, restorasyon sonrasında eserin İMÇ'ye iadesiyle birlikte bir dizi etkinlik de düzenlemeyi planlıyor.

Umarız "Kuşlar" bir an önce yuvalarına geri döner ve İMÇ Blokları'nın koridorları alışverişe gelenlerin dışında artık sanatseverlerle de dolmaya başlar...

Bedri Rahmi Eyüboğlu, İstanbul, Mozaik Pano

TÜRKİYE'DEKİ KADININ EN BÜYÜK İKİ SORUNU EĞİTİMSİZLİK VE KOCA ŞİDDETİ

Yrd. Doç. Dr. Aslı ÇARKOĞLU-Doç. Dr. Mary Lou O'NEIL

Khas öğretim üyeleri

Kadınlık ve erkekliğin toplumsal olarak belirlenen özellikleri zaman içinde toplumsal yapının değişimine paralel farklılaşma gösterir. Toplumsal cinsiyet olarak nitelendirdiğimiz bu kadın ve erkek olmaya atfedilen özellikler sosyal bilimlerin hemen her alanında yakında izlenen bir olgudur. Kadir Has Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Merkezi de bu kavramı çalışmalarının odağına yerleştirmiş sosyal bilimcilerin buluşma ve birlikte çalışma noktası olmak amacıyla kuruldu. Bu yıl ikincisi gerçekleştirilen "Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Algısı Araştırması" bu gibi çalışmalardan biri. Araştırma grubu sosyoloji (Doç Dr. Mary Lou O'Neil), siyaset bilimi (Prof. Dr. Şule Toktaş), iletişim (Prof. Dr. Banu Baybars Hawks ve Yrd. Doç. Dr. Suncem Koçer) ve psikoloji (Yrd. Doç. Dr. Aslı Çarkoğlu) alanlarında çalışan akademisyenlerden oluşan bu çalışmanın amacı; Türkiye'de kadınlık ve erkekliğe atfedilen kimi özelliklerin ülkedeki aile, çalışma ve siyaset dünyamızdaki yansımalarını değerlendirmek ve zaman içinde değişimini izlemek. Bu yansımalar çoğunlukla ülkenin "kadın sorunu" olarak adlandırılıyor olsa da bu sorunların hiçbir zaman sadece kadınlarla sınırlı kalmayıp, ülkedeki tüm birey ve kurumların yaşantı ve işleyişini etkilediğinin altını çizmek isteriz. Hayatımızın böylesine merkezinde olan bu kavramın 2016 Türkiyesi'nde nasıl bir şekle büründüğüne bir göz atalım.

Bu yazıda sunulacak sonuçlar, 2016'nın Şubat ayında 26 ilden 1200 (600 kadın, 600 erkek) katılımcı ile yüz yüze yapılan bir anket çalışması sonucunda elde edildi. Katılımcılardan kendi yaşantılarına dair bilgiler vermenin yanı sıra tutum ve algılarının anlaşılmasına yönelik bir dizi konuda fikir belirtmeleri de istendi.

Aile Yaşamında ve Günlük Yaşamda Kadın ve Erkek Ne Kadar Eşit?

Yarısından fazlası (yüzde 56.6) halen evli veya boşanmış/dul olan katılımcılar, eşleri ile genelde aile ya da arkadaş ortamlarında tanıştıklarını ve tanışmadan ortalama 2.5 yıl sonra evlendiklerini, bu kararı da yüzde 36'sının eşleri ile ortak verdiklerini belirttiler. Evliliğe kararda bir sonraki en sık rastlanan yöntem görücü usulü iken (yüzde 33.6), bu durumun yaşlılarda (36 yaş ve üstü) gençlere (35 yaş ve altı) oranla daha sık yaşanan bir durum olduğu görüldü. Katılımcıların ortalama 2 çocuğa sahip ailelerinde kız çocukların oğlan çocuklara oranla yüzde 6 daha düşük oranda okula gitmekte oldukları görüldü.

Erkeklerin ev işlerine ve çocuk bakımına katkılarının da değerlendirildiği çalışmada, erkeklerin ev işlerine sınırlı katkı sağladığı ve bu katkının da evin ev dışı ile olan ilişkisini kurma düzeyinde kaldığı görüldü (düzenli tamirat/bakım işleri yapanlar yüzde 48.2; ev alışverişi yapanlar yüzde 45.7). En az düzenli katkı sağlanan ev işleri ise yüzde 10.2 ile bulaşık ve yüzde 11 ile çamaşır ve temizlik. Çocuk bakımı konusunda da oldukça sınırlı düzenli katkı verdiği görülen erkeklerin, en sık yaptıklarını belirttikleri bakım işleri yüzde 37.5 ile "aileyi dışarı/gezmeye çıkarma" ve yüzde 23.5 ile çocukları ile oyun oynama oldu. Babaların yüzde 20'sinin aileleri ile hiç beraber gezmediği, yüzde 26.4'ünün ise çocukları ile hiç oynamadığı görüldü. Babalar tarafından en az yapılan çocuk bakım işi ise alt değiştirme.

Katılımcıların, 15 yaşından küçük çocuklar için uygun görülen davranışlara dair fikirleri ise şöyle: "Bisiklete binmek" yüzde 71.9 tarafından hem kız hem oğlan çocuklar için uygun bir davranış olarak görülürken, çocukların "ev dışında bir işte çalışması" yüzde 65,7 tarafından uygun bulunmadı. Ankete katılımcılarının verdiği cevaplardan kız çocuklarının ev içi işlerine daha uygun görüldüğü, oğlan çocukların ise ev işlerine katılımının büyük oranda uygunsuz görüldüğü anlaşılıyor.

Türkiye'nin Kadın Sorunları: Şiddet ve Çocuk Yaşta Evlendirilme

Araştırmada, Türkiye genelinde kadınların en büyük sorunu olarak yüzde 77,8 ile "şiddet" ön plana çıktı. Ancak "şiddet" seçeneğinin, 2015 yılında çıkan yüzde 86,6'lık oranın gerisinde kalması dikkat çekti. "Türkiye'de kadının en büyük sorunu şiddettir." diyen erkeklerin oranı yüzde 79,8 olurken, kadınların oranı ise yüzde 75,7'de kaldı. Kadınların erkeklerden daha yüksek oranla "kadının en büyük sorunudur" dediği bir başlık ise "eğitimsizlik" oldu (yüzde 34,8). Her iki grubun da kadın sorunu olarak tespit ettiği konular ise "kadın-erkek eşitsizliği" (yüzde 41,5).

Araştırmada ortaya çıkan bir başka ilginç sonuç ise aile içi şiddet konusunda belirlendi. Çalışmaya katılanların yüzde 63,3'ü "aile içi şiddetin boşanmak için yeterli bir sebep" olduğunda birleşirken, kadınlarda bu oran yüzde 67,4, erkeklerde ise bu ifadeye katılım yüzde 59,2'de kaldı. "Erkek ailenin dirlik düzeni için zaman zaman şiddete başvurabilir" ifadesine olumlu yaklaşan kadın katılımcıların oranı sadece yüzde 11,8 iken erkeklerde bu oran yüzde 17 çıktı.

Türkiye'de en sık kadın cinayeti sebebi olarak gündeme gelen boşanmış bir kadının iffetinin eski kocasını ilgilendirip ilgilendirmediği sorusuna kadınlar yüzde 57.7 oranında "hayır ilgilendirmez" derken erkeklerin yüzde 46'sı aynı yönde cevap verdi. "Kocasız kadın sahipsiz eve benzer" ifadesine yüzde 31.2 kadın katılırken erkekler arasında yüzde 42.5 erkek bu ifadeye katıldığını belirtti.

Araştırmada "18 yaşından küçük çocukların evlendirilmesi" ile ilgili ifadelere katılım da incelendi. Ankete katılanların yaklaşık dörtte üçü "18 yaşından küçük çocuklar hiçbir şart altında evlendirilmemelidir" derken, "çocuk gelinler" olarak bilinen 18 yaşından küçük kız çocuklarının evlendirilmesinin yaygın bir sorun olduğu katılımcıların yüzde 86.4'ü tarafından kabul edildi.

Çalışma Hayatında Eşitlik Var mı?

Araştırmanın "Çalışma Hayatında Kadın" başlıklı bölümünde çıkan sonuçlarda ise kadınlar açısından oldukça sorunlu bir tablo ortaya çıktı. Ankete katılan kadın katılımcıların yüzde 64,8'i şu an çalışmadığını ifade ederken, katılımcı kadınların yüzde 45'inin hayatları boyunca hiç ücretli çalışmadıkları saptandı. Çalışmayan gruba "Hangi imkanlar sağlansaydı çalışmak isterdiniz?" diye sorulduğunda ise ilk sırada "baba/eş/aile izni"ni gösterilirken, bunu "eğitim" izledi. "Türkiye'de şu anda kadın ve erkekler eşit hak ve imkanlara sahipler midir?" sorusuna ise kadınların yüzde 79'u, erkeklerin de yüzde 71'i "hayır" cevabını verdi. Bu olumsuz cevapta geçen yıldan bu yıla yüzde 8'lik artış olduğu gözlendi.

Öte yandan "Kocası izin vermiyorsa kadın çalışmamalıdır" ifadesine kadın katılımcıların yüzde 35,3'ü, erkek katılımcıların ise yüzde 45.2'si katıldı. "Çalışma arkadaşlarını fiziksel olarak taciz eden biri bu sebeple işten atılmalıdır" seçeneğine yüzde 73,7 oranında olumlu cevap verdi. Erkeklerde bu sorudaki olumlu yanıt oranı yüzde 71'de kalırken, sözlü tacizin işten atılma sebebi olmasına olumlu cevap veren kadın katılımcıların oranı yüzde 73,8; erkek katılımcıların oranı ise yüzde 70,3 oldu. "Çalışan bir kadın çocuklarına daha iyi bir anne olur" ifadesine ise kadınların yüzde 50.2'si erkeklerin ise sadece yüzde 38.3'ü katıldı.

"Sağlık Sistemimiz Kürtajı Engelliyor"

Araştırmada çokça tartışılan "kürtaj" konusunda fikirler de soruldu. Çiftlerin kürtaj yaptırmaya birlikte karar vermesi gerektiğini savunan katılımcıların oranı yüzde 78,9 olarak belirlendi. "Kürtajı zorlaştıran bir sağlık sistemimiz var" ifadesine katılanların oranı yüzde 56,9 iken, "Kürtaj kadının en temel hakkıdır, yasaklanamaz" diyenlerin oranı yüzde 43,6 oldu. Bu oranın 2015'ten 2016'ya yüzde 10'a yakın düşüş göstermesi ise dikkat çekti.

AB Adaylığı Kadın Hakları İçin Sönen Bir Umut

Anketin Avrupa Birliği (AB) üyeliğinin kadın sorunlarına yansımaları ile ilgili kısmında görülen sonuçlar AB üyelik sürecinin Türkiye'de kadın haklarının gelişmesine katkı sağlayıcı bir etken olarak görülmekten uzaklaştığını ortaya koydu. "AB üyeliği kadın hakları yönünden faydalıdır" ifadesine katılım 2015'de yüzde 67.3 iken bu yıl 64.4'e düşüş gösterdi. Benzer şekilde "AB üyeliği kadınların aile içindeki rolünü tehlikeye sokar" ifadesine katılım ise 2015'den 2016'ya neredeyse ikiye katlanarak arttı ve yüzde 12.5'den 26.8'e yükseldi.

Muhafazakarlık Nereye Gidecek?

Sonuçlara genel olarak bakıldığında Türkiye'de toplumsal cinsiyet rollerine bakışın muhafazakar ve ataerkil yönelimli olduğu görülürken, kadınları -özellikle de genç kadınların- erkeklere oranla daha eşitlikçi algı ve tutumlara sahip oldukları gözlendi. Bir yıl sonra tekrarlanacak olan çalışmada, Türkiye'de kadın ve erkeklerin toplumsal olarak belirlenen özellikleri ve bu özelliklerde gözlenen muhafazakarlaşma yönelimleri takip edilecek.

Araştırmanın tam raporuna ulaşmak için:
http://www.khas.edu.tr/kadin/100
http://www.khas.edu.tr/2284/turkiye-arastirmalari-merkezi

AMERİKA SEÇİMİNİN KADERİNİ "ENDİŞELİ SEÇMEN" Mİ BELİRLEYECEK?

Dr. Gülfem SAYDAN SANVER

Siyasi danışman

8 Kasım 2016'da yapılacak Amerika Birleşik Devletleri Başkanlık seçimleri, seçime daha aylar olmasına rağmen şimdiden tartışmaların odak noktasına oturdu. Tartışmaların bu kadar erken başlamasının ana sebeplerinden biri Şubat ayında başlayan parti ön seçimleri. Adaylar, vaatler, seçmenler ve elbette kampanya süreçleri özellikle haber bültenlerinin gündeminin ana konusu haline geldi.

Geçen sene bu zamanlar, ABD'nin ünlü siyaset analistlerinin birçoğu 2008 yılında Barack Obama'ya karşı ön seçimleri kaybeden Hillary Clinton'ın Demokrat Parti'nin, ABD siyasi tarihinin en nüfuslu ailelerinden biri sayılan Bush ailesinden Jeb Bush'un da Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adayı olacağını tahmin ediyordu. Oysa bugün izlediğimiz seçim yarışı bize siyasetin bu kadar öngörülebilir olmayacağını bir kez daha gösteriyor.

ABD seçimlerinin seyrini daha iyi anlayabilmek için öncelikle kendine has bir seçim sistemi olan Amerikan seçim sürecini hatırlamakta fayda görüyorum.

ABD Başkanlık seçim süreci nasıl ilerliyor?

Amerikan seçim sistemine göre partiler, Demokrat ve Cumhuriyetçi Parti, başkan adaylarını ABD eyaletlerinde yaptıkları ön seçimlerle belirliyorlar. Ön seçimler seçim yılının Şubat ayında başlayan 5 aylık bir süreci kapsıyor. 1 Şubat'ta başlayan ön seçimlerin resmi bitiş tarihi 14 Haziran ama genellikle bu tarihten önce kazanan aday belli oluyor. Ön seçimleri kazanan adaylar partilerinin yazın yapılacak Ulusal Kongresi'nde (National Convention) resmen parti adayı olarak açıklanacak. Partilerin resmi başkan adayları 8 Kasım'da yapılacak ABD seçimlerinde yarışacaklar.

8 Kasım'da sandık başına giden Amerikan halkı, oy pusulasında partilerin başkan adayının adı yazılı olmasına rağmen, aslında direkt olarak başkan adayına oy vermiyorlar. "Seçiciler Kurulu" (Electoral College) denen ve sadece başkan seçmekle görevlendirilen bir meclisin delegelerini seçiyorlar. Seçilen delegelerin görevlerinin sembolik olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü hangi aday için seçilmişlerse, o aday için oy kullanmak mecburiyetindeler. Oy pusulasında başkan adayının adının yazılmasının ve bu meclisten hiç söz edilmemesinin nedeni de bu kural.

Genel seçimde, eyalette en çok halk oyunu kazanan aday, seçici delegelerinin tümünü kazanılmış sayılıyor. Yani bir oy farkla seçimi kazanan aday tüm delegeleri kazanıyor (Winner takes all). (Maine ve Nebraska bu kurala uymayan tek 2 eyalet). 538 üyeli Amerikan Kongresi'nde salt çoğunluğun oyunu (270 seçici delege) kazanan aday, başkan seçilmiş kabul ediliyor.

Seçiciler Kurulu'na seçilen delegeler seçimden sonraki Aralık ayının ikinci çarşamba günü seçildikleri eyaletin başkentlerinde toplanarak oylarını ilan ediyor ve ABD Başkanı resmen seçilmiş oluyor.

2016 Seçimlerinin Favori İsimleri Kim?

Cumhuriyetçi Parti'nin bu sene en çok konuşulan adayı Donald Trump. Zengin gayrimenkul kralının adaylığını ilan ettiği ilk gün kendi egosu için aday olduğu, ilk birkaç ön seçim sonrasında adaylıktan çekileceği düşünülüyordu. Oysa yaptığı çıkışlar, kullandığı söylem ve ön seçimlerdeki başarısı ile Cumhuriyetçi Parti'nin en favori başkan adayı olmayı başardı.

Partinin diğer favori iki ismi Ted Cruz ve Marco Rubio. Teksas Senatörü olan Cruz, özellikle muhafazakar değerlere yaptığı vurgu ile tanınıyor ve kendi deyimi ile "muhafazakar değerlerin" savunucusu olarak seçimlere giriyor. Florida senatörü Marco Rubio ise "Çay Partisi" (Tea Party)'nin yükselişi ile adını duyuran, seçimlerin en genç adayı.

Cumhuriyetçi Parti'nin en popüler isimlerinden biri olarak adaylığını açıklayan eski Florida valisi Jeb Bush ise Iowa ve New Hamsphire'ı kaybettikten ve 20 Şubat'ta South Carolina'da yapılan ön seçimlerde aldığı büyük yenilgiden sonra seçimlerden çekildiğini açıkladı.

Demokrat Parti cephesinde ise Hillary Clinton seçimin favori adayı olarak adaylığını açıkladı. 2008 yılında girdiği ön seçimlerde Barack Obama'ya karşı seçimleri kaybettikten sonra Obama yönetiminde Dışişleri Bakanı olarak da görev yapan Clinton, New York eyaletinden seçilen ilk kadın senatör olmayı başarmıştı.

Demokrat Parti'nin bu dönem sürpriz yapan ismi Bernie Sanders. Vermont Senatörü, kendini "Demokrat Sosyalist" olarak tanımlayan Sanders, 1981 yılından itibaren "Bağımsız Aday" olarak 3 dönem üst üste belediye başkanı seçilmeyi başarmıştı. 1990'da bağımsız aday olarak seçildiği kongre üyeliği görevini 16 yıl boyunca sürdüren Sanders, 2006'dan itibaren de bağımsız senatörlük görevini sürdürüyordu.

Seçimlerin İlk Kazananları

1 Şubat'ta Iowa'da başlayan ön seçimi Cumhuriyetçi Parti'de Tez Cruz 1., Donald Trump 2., ve Marco Rubio 3. olarak bitirirken 9 Şubat'ta New Hampshire yapılan seçimlerde Donald Trump 1. olmayı başardı. Aynı tarihlerde yapılan Demokrat Parti ön seçimlerinde ise Hillary Clinton % 44 ileride başladığı Iowa ön seçimlerini sadece % 0,2 puan fark ile kazanabilirken, New Hampshire seçimlerini Bernie Sanders'a %22'lik oy farkıyla kaybetti.

Iowa ve New Hampshire toplam seçmen bazında bakıldığında seçmenlerin oldukça küçük bir oranını temsil etmelerine rağmen, geleneksel olarak önemli sayılan 2 eyalet olduğu için aylarca tüm haber bültenlerinin gündemini oluşturdu. Bu eyaletler özellikle kazanan adayların kampanyalarının büyük ivme kazandırması ile ünlü. Nitekim Sanders'ın New Hampshire zaferi konuşmasının ardından sadece akşam saat 20:45 ile 21:45 arasında bireysel bağışçılardan kendisinin kampanyasına 500 bin dolar destek toplandığını biliyoruz. Bireysel bağışçıların yoğun ilgisi nedeni ile internet sitesi kilitlenen Sanders, ertesi gün toplamda 6 milyon dolara yaklaşan bağış topladı.

20 Şubat'ta Demokratlar için Nevada, Cumhuriyetçiler için ise South Carolina'da yapılan ön seçimler büyük önem taşıyordu. Özellikle Trump ve Sanders'ın galibiyetlerini bu eyaletlere taşıyıp taşımayacakları merak konusuydu. Seçim sonrasında Trump beklenen başarıyı yakaladı ve % 32,5 oy oranı ile tekrar 1. olarak seçim galibiyetini ilan etti. Ted Cruz'un 2. (% 22,5), Marco Rubio'nun 3. (% 22,3) olduğu bu seçimlerde Trump, en yakın adayına % 10 fark atarak artık herkese Cumhuriyetçi Parti'nin favori adayı olduğunu gösterdi. Demokrat Parti'de ise Clinton'ın % 53 ile kazandığı seçimlerde Sanders % 47 oy oranına ulaştı. Yaklaşık % 30 geride seçim yarışına başlayan Sanders'ın % 6 oy oranı ile kaybetmesini kimi analistler büyük başarı olarak niteliyor. Kimi analistler ise Clinton'ın bu başarısının, özellikle Latin ve Afrika kökenli Amerikalıların çoğunlukta olduğu eyaletlerde Sanders'ın başarılı olamayacağının bir ön habercisi olduğunu savunuyor.

23 Şubat'ta Cumhuriyetçi Parti adayları Nevada'da, 27 Şubat'ta

da Demokrat Parti adayları South Carolina'da yarışacaklar. Mart ayı ön seçimler açısından büyük bir öneme sahip. "Süper Salı" olarak geçen mart ayının ilk salısı 13 eyalette birden ön seçimler yapılacak ve parti adaylıkları büyük olasılıkla daha da şekillenmiş olacak.

Seçim Kampanyası ve Siyasi Krizler

"Seçim Kazanmanın Kurallarını "Siyasi Krizler" Değiştirebilir" başlıklı PANORAMA *Khas*'ın 16. sayısında yayınlanan yazıda Demokrat Parti'nin 4 Kasım 2014 tarihindeki ara seçimlerde Cumhuriyetçilere karşı ciddi bir mağlubiyet yaşamalarının arka planında ekonomi olduğunu bahsetmiştim. Greenberg Quinlan Rosner araştırma şirketinin o dönem yaptığı araştırmaya göre, Amerikalıları'n % 45'i ekonomiyi ülkenin en büyük sorunu olarak görüyor ve yine aynı araştırma sonuçlarına göre, Amerika Birleşik Devletleri'nde ekonomik durumun kötü olduğunu düşünenlerin oranı % 70'i buluyordu. Bu memnuniyetsizlik sonuçlarına göre sandık sonuçlarının şaşırtıcı olmadığını belirtmiştik.

7-9 Ocak 2016 tarihinde Cape Town'da düzenlenen African Political Summit'de de bir sunum yapan Stan Greenberg, yapılan anketlerde Amerikalıların ekonomik memnuniyetsizliklerinin giderilmediğini, hatta arttığını gösteriyordu. Greenberg'e göre Amerikan halkının yaşadığı ekonomik sıkıntılar nedeni ile sisteme karşı hayal kırıklığı büyüyor ve bunu doğru dile getirebilen bir adayın seçimlerde öne geçmesinin kaçınılmaz olduğunu savunuyordu.

Seçim gündeminde sık sık adından bahsettiren ve öne geçen adayların kampanyalarına baktığımız zaman ekonomik söylemlerin baskın olduğunu; ama söylemlerin farklı kullanıldığını görmemiz mümkün.

Seçmenin Gelecek Kaygısına Dokunabilmek

Sanders ve Trump'ın hızlı yükselişlerinin ardında yatan sebeplerden birinin yaşanan ekonomik memnuniyetsizlik olduğu aşikâr. Yaşanan ekonomik memnuniyetsizlik gelecek kaygısını beraberinde getiriyor ve seçmeni alternatif arayışlara yöneltebiliyor. Sistem dışı adaylar da bu anlamda sistemden şikâyet eden seçmene cazip geliyor.

Kendini "Demokrat Sosyalist" olarak tanımlayan Bernie Sanders İskandinav tipi sosyalizmi savunuyor. Gelecek kaygısını aşmanın yolunu ultra zenginlere ve Wall Street'e karşı "Siyasi Devrim" yapma olduğunu savunan Sanders, bu söylem ile seçimlerde değişimin ismi olmayı başarıyor. Sanders, Amerikan ekonomisinin bir çıkmazda olduğunu bunun da en temel nedeninin ekonomik piramidin tepesindeki % 0,1'in tüm ülkeye hükmetmesi olarak gösteriyor. Orta sınıfın tüm ekonomik dertlerine parmak basıyor. Asgari maaşı minimum saatte 15 dolara yükseltilmesi gerektiğinden, 1 trilyon doları geçen öğrenci kredilerine artık "dur" denmesi gerektiğine, işsizlikten sağlık sistemine ve hatta doğum iznine, kadar. Wall Street'e yeni yaptırımlar getirilmesini savunan Sanders, 2008 ekonomik krizinden yine orta sınıfın zararlı çıktığını anlatıyor ve yeni bir orta sınıf yaratılması gerektiğini savunuyor.

Hillary Clinton ise gelecek kaygısını aşmanın yolunun var olan düzenin eksiklikleri kapatılarak devam etmesinde görüyor. Bu nedenle, Obama yönetimini eleştirmiyor; aksine düzeltmeler/iyileştirmeler gereken yanları olduğundan ama genelde siyasetinin devamı niteliğinde olacağını savunuyor.

Donald Trump'ın seçim kampanya stratejisi zaten seçmende oluşan bu gelecek kaygısını daha da perçinlemekten geçiyor. Düzenin bozukluğundan bahsederken bir yandan da sürekli "nasıl daha da kötüye gidebileceğinden bahsediyor". Ona göre bu durumu düzeltmenin yolları da farklı önlemler almaktan geçiyor. Örneğin, "göçmenlik" konusunu "işsizlik korkusu" ile pekiştirerek anlatıyor. Meksika ile aralarına bir duvar öreceğinden böylece kaçak işçi girişini engelleyebileceğinden bahsediyor. Bu anlamda seçmeninin gelecekteki işsiz kalma korkusuna çözüm üretiyor. Örülecek duvarın masrafını Meksika hükümetinin ödeyeceğini söylemesi de yine seçmenine bunun bir ekonomik yük getirmeyeceği mesajını vermek. "Amerikan ordusunu öyle güçlü yapacağım ki kimse bizimle uğraşmaya cesaret edemeyecek" gibi aşırı sert ve siyasi üsluptan yoksun söylemlerde bulunması da yine kendi hedef seçmeninin gelecek kaygısını onların konuştuğu lisanla gidermek.

Seçmene Ulaşan Aday Seçimi Kazanır

Seçimleri kazanabilmenin en temel yollarından biri doğru mesajı doğru seçmene iletebilmek. Sanders, tüm söylemlerinde kötü ekonomi politikaları ile siyasi yozlaşma sorunsalını neden-sonuç ilişkisi içerisinde anlatma taktiğini sürdürüyor. Bu söylem özellikle gençler arasında büyük ilgi görüyor ve Sanders'ın ciddi anlamda bir çıkış yakalamasını sağlıyor. Aynı şekilde Trump da farklı üsluplarda olmasına rağmen mesajını seçmenine iletmede bir sorun yaşamıyor. Hatta bu konuda son derece başarılı taktikler kullandığını ve diğer adayların mesajlarını iletmelerini zorlaştırdığını da söyleyebiliriz.

Clinton, Cruz ve Rubio gibi daha sistemin içinden gelen adayları incelediğimizde ise kendi mesajlarını iletirlerini söyleyebiliriz; ama bu mesajların seçmeni ne kadar heyecanlandırdığını söylemek zor. Cruz'un da son derece veri güdümlü bir kampanya yürüttüğünü biliyoruz. Clinton'ın başarısının temel nedeninin ise kampanyasını hem çok başarılı kurgulaması hem de önceden başlaması olduğunu söyleyebiliriz. Değişikliklere çok hızlı adapte olabilen bir kampanya altyapısı bulunan Clinton'ın şu anda en çok bütçeye sahip olan aday olduğunu belirtmemizde de yarar bulunuyor. Hatalarını telafi edebilmeyi bilen Clinton "Kampanya Makinesi" unvanını kimseye kaptırmayacak gibi gözüküyor.

Seçime 8 Ay…

1 Şubat'ta hızlı bir maratonla başlayan seçimlerin aynı tempo ile sürmeye devam edeceğini şimdiden söyleyebiliriz. Siyaset iletişimi açısından birçok açılardan değerlendirilebilecek aday ve kampanya süreçleri bizlere çok farklı bir süreçten geçeceğimizin de şimdiden habercisi…

2016 ABD SEÇİMLERİNİ ANLAMANIN YOLLARI

Haber: Adem Emre TOPÇU

Khas lisans öğrencisi

Amerika Birleşik Devletleri 8 Kasım'da 2020 yılına kadar başkanlık görevini devralacak yeni başkanını belirleyecek. Yeni başkan Ocak 2017'de yemin ederek politik ve ekonomik anlamda dünyanın en büyük gücünün başına geçecek. Peki Amerikan halkı başkanını nasıl belirliyor? Başkan adayları Ortadoğu'yu nasıl değerlendiriyorlar? Türkiye hakkında ne düşünüyor? Hangi aday Beyaz Saray'a daha yakın gibi birçok sorunun cevabını vermeye çalışacağız.

OBAMA VE 8 YILI

Barack Hussein Obama 4 Kasım 2008 seçimlerinde Cumhuriyetçi rakibi John McCain'i açık farkla yenip, ABD'nin ilk siyah başkanı olarak tarihe geçmişti.

Seçimi kazanmasını sağlayan nedenlerinden biri olan sağlık reformu sözünü gerçekleştirdi. "ObamaCare" olarak adlandırılan reform ile sağlık sigortası zorunlu hale getirildi ve her Amerikan vatandaşı bütçesine uygun sağlık hizmeti verilmeye başlandı.

Obama, başkanlık dönemi boyunca, Irak savaşını bitirdi; Amerikan askerinin 10 yıl içerisinde Afganistan topraklarından tamamıyla çıkacağı tasarıya imza attı. 1978'deki İslam Devrimi ile birlikte birbirine zıt iki kutup haline gelen İran ile Cenevre Nükleer Antlaşması'nı imzaladı. Bununla birlikte İran, BM'ye üye ülkelere nükleer çalışmalarını denetleme izni ve uranyum kazanımını üçte iki oranında azaltma sözü verdi. Geçtiğimiz yıl ise, 50 yıl aradan sonra Küba ile diplomatik ilişkilerini yeniden başlattı.

Diğer yandan, Obama'nın, Arap Baharı döneminde Amerika Birleşik Devletleri'nin Libya'ya yaptığı harekat ve Suriye İç Savaşı konularındaki tavrı büyük eleştirilere maruz kaldı.

SİSTEM NASIL İŞLİYOR?

1792 yılından bu yana Amerikan Başkanlığı seçimleri her 4 yılda 2-8 Kasım tarihleri arasındaki ilk salı günü yapılır. Amerika Birleşik Devletleri Başkanı iki dereceli seçimler sonucunda belirlenir. Bu doğrultuda seçmenler aslında doğrudan doğruya başkan ve başkan yardımcısını seçmezler. Her eyaletteki seçmenler, eyaletlerini seçiciler kurulu adı verilen bir kurultayda temsil edecek üyelerini seçerler. Seçimlerden sonra bu seçiciler kurulu toplanarak başkan ve başkan yardımcısı seçimini gerçekleştirir.

Başkan, siyasi partilerin aday gösterdiği ve finanse ettiği liderler arasından seçilir. Partiler ise Türkiye'deki siyasi partilerin aksine, daha çok oy toplamak için kurulmuş örgüt niteliğindedir. Parti ideolojisi rasyonel temeller üzerinde yükseldiğinden, halkın büyük çoğunluğunda kabul görecek fikir ve politikalar inşa etmeyi hedefler. Bu bağlamda, çoğunluk partileri olan Cumhuriyetçi ve Demokrat parti üçüncü bir büyük partinin ortaya çıkması engellemiş olur.

Partilerin başkanlık yarışında destekleyecekleri liderler geleneksel olarak çeşitli eyaletlerde yapılan önseçimlerle belirlenir. Bu önseçimlerde, parti içindeki rakiplerine üstünlük sağlayan adaylar, Ağustos ve Eylül aylarında düzenlenen parti kurultayı tarafından açıklanır.

NEDEN KASIM AYI VE İLK SALI GÜNÜ?

ABD'de bir çok önemli seçim her yıl Kasım ayının ilk salı günü yapılır, çünkü ABD'nin kuruluşunda oy verme, seçme ve seçilme hakkı, sadece toprak ve mal sahibi olanlara tanınan bir imtiyazdı. Doğal olarak politik takvim de çiftçi seçmenlere göre şekillenirdi. Cumartesi günleri çiftçiler ürünlerini pazara getirirlerdi. Pazar günleri ise kilisede vakit geçirirlerdi. Seçimin 1 Kasım'da olamamasının da nedeni; o günün Katoliklerin 'All Saints Day' adı verilen dini tatiliydi. Geriye Kasım ayının ilk pazartesi gününü takip eden salı günü kalıyordu. Başkanlık seçimlerinde Kasım ayının ilk salı günü böylece geleneksel hale geldi. Diğer seçimlerde de başkanlık seçimi geleneğini takip etti. An itibariyle Demokrat Parti'de Vermont Senatörü Bernie Sanders ve Eski Bakan Hillary Clinton yarışıyor. Cumhuriyetçi Parti'nin ise 6 aday adayı bulunuyor; ancak 1979'dan bu yana ilk önseçimde ilk üçe giremeyen hiçbir aday Başkan olamadı. Bu istatistiğe dayanarak Cumhuriyetçi kanatta yalnızca ilk üç içerisindeki adayları inceleyeceğiz.

BERNIE 'SOSYALİST' SANDERS KİMDİR?

30 yılı aşkın siyaset hayatının ardından, 2016 seçimleri için Demokrat Parti'den başkanlık aday adayı olan Bernie Sanders, fikirleri ve hayat tarzıyla bugünlerde sıkça gündemde oluyor. Sanders, adaylık kararının ardından toplam servetinin 542 bin USD olduğunu açıkladı. Üniversiteden mezun olduktan sonra küçük bir Amerikan eyaleti olan Vermont'a yerleşti ve aktif siyaset hayatına başladı. 1981'den itibaren 10 yıl Belediye Başkanlığı, 16 yıl Temsilciler Meclisi üyeliği yaptı. 2006 yılından bugüne senatörlük görevine devam ediyor.

Bernie Sanders kendisini sosyalist bir demokrat olarak tanımlıyor. Vaatleri ise ABD'nin Soğuk Savaş boyunca izlediği politikayla örtüşüyor. Wall Street şirketlerinin de içinde bulunduğu ABD'de toplam sermayenin büyük çoğunluğunu elinde bulunduran %1'lik kesime adaletli vergiler ve kısıtlamalar getirmeyi planlıyor. Başta üniversiteler olmak üzere tüm eğitim alanlarının ücretsiz olmasını hedefliyor. Ortadoğu konusunda ise daha önce hiçbir başkanın görüşüyle örtüşmüyor. Irak Savaşı'nda "Hayır!" oyu kullanan Sanders, ABD'nin olaylarda eylemsiz kalmasını ve sorunların bölge güçlerince çözülmesini savunuyor. Son olarak 74 yaşında olan Bernie Sanders'ın yaşı bir dezavantaj olarak görülüyor. Seçilmesi halinde ABD tarihinin seçim kazanan en yaşlı başkanı olacak.

BİR 'FIRST LADY', SENATÖR HILLARY CLINTON KAZANABİLİR Mİ?

Senatör Barack Obama, ABD Başkanı olduğunda tüm dünya bir ilki konuşuyordu, çünkü Obama ABD tarihinin ilk siyah başkanı olarak tarihe geçmişti. Hillary Clinton da yeni bir ilk umuduyla 2008'de başarısız olduğu girişime 2016 için yeniden baş koydu: seçilirse Amerika Birleşik Devletleri'nin ilk kadın başkanı olacak.

Hillary Clinton 1992-2000 yılları arasında First Lady unvanıyla Beyaz Saray'a yerleşti; kadın hakları üzerine yoğun çalışmalar yaptı. 2001'den 2009'a kadar Amerikan siyasetinde senatör olarak görev aldı. Bir dönem önseçimlerde rakibi olduğu Barack Obama'nın kabinesinde kendisine yer bularak Dışişleri Bakanı oldu.

Clinton her iki kanattaki adaylar arasında en yüksek potansiyele sahip olsa da geçmişinde karıştığı siyasi skandallar kendisini bir hayli zorluyor. Bunlardan şüphesiz en büyüğü kocası Bill Clinton'ın dünyanın en güçlü adamıyken Oval Ofis'te sekreteri Monica Lewinsky ile birlikte olarak Hillary Clinton'ı aldatmasıydı. Clinton çifti ayrılmadı ancak Hillary Clinton tüm dünyada 'hikayenin mağdur tarafı' olarak nam saldı.

Clinton'ın bakanlığı döneminde, devlete ait "gizli" yazışmaları kendi e-postasından yapması da güvenlik zafiyeti olarak yorumlandı. Gönderilen e-postalarda, o dönem meslektaşı olan Başbakan Davutoğlu'ndan "Davu" diye bahsetmesi hikayenin Türkiye'ye yansıyan boyutu oldu.

Aynı dönemde, Libya'da Amerikan Konsolosluğu'na 11 Eylül saldırılarının yıl dönümünde düzenlenen, Libya Büyükelçisi Christopher Stevens ve diğer üç konsolosluk çalışanının hayatını kaybetmesine sebep olan olayın sorumlusu tutuldu ve Temsilciler Meclisi'nde 11 saat çapraz sorguya alındı.

Clinton karıştığı tüm skandallara rağmen, hala Amerikan başkanlığı için en büyük favori olarak tanımlanıyor. Bernie Sanders'ın aksine politik olarak merkezci anlayışta olması büyük bir şans olarak görülüyor. Nitekim ABD'de herhangi bir partiye kayıt olmayan seçmen sayısı nüfusun üçte birini oluşturuyor.

DONALD TRUMP KİMDİR?

Cumhuriyetçi tarafta en çok konuşulan isim olan emlak milyarderi Donald Trump'ın herhangi bir siyasi kariyeri bulunmuyor. Aynı zamanda Amerikan siyaseti her seçim kulvarında bağımsız adaylara izin veriyor, ancak Donald Trump 2016 başkanlık seçimi yarışına Cumhuriyetçi Parti'nin aday adayı olarak katıldı. Forbes Dergisi'ne göre 4 milyar $ değerinde bir serveti yöneten Donald Trump mal varlığını diğer milyarderlerin aksine bir aile geleneğine borçlu değil. Üç evlilik yapmış ve 5 çocuğu olan Trump çok satan "Nasıl Zengin Olunur?" adlı bir kitap da yazdı.

Her aday kampanyası için bağış toplamaya çalışırken Trump "Tek kişiyi bile aramayacağım, kendimi finanse edecek kadar param var." demişti. Kampanyası hayli başarılı devam ediyor, zira Cumhuriyetçi kanatta en çok delege kazanan aday Donald Trump. Ayrıca Cumhuriyetçi Parti'den resmi aday olması halinde haftada 2 milyon USD harcayacağını açıkladı.

Donald Trump yalnızca zenginliğiyle değil, önerdiği ve vaat ettiği politikalarla da gündeme oturmuşa benziyor. Amerika'daki camilerin takip altında tutulmasını ve 11 milyon kayıtsız göçmenin sınır dışı edilmesini istiyor. Başkan olduğu takdirde İŞİD'in 'iflahını kesene kadar' bombalayacağını ve Meksika sınırına boydan boya bir duvar ördüreceğini söylüyor. Küresel ısınmanın abartıldığını ve yalnızca basit bir hava olayı olduğunu düşünüyor. Son olarak ise Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile harika anlaşacaklarını iddia ediyor.

TED CRUZ

Amerika'nın gözde üniversitelerinden olan Princeton Kamu Politikaları ve Harvard Hukuk bölümlerinden mezun oldu. Başkan Obama'nın icraatlarına sert eleştiriler getirmesiyle bilinen Cruz, 2013 yılında hükümetin fonlanmasına yönelik tasarının oylanmasını geciktirebilmek için Senato'da tam tamına 21 saat 19 dakika boyunca ara vermeden konuşma yapmıştı.

Iowa ve New Hamsphire eyaletlerinde ilk üçe giren adaylar arasında en muhafazakar pozisyonda bulunan Ted Cruz eşcinsel evliliği ve kürtajı tamamen yasaklamayı; politik anlamda İsrail'in daima yanında olmayı düşünüyor. Babası Küba'da kendisi ise Kanada'da doğan Cruz aynı zamanda göçmenlik karşıtlığıyla da biliniyor. Ayrıca Eğitim, Enerji ve Ticaret Bakanlığı dahil olmak üzere 5 bakanlığın görevlerini yerel eyaletlere vererek, bakanlıkları kapatmayı ve 10 yılın sonunda 500 milyon $ kar elde etmeyi amaçlıyor. Son dönemde Cruz, Işid'e karşı Kürtlerin silahlandırılması üzerinde çok duruyor. Bunun dışında yakın tarihte "Kürtlere devlet sözü veriyorum" demişti.

MARCO RUBIO, GENÇ, ILIMLI

Henüz 45 yaşında olan Rubio tıpkı Cruz gibi aslen Kübalı, seçilmesi halinde Amerika'nın en genç ve ilk Hispanik başkanı olacak. Donald Trump ve Ted Cruz'un ardından önseçimlerde %20 barajının üzerinde kalan son aday olan Marco Rubio kampanya çalışmaları anlamında sürekli eleştirilse de canlı yayınlardaki münazaralarda Cumhuriyetçi Parti'nin en başarılı aday adayı olarak değerlendiriliyor. Cumhuriyetçi kamuoyu Rubio'nun ortaya net politikalar koyamayan Donald Trump ve aşırı muhafazakar Ted Cruz'a kıyasla adaylığı alabileceği konuşuluyor.

Marco Rubio parti içi ve ülke geneli dahil olmak üzere siyasi kariyeri boyunca girdiği tüm seçimleri kazandı. Başarılı geçmişine ithafen Cumhuriyetçi kanadın aşırı muhafazakar yapılanması Çay Partisi tarafından 'Seçim Kazanma Makinesi' olarak anılıyor.

Marco Rubio Amerikan halkı için kendi güvenliğini sağlaması adına silah sahibi olmasının en temel hakkı olduğunu düşünüyor. Başkan seçilmesi halinde dünya üzerinde silinmeye başlayan 'aile' ve 'tarım' kavramlarının yeniden doğmasını sağlayacağını söylüyor.

TÜRKİYE İÇİN NE ANLAMA GELİYOR?

George Bush döneminde az bir farkla TBMM'den geçmeyen Irak Tezkeresi kararının bölgenin kaderini tamamen değiştirdiği söyleniyor. 2009'da Barack Obama Başkan sıfatıyla ilk yurt dışı gezisini Türkiye'ye yapmıştı. Sık sık birlikte çalışan müttefik iki devlet vurgusu yapmış ve ılımlı, modernist bir İslam anlayışından dolayı Türk halkını tebrik etmişti. Türkiye, 2017 yılında göreve başlayacak yeni başkan için de şüphesiz Ortadoğu'daki en kritik ülkelerden biri.

Sanders'in "Bölge problemlerini bölge güçleri çözsün." anlayışı Türkiye'yi daha büyük bir sorumluluğa iteceğini söylemek yanlış olmaz. Hillary Clinton "Zor Seçimler" adlı kitabında Türkiye'yi "Geleceği belirsiz, önemli ancak bir o kadar da sinir bozucu ortak" olarak niteliyor. Erdoğan ile görüşmeleri sırasında sık sık çevirmenlik de yapan Davutoğlu'na ise "Tutkulu ve bilgili bir diplomat" yakıştırması yapmıştı. Ancak otoriteler Obama dönemine benzer bir ilişkinin Clinton döneminde de devam edeceğini düşünüyor.

Başkanın Cumhuriyetçi kanattan seçilmesi halinde Donald Trump'ın Rusya ile 'harika' ilişkiler ve Vladimir Putin ile dostluk vaadi özellikle bu dönemde Türkiye'yi bir hayli zorlayabilir. Ted Cruz'un Ortadoğu'ya dair açıklamalarında genellikle konu IŞİD oluyor ve Türkiye'nin politikasıyla ciddi ayrılıklar yaşıyor. Cruz'a göre Türkiye'nin "Terör Örgütü" olarak nitelediği YPG/PYD "bölgedeki İslamcı örgütlerle savaşta bir numaralı destekçisi…" Marco Rubio ise Amerika'nın İran'la yaptığı ve süreci normalleştiren nükleer anlaşmaya "Güvenliğimizi risk altına alıyorsunuz." diyerek karşı çıkmıştı. Ardından Türkiye'nin Rus uçağını düşürmesi konusunda Marco Rubio "Eğer müttefiklerimizin arkasında durursak Rusya bizi test edemez. " açıklamasını yapmıştı. Bu bağlamda Rubio Türkiye iç siyasetine karışmamakla birlikte, bölgede "Dost, dosttur." mottosuyla hareket edeceğini gözler önüne seriyor.

SAHADA YARATMAK:
TEKNE VE YELKENLİ TASARIMI

Yrd. Doç. Dr. Ayhan ENŞİCİ

Khas öğretim üyesi

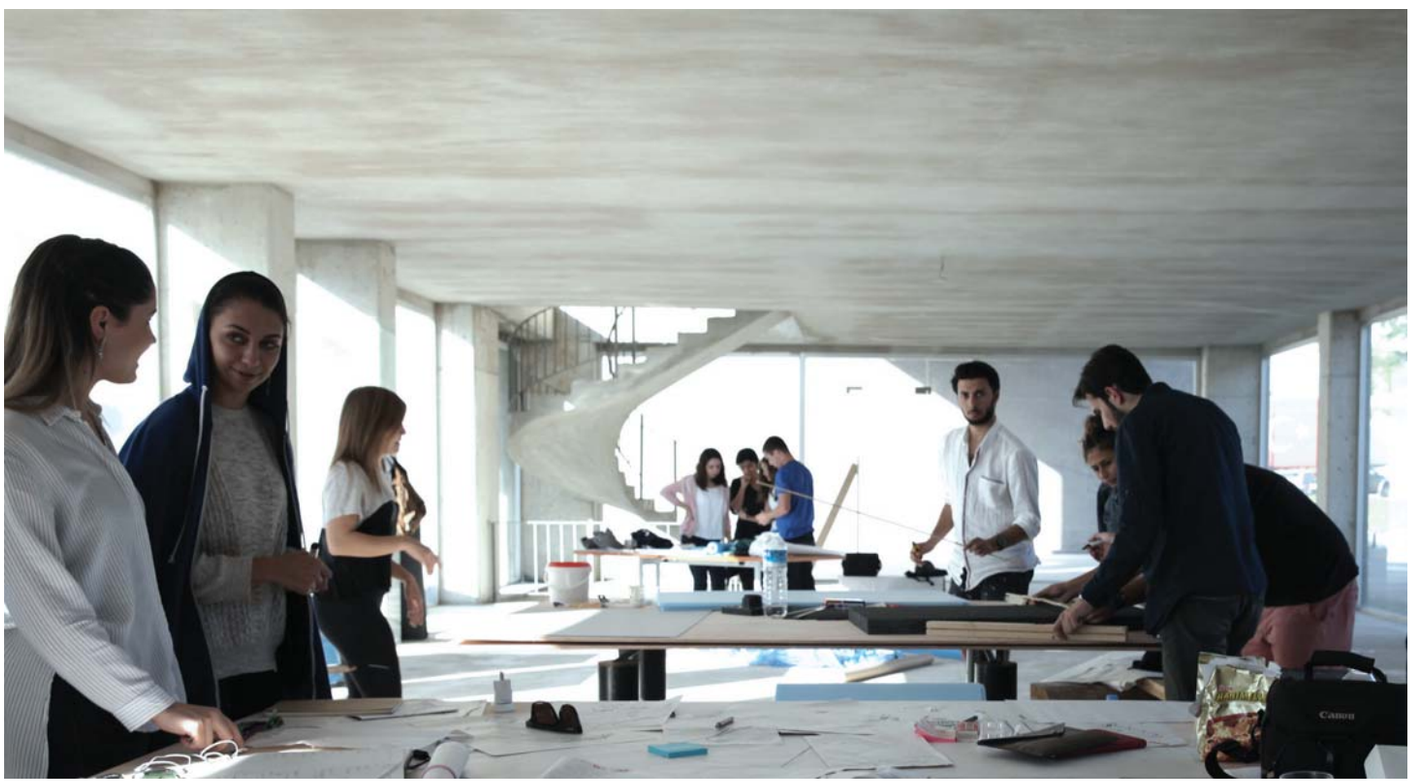

Kadir Has Üniversitesi'nde bulunan Endüstriyel Tasarım Bölümü'nü inceledik. Üniversitelerde bulunan bölümlerin verimliliğinin dışında, üniversitelerin, öğrencileri sektöre yavaş yavaş adım attırmaya yönelik çalışmalar yapması gerekir. Kadir Has Üniversitesi Endüstriyel Tasarım Bölümü'nde tasarım, sadece okul içerisinde sürmediği için öğrencilerin verimliliğin arttığı gözlemlendi.

Üniversite eğitiminde uygulama; profesyonel uzmanların tasarım sürecine de dahil olması ve böylelikle daha iyi kavranılması açısından önemli ve gereklidir. Endüstriyel Tasarım alanında ise bu gereklilik çok daha önemli bir role sahiptir ve hatta günümüz şartları içerisinde kaçınılmazdır. Bu nedenle endüstriyel tasarım eğitimin merkezinde yer alan tasarım projesi derslerinde sanayi-üniversite işbirliklerinin çerçevesi ve kurgusu da genellikle gerçek endüstri bilgisinin öğrenciye kazandırılarak tasarım sürecini yürütmeleri ve sonuçlandırmaları hedefine dayanmaktadır. Endüstriyel tasarım eğitimi geçtiğimiz 10-15 yıllık dönemde stüdyolarda salt hocaların deneyimlerine dayanarak verilen endüstriyel tasarım eğitiminden dönüşerek uzmanların katkılarının dahil edildiği ve pratik gerçek endüstri şartlarının içselleştirildiği, öğretilen, güncel ve geçerli bilginin endüstrinin içinden gelmesinin sağlatıldığı bir forma dönüşmüştür. Ancak, bu yaklaşımın olumlu yanlarına rağmen öğrencilerin tasarım sürecinde tümünde uzmanlarla iletişim içinde olamamalarının yanı sıra tasarım sürecin haftalık stüdyo saatlerine bölünmüş olmasından dolayı kesintili olarak sürdürülmesi sürecin verimliliğini önemli düzeyde sekteye uğratmaktadır.

Yenilikçilik odaklı tasarım sürecinde tasarımcının yaratıcılığını etkileyen birçok iç ve dış faktör bulunmaktadır. Bu faktörler arasında dış etkenler öğrencinin konsantrasyonunu ve zihinsel sürecini belirgin düzeyde etkilemektedir. Tasarım sürecinde zihinsel yaratım sürecinin sekteye uğramamasının önemli olduğu evrelerde günler süren aralar vermeleri diğer ders ve uğraşlara gark olmaları, tasarım sürecine gerekli yoğunlaşmanın dağılmasına ve sadece stüdyo içinde derse ilgi gösterebilmelerine sebep olarak öğrenme ve yaratım sürecini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu nedenle kesintisiz tasarım süreci, doğrudan uzman iletişimi ve gerçek endüstriyel dinamikleri ile etkileşim içerisinde devinimli yaratım sürecinin oluşturulması, daha yaratıcı fikirlerin projelendirilmesine olanak verecektir.

2015 Güz döneminde Sanat ve Tasarım Fakültesi Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü ID202 ve ID301 tasarım stüdyoları kapsamında "Tekne ve Yelkenlilerde Kullanım Amaçlı Ürün ve Donanım Tasarlanması" konusu üzerine 'Life on Board' başlıklı bir proje çalışması yapıldı. Yat üretiminde önemli bir noktada bulunan Türkiye'de denizlere olan merak ve ilgi artmasına rağmen insan ile denizin ilişkisinin etrafını sarmalayan denizler dikkate alındığında henüz çok ileri düzeyde olduğunu söylemek zordur. Denizlerin ve denizle ilişkimizin daha ileri düzeyde olması daima arzulanmaktadır. Buna rağmen yurt içi üretimi ve ürün geliştirme sınırlı düzeydedir ve genellikle yurt dışından ithal edilen tekne ve yelkenli ekipmanları kullanılmaktadır. Sektörün ithal ürünlere bağımlı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Projenin hedefi tekne üzerindeki yaşamı kolaylaştırıcı bir ürün tasarlamaktı. Projenin alt amaçlarından biri ise de kompozit ve yenilikçi malzemelerin tasarlanacak ürünlerde kullanılması idi.

Proje çalışmasının çıktılarının, yenilikçilik düzeyinin yüksek olması için proje süreci olağanın dışına çıkılarak ve aynı zamanda stüdyo duvarlarının dışına çıkarak, sahada yani doğrudan sektörün içinde bir çalıştay olarak kurgulanmıştır. Bu amaçla, ATM Yacthand Design firmasının Bodrum'da bulunan tersanesinde 5 gün süren bir çalışma yapıldı. Çalıştay, tasarım stüdyosunun yürütücüsü olarak şahsım ile birlikte bölüm misafir öğretim görevlilerinden Turgut Çırpanlı tarafından yürütüldü. Çalıştay boyunca öğrenciler Bodrum Marina'da ve Bodrum Tersaneler Bölgesi'nde çalıştılar. Çalışmalar süresince öğrenciler sektör temsilcileri ve çalışanları ile doğrudan temas kurarak yoğun bir süreç geçirdiler. Bu süreçte öğrenciler iki farklı açıdan endüstriyel koşullar içinde bulunabildiler; bu durumlardan ilki doğrudan kullanıcı ile temas halinde ve kullanımın içinde olmaktı. Diğer durum ise öğrencilerin ürün tasarım ve geliştirme sürecinde üretim uzmanları ile birlikte sektörün üretim becerilerinin içinde yer almaları idi. Bu şartlar içinde olunması doğrudan profesyonel uygulama yapmayı, tersane çalışanları ile sürekli bir işbirliği olanağı sağladı. Bir önemli husus da öğrencilerin tüm süreç boyunca, gece ve gündüz, tasarım süreçlerini sekteye uğratabilecek dış etkenlerden uzaklaşarak salt proje çalışmasına konsantre olabilmeleriydi. Sektörün içinde, üretim tesislerine konuşlanan öğrenciler hem diğer derslerin yükümlülüklerinden, hem de günlük yaşamın etkilerinden uzaklaşarak tüm dikkatlerini yaptıkları tasarım çalışmasına verebildiler. Kuzey Avrupa ülkelerindeki bazı üniversiteler, özellikle Erasmus değişim öğrencileri için dönemlik ders paketleri sistemleri uygulamaktadır. Bu uygulama derslerin eşzamanlı olarak değil, sıralı olarak alınması prensibine dayanmaktadır. Sıralı ders sisteminde öğrenci bir ders bittikten sonra diğer derse geçmektedir ve her bir ders tüm sömestre yayılmış olarak değil, dönem içerisinde bir bölümde sadece o derse yoğunlaşmış olarak işlenmektedir. Böyle bir çalıştay ile benzer bir yoğunlaşma sağlanmıştır.

Çalıştayın ilk aşamasında Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü öğrencileri ekipler oluşturarak Bodrum Marina'da ve liman bölgesinde tekne sahipleri, kaptanlar ve tekne mürettebatları ile birebir görüşmelerle saha araştırması yaptılar. Ürün tasarımında ürün ihtiyacı belirlemenin en temel yöntemi tüketici ve kullanıcı görüşmeleri olması ve öğrencinin doğrudan ilgililerle temas edebilmeleri bu açıdan önemlidir. Öğrenciler tüm gün boyunca özel yatlar, tekneler ve turizm amaçlı guletleri yakından inceleme ve yüz yüze görüşme şansını yakaladılar. Yapılan saha araştırmaları sahipleriyle görüşmelerin sonuçları gün bitiminde yapılan bir toplantı ile değerlendirildi. Çalıştayın ikinci gününde İlhan Koman'ın 105 yaşındaki yelkenli teknesi Hulda ziyaret edilerek geleneksel bir tekne üzerinde detaylı incelemeler yapıldı. Turgut Reis ve Bodrum Marina'da çeşitli teknelerin gezilmesinin ardından ATM Tersaneleri'nde tasarım problemi analizi çalışmaları gerçekleştirdi. Bu çalışmalar kapsamında çalıştayın üçüncü gününe öğrencilerin gruplarının araştırmalarının sunulmasıyla başlandı. Aynı günün ikinci bölümüne 'How To' tekniği kullanılarak problem analizi derinleştirilmesi ve olası problem çözüm yaklaşımları belirlenmesiyle devam edildi. Ortaya çıkan sonuçlar problem alanının değerlendirilmesi ile birlikte sınıflandırılarak elendiler.

Dördüncü günde gruplar tarafından bir önceki evrede belirlenen tasarım problem alanı analizleri sonucunda kendilerine iki başlıkta

tasarım hedefi seçildi. Gruplar seçtikleri tasarım hedeflerine yönelik tasarım çözümleri geliştirmek için beyin fırtınası çalışmaları yaptı. Beyin fırtınası her grup tarafından, seçtikleri iki konu için ayrı ayrı yapıldı. Beyin fırtınası seansları sonrası grupların önerdikleri ham tasarım çözümleri değerlendirildi, tasarımına devam edilecek fikirler seçildi ve ardından ilk fikir eskizleri yapılarak tasarım fikirleri geliştirildi. Çalıştayın son gününde ise seçilen tasarım çözümlerinin mock-up (tasarım) modelleri yapılarak tasarımları 3. boyut üzerinden geliştirdiler. Son aşamada geliştirilen tasarım çözümlerinin detaylı maketleri yapılarak sunumlarının yapılması ile çalıştay süreci tamamlandı.

Çalıştay sürecince beş gruba ayrılan Endüstri Ürünleri Tasarımı Bölümü öğrencileri beş ayrı ürün geliştirdiler. 'Denize Adam Düştü' grubu denize düşenleri kurtarmaya yönelik kendiliğinden kilitlenen bir can simidi, 'Denizin Fakirleri' grubu deniz üzerinde oyun oynamayı sağlayan yüzer bir oyun masası, 'Designers of the Sea' grubu yolcu ile birlikte ağır yük taşımaya yarayan çok fonksiyonlu ve ayarlanabilir pasarella, 'Old Sports' grubu aynı zamanda oturma birimi haline gelebilen çift fonksiyonlu bir usturmaça, 'Destiny's Child' grubu ise tekne üzerinde çöp ve atık depolama sorununa yönelik değişen hacimli bir çöp tenekesi tasarladılar.

Tasarım pratiğinin üniversitenin duvarlarının dışında da sürmesi öğrencilerin verimliliklerini artırdığı gözlemlendi. Oldukça yaratıcı sonuçların elde edildiği çalıştay, saha çalışmalarının ve doğrudan endüstri içerisinde olmanın, uzmanlarla ve kullanıcılarla temas halinde çalışmanın endüstriyel tasarım eğitimindeki olumlu etkilerini ortaya koydu.

MİTOSLAR, İNSAN YAŞAMINDAKİ GERÇEK DİNAMİKLERİ ORTAYA KOYAN İLK TASARIMLARDIR

Didem G. ÖNAL

Khas Bilgi merkezi

Hepsini Tanrılara yüklediler Homeros ile Hesiodos
Ne kadar ayıp ve kusur varsa İnsanlar yanında:
Hırsızlık, zina ve birbirini kandırma.
Fakat ölümlüler doğduğunu sanıyor Tanrıların.
Ve kendileri gibi giyimleri, sesleri, şekilleri olduğunu.
Elleri olsaydı öküzlerin, atların ve arslanların
Yahut resim ve iş yapabilselerdi elle İnsan gibi
Atlar atlara, öküzler öküzlere benzer
Tanrı tasvirleri çizerler ve vücutlar yaparlardı
Her biri kendinin şekli nasılsa ona göre

Kolofonlu Ksenophanes

Milyonlarca yıl boyunca insan, bakışlarını yukarı kaldırarak yıldızların sessizlik içinde ortaya çıkışını seyretmiş, günün ve gecenin birbirini kovalayışını, mevsimlerin dönüşümünü şaşkınlıkla izlemişti. Öte yandan doğum ve ölüm de başka bir bilinmeyendi. Bu gizemler insanların önünde çözülmesi gereken sorular olarak duruyorlardı. Ben neyim? Neden doğdum? Neden ölüyorum? Neden kış? Neden yaz?...

Bilim insanları ilk sözcüklerin av sırasında ortaya çıktığını kabul ederler. Olasılıkla "neden" sözcüğü de bunun hemen ardından doğmuştur. "Evet" insanın özü sorgulayarak oluşur. Doğada başka hiçbir yaratık bu yeteneğe sahip değildir. Bu yeteneğiyle evreni ve yaşamı anlamlandırmaya çalışan insan, sonsuzluk -hiçlik; varoluş öncesi-varoluş sonrası gibi sorulara yanıt aramış ve bu arayış onu düşünce üretmeye yöneltmiş. Tam da bu noktada mitosların oluştuğunu görüyoruz.

Mitos nedir? *Mitos;* Eski Yunan dilinde söz, öykü anlamına gelir. Mitosla birlikte iki sözcük daha vardır: *Epos ve Logos*. Epos, belli bir düzen ve ölçeğe göre okunan sözdür. Mitosla epos arasında yakınlık bulunduğunu belirten Azra Erhat, "*Mitos söylenen sözün, anlatılan öykünün içeriği, epos da onun doğal olarak aldığı ölçülü, süslü, dengeli biçimidir*" der. Logosu ise, "*Başta Herakleitos olmak üzere İonya düşünürleri tarafından türetilen bir sözdür. Onlara göre logos gerçeğin insan sözüyle dile gelmesidir. Logos insanda düşünce, doğada kanundur, her yerde ve her şeyde vardır, ortaklaşa ve tanrısaldır. Logos'u bulmak, sırlarını göz önüne sermek, insan sözüyle dile getirmek düşünürün asıl ödevidir. Logos kavramıyla açılan bu çığır dosdoğru bilime varmış, öyle ki logos-logia bugün herhangi bir araştırma dalında bilgini ve bilimi dile getirmek için kullanılan birer ek olmuştur.*" diyerek açıklar.

Mitoslar, çok tanrılı dönemlerde insanların kurguladıkları ve kutsallık atfettikleri öykülerdir. Gerçeklikten yola çıkarlar, gerçekliği kendilerine göre açıklarlar ve onu hem varoluşa hem de yaşama yansıtırlar. Mitoslar, o dönem insanının sorduğu her soruya yanıt verirler. Evren, dünya, doğa, canlılar, yaradılış, duygular, bu dünya ve ölüm sonrası yaşama ilişkin birçok konudaki sorular mitoslarda yanıtlarını bulurlar. Bu yanıtları geçerli kılan ise onlara inanılmasıdır.

Mitoloji (Mitologia) ise evren, oluş, varlık, bu dünya, yaşam, yok oluş, öte dünya gibi insanı ilgilendiren konularda anlatılan mitosların oluşturduğu öyküler bütünüdür. Mitoloji insanın bu bağlamda kurduğu ilk büyük Theoria'dır. Bir düşünce sisteminin inançla temellendirilmesidir. O nedenle mitolojiye ve onun içerdiği öykülere inanılırdı, açıklamaları kesin görülürdü. Bu bağlamda mitoloji inançla pekiştirilmiş öykülerin toplamıdır. Şimdi şu soru akla geliyor: "Mitoloji din midir?" Bu anlamda din olduğu söylenebilir. Tanrıların insan biçiminde ve tanrılar yaşamının da insanınkine koşut olduğu bir din. Bu özellikleri nedeniyle antropomorf (insan biçimli) bir din. Burada insan özellikleri insan dışındaki bir alana, doğa ya da tanrı olan bir alana taşınır ve tanrılar ya da doğa insandan hareketle tasarlanır. İçinde yaşanılan dünya böylece anlamlandırılır.

Ancak mitolojinin din olmadığını savunan görüşler de vardır. Örneğin Azra Erhat bu görüşü savunanlardandır; "*Öyküler inanç -tek tanrılı dinlerde söz konusu edilen inanç- düzeyine ulaşamamıştır. Tek tanrılı dinlerin getirdiği moral değerlerden uzaktır. Mitoslar şairlerin, sanatçıların yapıtlarında özgürce betimlenmişlerdir ve mitosların yaratıcıları Homeros ve Hesiodos olmak üzere antik ozanlardır.*" der.

Hangi görüş doğrultusunda olursa olsun mitoloji tarihsel ve toplumsal ilerlemenin sonraki aşamalarında, çeşitli alanlardaki gelişmelere esin kaynağı olarak da büyük önem taşır. Hatta bugün yaygın bazı dinlerin kutsal kitaplarında bulunan çeşitli motifler mitolojinin etkisini taşır.

George Thomson mitoslar yoluyla düşünmenin, sınıflı toplumda yerini bir yandan ussal ve bilimsel düşünceye; bir yandan dinsel dogmaya; bir yandan da mitosların, sanatın hammaddesi durumuna geldiği estetik düşünceye bıraktığını söyler. Karl Marx'a göre bütün mitoloji, "*Doğal güçleri imgelemin içinde ve imgelem yoluyla denetler, yönetir, biçimlendirir. İnsanın doğa güçleri karşısında egemen duruma geçmesiyle mitoloji yok olur.*"

Mitosların Genel Özellikleri

Mitoslar inanç kültleriyle biçimlenmiş, içlerinden geldiği topluluğun insanı kavrayışına göre şekillenmiştir. Her toplumun kendine özgü mitolojisi vardır. Hint mitolojisi, Mısır mitolojisi, Mezopotamya mitolojisi, Fenike mitolojisi, Yunan mitolojisi, Türk mitolojisi gibi. Ancak öyküler kuşaktan kuşağa, toplumdan topluma aktarılarak gelirken anlatıldıkları her kültürde uğradıkları değişikliklere karşın insanın temel sorularına yanıt vermekte ve hem bilgi hem de inanç ihtiyacını karşılamaktaydılar. Nitekim ünlü mitograf Joseph Campbell "*Aslında bütün mitosların temel motifleri birbirinin aynı olmuştur.*" der. "Evet", hepsi birbirlerine benzer. Çünkü insanlardaki korkular, tutkular, özlemler birbirine benzer.

Bu bağlamda genel olarak mitosları iki grupta toplayabiliriz. Birinci grupta evren ezelden beri vardır, Yaratıcı Tanrı sonra gelir. İkinci grupta Tanrı önce vardır, Evrenin oluşumu ondan sonra gerçekleşir.

Mitoslara İlişkin Görüşler

Önceleri mitoslara ilişkin dış çevreye bağlı simgesel yorumlar yapılıyordu. Ancak yirminci yüzyılda bu yorumlar yerlerini bilinçaltının oluşturduğu iç dünyaya ilişkin yapılan açıklamalara bırakmıştır. Sigmund Freud ve takipçileri mitosları, insanın bilinçaltındaki istek, korku ve güdülerin bir ifadesi olarak tanımlarlar. Carl Jung, Carl Kerenyi ve Eric Neumann, mitosları evrensel ve ortak bilinçaltının ifadesi olarak görürler. Jung, mitosların öyküleştirilmiş temel varoluş örnekleri, yani evrensel geçerliliğe sahip yaşam kalıpları olduğunu ve her insan için anlamlı mesajlar taşıdığını belirtir. Mitossuz ya da mitos dışı yaşadığını zannedenler, köklerinden kopmuş kişilerdir: Bu kişiler, ne geçmişle ne de içinde bulunduğu zamanın insanlığıyla gerçek bir ilişki içindedirler. Campbell'da kişisel ve evrensel olana uyulmama tutumu, mitolojik söylemin temel yöntemidir.

Bir din tarihçisi olan Mircea Eliade'ye göre, mitoslar kutsal bir öyküyü, masallara özgü zamanda olup bitmiş bir olayı anlatır. Bir başka deyişle mitos, doğa üstü varlıkların başarıları sayesinde bütün gerçekliği, yani kozmosu ve bütünü oluşturan gerçekliklerin tek tek nasıl yaşama geçtiğini anlatır.

Antropolog Claude Levi-Strauss, mitosları, deneyimlerin birer simgesi ya da aktarılan öyküler olmaktan çok, soyut kurgular olarak düşünür. Tüm insanların düşünce yapıları tek tiptir; sorunlarını hep aynı yollardan çözmeleri de bunu ortaya koyar. Mitoslar, özdeş düşüncelerin ürettiği özdeş ürünlerdir. Bundan dolayı tüm dünya mitosları benzer bir yapı gösterir. Yaşam ve ölüm gibi birbirine zıt kavramlar arasındaki çelişkileri ortaya koyar.

Tüm toplumların mitolojileri o toplumların kültürel ve zihinsel yapılarına, toplumsal değerlerine, kısaca yaşam biçimlerine bir ayna tutar niteliktedir. Özetle diyebiliriz ki mitoslar, insan yaşamındaki gerçek dinamikleri ortaya koyan ilk tasarımlardır. Bu nedenle, bir anlamda mitoslar insanla, insan mitoslarla uygarlık alanına girmiştir.

Fotoğraf: Ulaş TOSUN

Sultanahmet damlarına serili kış örtüsü

KADİR HAS ÜNİVERSİTESİ 1997

0 212 533 65 32
dergi@khas.edu.tr
www.khas.edu.tr
facebook.com/Khasedutr twitter.com/khasedutr
Kadir Has Üniversitesi Kadir Has Kampüsü 34083 Cibali İstanbul